

1. Cvetnik

Nekje visoko gori na Gorjancih kipi črno pečevje. Med pečevjem pa se širi cvetnik, prav majhen vrtec, ves poln najlepših in najblagodušnejših rožic. To pečevje se težko najde, še težje pa se pride čezenj v čudoviti vrtec. In to je dobro. Kdor koli je še zablodel v cvetnik, zamaknila in prevzela ga je krasota in dišava rožic tako neskončno, da je nehal misliti na jed in pijačo, na spanje in tudi na povratek in je poginil ne čuteč nobene boli od predolgega bdenja. in stradanja. Blagor pa si ga tistemu, ki dobi po sreči ali naključji kak cvet teh plemenitih rožic. Ako se ženi, naj ga dene svoji nevesti v venec in živel bo z njo v krščanski spravi in ljubezni do groba. Že jedno samo peresce utolaži zakonsko zdražbo, ako se položi razprtima zakoncema pod zgjavje. Kdor nosi tak cvet s seboj, ne obhaja ga nobena jeza in nobena žalost, ne premaga ga noben sovražnik, ne predere nobena krogla. Zdaj pa čujmo kratko povest o tem gorjanskem cvetniku, ko mu ne najdemo para pod božjim solncem!

Vlah Elija bil je jako pošten in bogoslužen mož. Ko je sinove pooženil, hčere poomožil, dolgove poplačal in vse zamere poravnal, pustil je domačijo in se preselil na Gorjance, da bi brez zmotnjave Boga častil in se pripravljaj za srečno smrt. Med črnim pečevjem sredi trnja, osata in kopriv postavil si je hišico, ki je imela ravno dosti prostora zanj in za prijazno kozo, katero je vzel s seboj za tovaršijo in da ga hrani s svojim mlekom. Razen mleka užival je zdrave gorjanske zeli in korenine, žejo pa si gasil z mrzlo studenčino izvirajočo izpod pečevja. O tej hrani in pijači živel je pobožni puščavnik veliko let v vednem zdravju in veselji. V samoti ga ni motil nihče. Kraj ni mogel človeka mikati: bil je tako odljuden, gol in pust, da se ga je popotnik že od daleč ustrašil. Pa niti Eliji se ni po ljudeh nič tožilo. Trikrat v letu: pred božičem, pred veliko-nočjo in pred sv. Elijo prišel je k njemu sin in mu prinesel čutaro sladkega vivodincea. Razen njega ni videl nikoli žive duše, pozabil je svet, kakor je svet pozabil njega.

V viharni noči, ko se je ravno ulegel, potrkala sta na vrata dva popotnika, dva bolna romarja. Elija jima je odprl in j a peljal v tesno kočico. Prelepo sta ga prosila, da bi jima dal prenočišče in tudi, če mu je moči, kako dobro jed in pijačo, da ne pogineta od truda, glada in bolezni. Mlajši popotnik še veli z otožnim glasom: »Romarjem se godi dan denašnji slabo. Prihajava iz svete dežele iz Nazareta in sva zdaj na potu v Marija-Celje ali moči naju zapuščajo, morala bova tukaj umreti, ako se naju ne usmilita Bog in ti, častiti stavec! Po morji sva se vozila srečno. Mornarji so dobri ljudje, dali so nama drage volje vse, kar so sami imeli. Zapustivši ladij o hodila sva več dnij po primorji. Primorci so bogati trgovci, ali skope duše. Brez plačila naju niso hoteli ne nasittiti, ne voziti. Lačna in trudna prišla sva v Brod. Brojanci so dobri ljudje, ali sirote. Pomagali bi nama bili radi, ali niso imeli kruha hiti zase, nikar za druge. Bog jim stokrat povrni blago voljo! Onemogla od lakote in bolna od hudega pota dospela sva bolj mrtva nego živa v Kočevje. Kočevska gospoda je hudobna in beraška. Siromaku ne bi dala ni skorjice kruha, ko bi kruha tudi kaj imela. Ali udarila jo bo strašno šiba božja in takrat se bode pokesala, pa bo prepozno. Sam Bog je storil čudež in nama podaril toliko jakosti, da sva priromala do tvojega stanovanja.«

Pobožnemu Eliji se udero solze, ko sliši toliko bridkost in revščino. Postregel je popotnikoma bolje nego sam sebi o največjih praznikih. Spekel jima je svojo preljubo kozo in postavil prednja tudi čutaro sladkega vivodincea, ki jo je bil komaj načel. Romarja sta jedla in pila in ko sta se okrepčala, zahvalila sta prelepo svojega dobrotnika in sladko v njegovi postelji zaspala. Tudi puščavnik je spal sladko in dolgo na trdih tleh, kakor še nikoli ne, od kar je prebival na Gorjancih. V sanjah sta mu se prikazala sam Bog Jezus Kristus in njegov premili učenec sv. Peter. Kristus ga je prijel za roko in mu rekel: »Pogostil si svojega stvarnika in odrešenika in z njim velikega apostola sv. Petra. Za to dobroto ti ne bodeva dala denarjev, ki jih niti ne želiš niti ne potrebuješ. Dajeva ti boljše povračilo; za ta svet svoj blagoslov, za oni svet svoj nebeški raj.«

Ko se Elija prebudi, bila sta popotnika že odšla, pustivši mu ves svoj božji blagoslov. Zdaj se ni čutil več starega in slabega: bil je zopet mlad in krepak, kakor kak štirindvajsetleten mladenič. Grda kočica

je izginila in se izpremenila v prijazno belo kapelico. Puščavniku ni bilo treba žalovati ne po kozi, ne po vinu. Ko je izpil svojo skledico mleka, napolnila mu se je precej z drugim, mnogo slajšim mlekom, nego mu ga je dajala koza in tako je živel odslej brez truda in brige, kako bi jo prehranil v svoji nerodoviti puščavi. Ko je prizdignil čutaro, bila je polna, in kakor v skledi mleka tudi v njej nikdar ni zmanjkalo vina in to vino je bilo še mnogo, mnogo bolj prijetno in dišeče nego tolikanj sloveči vividinec. Okolo žalostne kolibe gonili so se poprej grabljivi kragulji in jastrebi, zdaj pa so prepevali okolo vesele kapelice neznani ptički s tako milim glasom, da se jih Elija ni mogel naslušati. Trnje, osat in koprive so se nekamo izgubile iz obližja puščavnikovega doma, mesto njih narastel je po noči cvetnik, kakeršnega noben grad ni imel, ves obsajen z nebeškimi rožicami, da takega čuda še nobeno človeško oko ni videlo. V studenci pod pečevjem je tekla bistra voda kakor prej, ali zdaj so mrgolele in se igrale po njih zlate ribice, ki so pozdravljale puščavnika z radostnim pluskanjem in celo s človeškim glasom. V tem prekrasem zemeljskem raji živel je pomlajen Vlah Elija v sveti molitvi in radosti še celih sto let. Nadlegovala ga ni nikoli več ne bolezen, ne starost. Umril je lahko in sladko, ker je vedel, da ga čaka na onem svetu še veliko večje veselje, nego ga je užival po Kristusovem blagoslovu že na zemlji, ki ni bila zanj kakor za druge dolina solz. Bela kapelica, ki je toliko let v njej prebival in Bogu služil, se je zdavna porušila; tudi neznane ptice in zlate ribice so brez sledu izginile; jedini cvetnik je ostal in spričuje še dan denašnji božje povračilo, ki pride dobremu človeku časi že na tem svetu, gotovo pa onkraj groba.

[uredi]2. Velikani

Podgorec je šel polhe lovit. Prenočišča si je poiskal vrhu Gorjancev. Vzel je iz torbe večerjo in ko je odvečerjal, se je ulegel in zaspal. Ni dolgo spal, ko ga prebude debeli glasovi neznanih v mož. Čudni glasovi so bobneli, kakor če trkaš na prazen sod. Možje so bili štirje jednake velikosti, kakor najvišje smereke. Svetil je mesec in tako se je moglo lahko vse videti, kakovi so in kaj delajo. Velikani sedejo na trato in vele: Kamenčkajmo se, da se zabavimo. Pobrli so mlinske kamene in se z njimi kamenčkali. Naveličavši se igre vele: Napolnimo si pipe in kadimo! Iz žepov privlečejo pipe, velike za zelno kad in jih napolnijo s tabakom. Zdaj pa se domislijo, da nimajo ognja. Jeden pravi: sklatimo si ga z neba! Velikani skočijo na noge in začno metati proti nebu mlinske kamene. Vsak si sklata zvezdo. Z zvezdami si prižgo tabak in zdajci zapu-hajo z dimom vse Gorjance, kakor da bi jih bil pokril črn oblak. Ko pokade, pravi jeden: Čas je, da si pripravimo večerjo! Velikani se dvignejo in skočijo v globok prepada. Iz prepada privale štiri sode vina. Vsak sod jemal je. deset veder, še rajši kak bokal več. Iz prepada si priženo tudi svojo večerjo, čredo srditih volkov. Volkov je bilo osemindvajset, na vsakega sedem. Velikani naredo velik ogenj, nataknejo volkove na velike ražnje in jih peko. Ob jednom pa so tulili nekako pesen, kakor da se grom razlega in poskakovali okrog ognja, da se je kar zemlja tresla. Podgorec, ki je te strahote gledal in poslušal, priporočal je svojo dušo Bogu in vsem svetnikom v neskončnem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in dejale na raženj morda tudi njega. Stisnil se je v klopčič kakor jež in se drznil komaj dihati. Poleg njega stala je čutara vina, ki jo je bil prinesel s seboj. Podgorec se domisli, da daje vino srčnost še babi in začne vleči. Ker je bil srčnosti tako krvavo potreben, ni čudo, da je pil dolgo in veliko. Brž se je preveril, da je' v takih zadregah vino res najboljši tolažnik in pomočnik. Bokal ga je bil zvrnil že za večerjo. Ali taka malenkost Podgorca ne ujunači, zato se je velikanov tako bal in tresel. Zdaj pa je vrgel v globočino svojega želodca dva bokala na jedenkrat in ta obilni požirek mu je srce tako pridvignil in razvnel, da bi se bil šel metat s samim peklenskim rogatcem, kaj ne s takimi nerodnimi rogovilami, kakor so bili ti velikani! Zdeli mu se niso nič več tako grozoviti kakor od konca, jel se je skoraj sramovati, da se jih je bil ustrašil. Predrzo jim se je grozil za grmom s pestjo in jim kazal osle in pomaljal fige. Ko pa so volkove spekli in se usedli k večerji, zagodrnjal je skoraj naglas: Se pač vidi, da ste zarobljeni hribovci, ki me še na volčjo pečenko ne povabite. Velikani so raztrgali in pohrustali volkove kakor kak lakomnik svoje cipe in težke založke zamakali so z ogromnimi curki vina. Ali njihovo vino je moralo biti precej cvičkasto, kajti držali so se

strašno kislo in čmerno. Jeden njih veli: Bratci, treba bo udariti spet v kak hram in si napolniti posodo s sladko, človeško kapljico. Te naše čobodre sem tako sit, da sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki bi mi prinesel par dobrih požirkov v starega Sentjarnejčana. Podgorec, to čuvši, plane kvišku, ponudi velikanu čutaro in veli: Jeden bokal ga je še notri. Nuj ga izpiti! Bog ti ga blagoslovi! Komaj pa je izustil božje ime, zaslišal se je udar, kakor da je kje blizu treščilo. Tisti hip ugasnil je tudi ogenj, pri katerem so velikani sedeli in vse obližje pokrtil je naj gostejši dim, da se dolgo časa ni moglo nič. razločiti. Ko se je dim zopet razkadil in razšel, ni videl Podgorec nikjer več ne mlinskih kamenov, ne žarjavice, ne ražnjev in vinskih sodov, pa tudi velikanov ne. Noč in gora jih je dala, noč in gora jih je vzela.

[\[uredi\]](#) 3. Gospodična

Mihovski grad je spadal med največje in najmogočnejše v deželi. Grajski gospod je peljal svojo gospo k oknu in jej rekel: Veseli se, ves svet, kar ga od tod vidiš, je božji in najin. Gospa veli: Dobro vem, da je vse to božje in najino, ali se veseliti vendar le ne morem. Molila sem doma, hodila sem dosti tudi po božjih potih, ali Bog ni hotel uslišati najine želje, da bi nama podaril ali hčer ali sina. Jaz sem se zdaj že postarala in le predobro čutim, da bom nevarno zbolela.

Gospa se je kmalu po tem ulegla in je ležala sedem let in sedem mesecev. Vsi sloveči zdravniki so hodili jo zdraviti ali je niso mogli ozdraviti.

Gospa pogleda skozi okno na zeleni hrib in veli: Nekaj mi pravi, da bi bila gotovo srečna, če bi se sprehodila po naših prelepah Gorjancih.

Gospod pa jej odgovori žalostno: Preljuba moja sirotica, kako se boš sprehajala po Gorjancih, ko se ne moreš sama niti na postelji obrniti!

V grad pride star gobav berač. Hlapci zakriče: Poberi se hitro od tod, da ne nalezejo gob naša bolna gospa.

Gospa pa se oglasi: Ne gonite mi od hiše reveža. Ali ne veste, da so reveži božji prijatelji in naši zagovorniki pri Bogu? Dajte mu pečenke in vina in pripravite mu tudi gosposko posteljo.

Berač se v gradu naje, napoji in naspí. Predno odide dalje, dobro gospo prelepo zahvali in veli: Nate za slabo povračilo gorjanski koren. Rastel je sedemdeset in sedem sežnjev pod zemljo. Pomogel je do zdaj še vsakemu, kdorkoli si ga je na život privezal. Zdravemu da moč, da ga noben junak ne more premagati. Komur je umreti, živi od njega tri dni daljo, nego mu je namenjeno. Bolniku odžene bolezen, nekateremu za zmerom, nekateremu vsaj za sedem let. Ta koren Vam bo dal jakost, da se poj dete, ako Vas bo volja, lahko še danes na Gorjance sprehajat.

Gospa poskusi čudni koren, skoči zdrava na noge in gre na Gorjance. Pride do studenca in zajame vode. Kupica se počrni. Gospa izlije strupeno vodo in koraka dalje. Pride do drugega studenca in zajame vode.

Kupica se zakrvavi.

Gospa izlije ukleto vodo in koraka dalje. Pride do tretjega studenca in zajame vode.

Kupica se zasveti in zacvete. Na vodi naredi se rudeč nagelj in bela lilija. Gospa pije in pijača zdi se jej slajša od medu in malvazije. Popije prvo kupico, čuti se bolj zdravo nego je bila pred boleznijo. Popije drugo kupico, čuti se bolj močno nego je bila pred boleznijo. Popije tretjo kupico, čuti se mlado, kakor je bila takrat, ko je šla s svojim gospodom k poroki.

Kupico položi v zeleno travo pa si zaviha rokave in si umije roke in obraz. Roke se jej pobelijo ko sneg, lica pa zarude ko poljski mak, in v vodi je sama videla, da jej je povrnil Bog vso lepoto prve mladosti. Skakljaje in prepevaje teče protu domu nazaj.

Gospod je stal pri vratih in vprašal služabnico, če ve, kdo je ta krasna gospodična, ki gre proti gradu?

Gospa je te besede slišala in se ga oklenila in rekla: Kaj me gledaš tako čudno, kakor da ne bi poznal svoje gospe? Saj sem vedela, da bom gotovo srečna, če se sprehodim po Gorjancih. Zdaj »pa mi nekaj pravi, da nama bo podaril Bog tudi še sinove in hčere. Gospod od samega veselja ni vedel, kaj bi počel. Napravil je velik obed in povabil nanj tudi svoje podgorske kmete. Podgorci so jedli in pili tako dolgo, da so nekateri še zdaj siti in pijani. Bistri studenec, ki je pomladil grajsko gospo, pa se imenuje v spomin te prigodbe še dan denašnji Gospodična.

[uredi]4. Ukleti grad

Sinu je zbolela mati. Šel jej je iskat zdravilskih zelij na Gorjance. Ko izdere iz zemlje sladko koreninico, zagleda miško.

Fant pozdravi miško: Dobro jutro, ne bodi kaj huda, da te nadlegujem. Zboleli so mi mati pa iščem jim zdravilskih zelij. Miška mu veli prijazno: Ti si dober sin in zato ti je dal Bog, da si tako dobro pogodil. Predno preteče štiriindvajset ur, bodo ti mati od te korenine tako ozdraveli, kakor da ne bi bili nikoli nič bolni.

Fant se začudi takim besedam in vpraša miško: Kdo pa si, da mi prerokuješ tako srečo in s pravim človeškim glasom?

Miška pravi: Jaz služim svoji gospe. Bog jo je kaznil, meni pa ni dalo srce, da bi jo bila zapustila. Ker pod zemljo ne bi mogla prebiti v človeškem telesu, prestvaril me je Bog v miško.

Fant se začudi še bolj in veli: Jaz te ne razumem. Razloži mi to skrivnost bolj na tanko!

Miška odgovori: »Prav rada. Poslušaj pazljivo, kako in kaj je bilo, pa me boš, mislim, lahko razumel in z menoj vred mojo gospo omiloval. Jaz sirota sem izgubila mater že za otročjih let. Usmilila se me je dobra gospa in me vzela k sebi. Ni me imela za podložno deklo, ampak kakor za svojo sestro. Moja gospa je govorila vse drugo po pameti, delala je vse po pravici, ali berače je na vso moč sovražila in jih gonila iz hiše z najgršimi besedami in pridevki. V hišo jej je prišel imeniten berač, sam Jezus Kristus. Kristus prosi gospo za dar božji. Gospa pa se zadere samopašno in veli: Misliš, da te ne poznam. Kaj skušaš uboge ljudi? Celi svet je tvoj pa te ni sram, da prosiš za kos kruha! Dobil ga boš takrat, ko bodo prebirali sv. pismo gorjanski pastirji, kar pa se tako brž ne bo zgodilo. To, vidiš, je bilo že pred več sto leti, ko ni znal še noben človek brati razen škofov m se ni učil sv. pisma še noben duhoven razen jedinega papeža. Zdaj lahko sam presodiš, kaj je moja gospa mislila. Hotela je Kristusu dati na pomen, da mu ne bo dala nikoli nič. Kristus je preklel predrzno gospo in rekel: Prekleta bodi ti in preklet bodi tvoj grad, dokler ne bodo začeli gorjanski pastirji prebirati in se učiti sv. pisma. Samo tak pastir bo utolažil božjo jezo in te rešil. O teh strašnih besedah se je zemlja potresla in požrla gospo in nje grad. Jaz sem to grozo od daleč videla in moja blaga gospa se mi je smilila. Tekla sem za Kristusom in ga lepo prosila, da bi smela pri njej ostati tudi pod zemljo. Kristus me je pohvalil za to zvestobo in mi dovolil, da smem ostati pri gospi in da ne zadahnem, prestvaril me je, kakor sam vidiš, v miško. Jaz štrkam svobodno sem ter tja in ne trpim nobene sile. Moja uboga gospa pa dremlje na postelji. Po glavi jej rojijo strašne sanje, da neprenehoma ječi. Prebudila pa se bo še le takrat, ko pride nje rešnik: gorjansk pastir, ki bo tako učen, da bo prebiral sv. pismo. Strah me je, daj jej bo treba še dolgo čakati.«

Čuvši take novice začel je fant od veselja vriskati in skakati in je rekel miški: Potolaži se. Sv. pismo se nahaja že v marsikateri podgorski kolibi in prebiramo ga tudi že mi pastirji. Kolikokrat sem ga bral ali sam za se na paši ali pa doma pri bolni materi. Povej mi torej, kaj mi je še storiti, da rešim tebe in tvojo dobro gospo!

Miška se začudi in veli: Hvaljen bodi usmiljeni Bog, ki nama je poslal odrešenika. Ali vedi, da boš pomogel ne samo meni in njej, ampak tudi sebi. Moja gospa je samica in te bo vzela za moža in z njo dobiš tudi graščino in neizmerne zaklade, ki se v njej nahajajo. Kaj ti je še storiti, da prekletstvo od naju odstraniš, mi natanko ni znano. Pojdi z mano v grad, na mizi leže bukve, v teh bukvah boš našel — vsako skrivnost in tudi to, kako naju boš rešil.

Miška mahne z repom po ključku, ki je tičal v skali in skala se odpre na stežaj, kakor velika cerkvena vrata. Fant gre za miško, ki ga pelje skozi tako krasne izbe in dvorane, da po njegovi misli ni lepših niti v nebesih. Od zlata in srebra se je vse lesketalo in bliščalo, da mu je kar vid jemalo. Nikjer ni zapazil nič lesa, nič železa: vse pohištvo in orodje bilo je ulito iz najzlahtnejših rud in izdelano po vseh pravih najvišje umetnosti. Fant je strmel in zijal; ves osupnen in omamljen po tolikih dragocenostih ni mogel nič govoriti, in skoro še dihati ne. Ko pa ga dovede miška v spalnico in zagleda na postelji spečo gospo, ga nje čudovita lepota tako prevzame, da je obstal, kakor da bi okamenel in se zamaknil, kakor da se nahaja v nebesih in zamika v božje obličje. S silo ga potegne miška v drugo izbo, kjer so ležale na mizi skrivnostne bukve.

Fant začne brati, ali komaj prebere pol strani, zruši se na tla in zajoka tako bridko, da si začne tudi miška solze brisati in ga vpraša, kaj ga je tako strašno zbolelo.

Fant pove miški, da ne more rešiti uklete gospe. Bukve govore, da mora biti odrešenik nedolžen, on pa je zapravil svojo nedolžnost na paši že v dvanajstem letu.

Miški se je milo storilo, ko je videla, da bota morali z gospo še na dalje ostati pod zemljo, vendar jo je tolažilo upanje, da utegne priti v kratkem kak drug podgorsk pastir, ki ne bo prebiral samo sv. pisma, ampak nosil še tudi angelsko oblačilo nedolžnosti. Fantu je rekla: Prav rada bi te dobro obdarila, ali zlato in srebro, ki ga povsod vidiš, ni moje, sama pa ti ne morem veliko dati. Razglejva smeti, ki jih je vrgla na dvorišče še moja gospa. Kar se najde v njih, se sme pobrati in odnesti brez greha. To pravico sem imela pri gospe zmerom.

Miška in fant prebrskala sta smeti in našla v njih biserov in dragih kamenčkov za več tisoč goldinarjev vrednosti. Vse kar sta našla, vzel je fant s seboj domov.

S sladko koreninico ozdravil je še tisti dan bolno mater, bisere in drage kamenčke pa je prodal in si kupil gosposko pristavo in veliko kmetijo. Oženiti se ni hotel nikoli, ker ni mogel pozabiti svoje uklete, zanj za vekomaj izgubljene ljubice.

[\[uredi\]](#) 5. Rajska ptica

Bil je imeniten grof. Ta grof šel je v Gorjance na lov. Velika družba prijateljev in lovcev ga je spremljala. Grof ugleda medveda in skoči za njim. Medved šine v goščavo, grof za njim. Medveda zmanjka in grof vidi, da se nahaja v neznanem kraju, po katerem še nikoli ni hodil. Ta kraj bil je najlepši gaj, kakeršnega ni videl ne v domači, ne v tujih deželah. Z dreves visela so zlata jabolka, iz debel cedil seje iz nekaterih med, iz nekaterih dišeče kadilo; prelepo dišalo je v tem gaju vse: trava, cvetice in celo listje na drevju. In če je pogledal grof na zemljo, lesketalo se je okolo njega brez števila bistrih studencev, v katerih se je pretakala srebropena voda po zlato-peski glini. V senci krasnega gaja bilo je tiho, za čudo tiho. Poskakovala je od veje do veje samo jedna ptičica. Nihče ne bi bil rekel, da je ptičica lepa, ko ne bi bila imela zlatega kljuna. Ali še lepši, stokrat lepši od zlatega kljuna bil je nje mili, sladki glas, katerega se grof ni mogel naslušati. Ker se je bil utrudil, sedel je na klop, da se nekoliko odpočine, ob enem pa kratkočasi z rajsko divnim petjem zlatokljune ptice. Tako je sedel in poslušal, kakor je mislil, dobro četrt, morebiti tudi pol ure. Prav nerad se je dvignil, ali se je dvigniti moral, da ga lovska družba ne bi pogrešila in se zanj bala. Iz prijetnega gaja prišel je kmalu nazaj v goščavo in iz goščave na plan. Oziraje se na vse strani klical je prijatelje in lovce, ali nikjer ni bilo žive duše: lovska

družba je izginila, kakor da bi se bila pogreznila v zemljo. Grof se je naveličal klicati in iskati, in šel domov. Ali silno se je čudil, da potov ni skoro več poznal. Koder je rasla poprej hosta, sprehajali so se po vinogradih veseli gorniki in koder so pasli pastirji drobnico, trudili so se zdaj pridni oratarji. Grof je strmel in si mel oči, ne vedoč, kaj bi si mislil, da se mu je pripetilo. Vprašal je gornike, če niso videli njegove družbe? Gorniki so se mu začudili in dejali: kakove družbe? Kdo pa ste? Mi Vas ne poznamo, ker Vas nismo še nikoli videli. Vprašal je tudi oratarje, kdaj so šli domov grajski gosti in lovci? Oratarji so se začudili in dejali: kaki gosti in lovci? Naš graščak ne lovi zverij, on lovi nas uboge kmete. Dokler je živel rajnki grof, nismo vedeli, kaj je hudo. O slabih letinah dajal nam je živež zastonj. Na tlako nas ni nikoli silil. Desetino nosili smo mu v grad, kolikor smo sami hoteli. Od revežev ne bi bil vzel ne jednega klasa. V krčmah smo pili z njim in se gostili na njegov račun. Z našimi otroki se je šalil in igral in jih ljubil kakor svoje, da bi bil dal zanje svojo krščeno dušo. Blagi gospod šel je v Gorjance na lov in tamo ga je raztrgal medved. Zdaj se veseli v nebesih, katera je tudi pošteno zaslužil. Njegovega praznega gradu polastil se je hmeljniški baron. Baron delal je s kmeti grje, nego s črno živino. Vole je prodal, mestu njih orali smo mu polje mi, naše žene in otroci. Za nami pa so hodili njegovi biriči in nas priganjali na delo z biči. Biči pa niso bili spleteni iz govejskih jarmenov, ampak iz kože, katero je urezal baron iz naših hrbtov. Desetino zahteval je od vsega, kar raste na polji in v vinogradu in od vsega, kar se pita in krmi v hlevu in v svinjaku. Zahteval jo je od revežev, kakor od bogatinov, o slabih letinah ravno tako, kakor o dobrih. Ljudje so strašno godrnjali in preklinjali. Baron pa je rekel zabavljivo: Naj se zgodi po vaši volji! Če nečete dajati desetine vi meni, dajal jo bom jaz vam. In začel je jemati kmetom ves pridelek in priredok, puščal jim je samo borno desetino. Mi smo poginjali od lakote in se jeli puntati. Baron pa je nabral krdelo žolnirjev in šel na lov. To je bil čuden lov, da svet še ni takega videl. Volkov, zajcev in druge živali se ni dotaknil, streljal in pobijal je samo kmete. Kadar so mu prišli prijatelji v gosti, napravil jim je tako igro, da so se je gotovo vsi hudiči veselili. Igral je z njimi s kmetskimi glavami za kmetska dekleta. To grozo in silo trpimo zdaj že veliko, veliko let. Ravno danes je trideset let, kar nam je vzel Bog dobrega grofa in z njim vred ves mir in vso srečo našega življenja. — Pazljivo je poslušal grof bridke tožbe ubogih oratarjev in se uveril, da ga je zadrževalo sladko petje zlatokljune ptice ne dobro četrť ali pol ure, ampak celih trideset let. Ko se je razodel oratarjem, spoznali so ga najstarejši med njimi in vsi so popadali pred njim na kolena in glasno zahvalili Boga za neskončno milost, da jim je povrnil dragega dobrotnika in odrešenika. Grof jim je rekel: Vstanite in poiščite si orožja! V moj grad gre iz goščave pod zemljo skrivna pot, ki sem jo izdolbel s svojimi rokami in nisem povedal nikomur za njo. Jaz pojdem pred vami; predno preteče 24 ur, bomo grad pridobili in vaše in moje sovražnike zasačili. Hmeljniški baron napravil je tisti dan veliko gostbo, na katero je povabil vse svoje prijatelje in biriče. Po pojedini začel se je z njimi igrati, ne s kvartarni in za denar, kakor drugi, ampak po svoji stari navadi s kmetskimi glavami za kmetska dekleta. Iz grada pride na igrališče oznanilo, da se je odprla zemlja in bruhnila iz sebe druhal oboroženih kmetov in ranjkega grofa. Baron se je zakrohotal: Ta šala je vredna, da igramo na dalje vsak pot za dve dekleti, in ne le za jedno, kakor do zdaj. Grofovi kmetje ujeli so brez boja njega in vse njegove prijatelje in biriče. Grof jih je upregel v pluge in brane in je oral in vlačil z njimi celo leto do zime. Na delo priganjal jih je z biči, ki niso bili spleteni iz govejskih jarmenov, ampak iz kože, katero je izrezal iz njihovih hrbtov. Ko je nastopila zima, povabil je vse svoje kmete in jim napravil veselico, da take še nikdar niso uživali, niti zanjo čuli. Po veselici pa se je napotil z njimi na igrališče. Igrali so skupaj cel dan in celo noč z glavami hmeljniškega barona in njegovih prijateljev in biričev in igrali bogme niso za svoje, ampak za graščine, denar in dekleta svojih mrtvih sovražnikov in krvnikov.

[\[uredi\]](#) 6. Ptica Zlatoper

Na Gorjancih so se nahajale tri prečudne reči. V skriti dolini je stalo drevo, ki je bilo spodaj mogočna bukev, v sredi silen hrast, zgoraj pa visoka in tanka breza. Brezo je pokrivala bela meglica, da se od zdlaj ni mogla videti. Okolo velikanskega debla ovijala se je od tal do vrha vinska trta. Ta trta je bila

debela kakor žrd, listje jej ni nikdar usahnilo in grozdje dozorevalo je na njej brez razločka letne dobe, po zimi kakor po leti. Tretje in največje čudo pa je bila ptica Zlatoper, ki si je naredila gnezdo v beli meglici med najtanjšimi vejicami visoke breze. Ta ptica ni zobala zrnja in pila vode kakor druge ptice, živela je samo o rumenem grozdju, ki jej je viselo okrog gnezda in o nebeški rosi, ki je padala na brezo. Zlatoper imenovali so jo za to, ker je imela v desni peruti zlato pero. Čudna moč je bila v tem peresu. Kdor bi napisal z njim tri prošnje, morale bi se mu izpolniti vse tri, in ko bi jih poslal tudi cesarju ali papežu ali pa svojemu najhujšemu sovražniku. Veliko junakov je poskusilo priti na brezo, da bi izpukali ptici dragoceno pero, ali do gnezda ni priplezal nobeden. Vsi so zdrknili s polzke breze, popadali na hrastove in bukove veje in se pobili. V tisti dolini je prebival svet puščavnik, ki je poznal vsako skrivnost. Ljudje so ga hodili povpraševati, kako bi se dobilo zlato pero. On se jim je smijal in rekel: S koso in s tremi svetniki. Ljudje teh besed niso razumeli in so mislili, da jim se sveti mož roga. To je čul podgorec Mikec. Mikec je bil, kakor so sploh podgorci, časi prav razumen fant, da malo takih, časi pa prav neumen, da tudi malo takih. To se pravi, Bog je dal Mikcu dosti pameti, ali je bil ta križ, da ni svoje pameti vselej za svet vprašal in je poslušal. Ta pot uganil je precej dobro, kaj mu je storiti. Dejal je: Bedakom se prav godi! Srečo naj skuša tisti, ki zna plezati, kakor jaz in ki razume puščavnika, kakor jaz. Mikec vzame koso in gre v Gorjance. Ko je ugledal čudno drevo in nad njim belo meglico, začel je kositi in kosil je noč in dan, dokler je pokosil vse senožeti po dolini in tudi nad dolino. Mrvo je navalil k drevesu, da je sezala čez bukev in hrast gori do breze in do bele meglice. Sedemkrat je plezal v brezo in sedemkrat se mu je spodrknilo. Ker je padel vselej na mehko seno, storil si ni nič zalega, ali začelo ga je vender močno skrbeti, da utegne tudi njegov trud ostati prazen. Zdaj se je domislil, da je izpolnil puščavnikov svet samo na pol. Koso je dobro rabil, tri svetnike pa zanemaril. Mikec poklekne in se priporoči svetnikom, ki varujejo Gorjance: sv. Eliji, sv. Miklavu in sv. Jederti. Po molitvi začne plezati osmikrat in dospe brez truda do zaželjenega gnezda ptice Zlatoperja. Ptica ga je počakala in si dala brez straha izpukati zlato pero. Mikec ves vesel in srečen vzame pero in odide domov. Od same sreče se mu je tako v glavi vrtilo, da ni vedel, kaj bi počel. V tej omotici mu še mari ni bilo, da bi se posvetoval najprej s pametjo. In tako je ukrenil na zadnje zgolj po svoji priprosti podgorski glavi, pa ni čudo, da je tako slabo pogodil. Šel je vprašati učenjake, kateri cesar je na svetu najbolj mogočen. Ko so mu učenjaki povedali, napisal je do tistega cesarja prošnjo, naj mu da svojo hčer za ženo. Cesar se je silno začudil, ali se ni mogel braniti. Poklical je hčer in jej vse razložil, kaj in kako in da mora biti Mikčeva. Cesaričina se hudo razjezi in zagrozi Mikcu, da se bo kesal. Pokorna očetovi zapovedi odide v podgorje in se z Mikcem poroči. Bila je grda kakor strah, nagajiva kakor škratec, ob enem pa uboga kakor beračica in vender poželjiva vsake dobrote in zapravljljiva, kakor da jej ne more nikoli nič zmanjkati. Mikec je dobil po očetu dve kmetiji. Jedno je pridržal sam, drugo je zaženil cesaričini. Razsipna baba je svoje zemljišče kmalu zadejala in jela potem zakopavati v dolg tudi njegovo. Take potrate se je Mikec ustrašil, in je vzel v roko zlato pero in napisal do cesarja drugo prošnjo, naj da hčeri cesarsko doto, da bo mogla živeti po svoji navadi, imenitno po cesarsko in za svoje. Cesar mu je prošnjo precej uslišal in poslal hčeri silno bogato doto, več voz zlata in srebra, in najlepše obleke toliko, da se je lahko preoblekla vsak dan v drugo. Cesaričina plačala je svoje dolgove, ali Mikcu ni dala ne krajcarja. Zasmehovala in zasramovala ga je kar očitno. Ona se jo vozila v dragoceni kočiji, on pa je moral capljati za njo peš. In ko je tekel ves upehan za kočijo, vpila je na vse strani: Podgorski možje in fantje! odkrivajte se! Ali ne vidite, da me spremlja moj mož, slavni Mikec, cesarjev zet? Ta sramota je pekla Mikca bolj, nego vse drugo. Spet je vzel v roko zlato pero in napisal do cesarja svojo tretjo in poslednjo prošnjo, naj vzame svojo hčer nazaj. Cesar se je zasmijal in mu izpolnil iz srca rad tudi tretjo in poslednjo prošnjo. Bridko je žaloval Mikec po svoji lepi, tako brezumno zaženjeni in zapravljeni kmetiji, še veliko, veliko bolj. pa se je veselil in Boga hvalil, da se je znebil samopašne in grde cesaričine. Odslej ni zametaval v nobeni reči več svetov svoje dobre podgorske pameti. Našel si je med domačimi dekletmi drugo ženo, ki je bila lepa in pridna in je prinesla k hiši tudi prilično doto. Živel je z njo mirno, zadovoljno in srečno do smrti. Ker so mu sosedje preveč

zabavljali in ga dražili s cesaričino, zapustil je podgorje in se preselil med Bele Kranjce, ki ga niso dosti poznali. Zlato pero je nesel s sabo in ga na vso moč skrbno varoval. Pokazal in dal ga je sinu še le v sivi starosti, ko mu je izročil gospodarstvo. Rekel mu je: Na, sin! tu ti dajem tvojo srečo ali nesrečo, tvojo čast ali sramoto, kakor si boš sam izvolil. Meni je prineslo to pero nesrečo in sramoto, ker je nisem znal rabiti. Bodi ti pametnejši od mene! Ne prosi z njim nikogar za ženo v ali blago ali za posvetno čast! Če hočeš poslušati svet svojega starega očeta, napiši prošnjo do našega cerkvenega poglavarja, rimskega papeža, naj bi bral zate sveto mašo, da te Bog razsvetli, da ti podeli svoj dar modrosti, s katerim ti bo lahko pridobiti večno izveličanje pa tudi časno blagostanje. Sin je poslušal starca in napisal prošnjo do papeža, kakor se mu je svetovalo. Papež mu je drage volje izpolnil pobožno prošnjo in bral zanj sveto mašo. Bog ga je obdaril potem s toliko modrostjo in pametjo, da si je prigospodaril jako veliko premoženje, po smrti pa je sprejet bil med svetnike. Tudi njegovi otroci in vnuki so sloveli radi svoje odlične poštenosti in bistroumnosti. Čudodelno zlato pero se nahaja še zdaj shranjeno nekje na Belokranjskem in govornica trdi, da se rabi še zmerom prav marljivo in uspešno. Poznam staro, jako čestito ženico, ki bi, če bi trebalo, stokrat na to prisegla, da so prejeli Beli Kranjci svojo veliko razumnost, možatost in spretnost za vsako delo po blagodatni moči Zlatoperjevega peresa.

[\[uredi\]](#) 7. Vila

Na Gorjancih so prebivale v stare čase Vile. Vile so bile prelepe, mlade deklice, ki niso poznale ne matere, ne očeta. Ljubiti in m ožiti se niso smele. Oblačile so se v belo tančico, ki jim je pokrivala vse truplo do gležnjev. Vlas si niso spletale, padali so jim prosto do kolen z gostimi, zlatorumenimi kodri. Vender pa so se jako marljivo česale in to vselej o zarji. Takrat jih je človek najlaglje videl, ker so bile tako zamaknene v to opravilo, da niso zapazile, ali se nahajajo same ali ne. Človeške družbe so se bale in ogibale, dasiravno ljudij niso sovražile, ampak jim še dobro svetovale in jim o priliki rade tudi kaj dobrega storile. Peti so znale tako lepo, da se jih človek nikoli ni naveličal poslušati, toda ni jim bilo po všeči, da jih kdo čuje. Tudi ples so ljubile, ali gorje si ga tistemu, ki je prišel iz zvedavosti gledat njihovo kolo. Živele so ob sadji, grozdji in gorskih želih. Po navadi so samo večerjale, po dnevu pa niso drugače nič uživale, razen če jih je povabil kak junak in poštenjak, ki ni vedel, kdo so. Kdor jih je videl na plesu ali pri jedi in jih poznal, kaznovale so ga brez milosti. Ustrelile so ga v roko ali v nogo, časih tudi v obe roki in nogi; če so se pa prav hudo ujezile, tudi v srce, da je kar precej umrl. Pod zemljo so imele spravljene silne zaklade zlata, srebra in biserja in so jih varovale tako skrbno, da jih ni mogel nihče zaslediti in dvigniti. Če jih je našel kdo po naključji, niso mu prinesle sreče, ampak kvar in pogubo. Pravico se z njimi okoristiti, imela je samo nedolžna mladež. Sploh ni ubranila človeka vilinske jeze nobena druga reč, kakor neoskrunjena nedolžnost. Večkrat so Vile vzele svoje dragotine iz podzemeljskih kletij in jazbin in so jih sušile na kakem prisojnem kraju. Če se je nameril nanje nedolžen otrok, smel je ugrabiti brez kazni, kolikor je hotel, grešnika pa so gotovo umorile. Kmetje so se Vil po jedi plati močno bali, po drugi pa tudi veselili. Kadar so se oglasile: Sejte! sejte! šli so sejati in seme jim je takrat vselej dobro obrodilo. Kadar so svetovale: Režite! koljite! vezite! kopljite! berite! napotili so se še tisto uro v vinograde in pridelali so vina, da jim je zmanjkovalo posode. Najrajše so imele junake, ki so se borili s Turki in prelivali svojo kri za krščansko vero. Dokler so hodili Uskoki v boj samo na Turke, prikazovale so se med njimi prav pogostoma. Velevale so jim, kaj jim je delati, česa se ogibati. Pomagale so jim v vsaki sili, sosebno brižljivo pa so ozdravljemale rane iz vojne vrnivših se junakov. Dajale so jim piti vodo planinskih zelij ali pa so jim obezovale rane z dolgo, neznanu travo in ubogi bolnik je najkasneje v treh dneh gotovo okreval. Ko pa so se Uskoki podložili Švabi in se po njegovem ukazu jeli vojskovati tudi s kristijani, pobegnile so srdite Vile za vselej z Gorjancev in zapuščeni vojaki umirali so od teh dob tudi za neznatnimi ranami. Samo je dna Vila je ostala na gori, da pazi na zaklade, ali niti ona ni hotela ljudem nič več svetovati, kedaj in kako naj prično kak posel, tudi bolniki so jo klicali zastonj na pomoč.

Med Uskoki je živel slavni junak Petrovič, ki si ni ogrdil rok nikdar s krščansko krvjo. Kadar je pridivjal besni Turčin, padel je nanj kakor ognjena strela; zadržati ga ni moglo nobeno število sovražnikov in nobeno število krvavih ran. Če pa ga je klical Švaba na boj proti kristijanom, potulil se je prekanjeni junak in legel v posteljo. Kakor za smrt bolan, ležal in javkal je v postelji po dve in tudi po tri leta, dokler ni pregrešna vojska minila. Lepa Vila je to vedela in se v Petroviča zaljubila. Hodila je pogostoma mimo malega hrama, v katerem je popival s pobratimi sladko vividino. Petrovič jo je ugledal in povabil v hram, ne vede, kdo je in od kod. Pogovarjala sta se o marsikaki reči. Junak ni čul še iz nobenih ust tako modrih besed kakor iz njenih in na nobenem obrazu ni opazil še toliko cvetja in žive lepote kakor na njenem. Čudno se mu je zdelo samo grlo mlade deklice. Bilo je tanko in prezorno, da se je razločila vsaka kapljica vina, ki je po njem pritekla. Po daljšem pomenku začel je Petrovič Vilo izpraševati, kdo je in kod. Ona pa mu je velela, da naj je nikar po tem ne povprašuje, če mu je kaj mari, da bi še kdaj z njo govoril. Junak ni vedel, kaj bi o njej mislil, ali ta reč ga je tudi malo skrbela. V Vilo se je tako zaveroval, da bi mu bila ostala ljubša od vseh deklet tega sveta, ko bi bil tudi zvedel, da je hči najsirotnejše beračice. Jednako ljubezen čutila je do njega tudi ona. Samo dve reči jej nista bili všeč: da ga ni mogla najti nikoli brez društva, še veliko menj pa to, da so vse deklice tako zaljubljeno svoje oči vanj upirale in mu tako zmotljivo namigovala. — Zgodilo se je, da je privihral v deželo zopet krvavi Tarčin. Petrovič je po svoji junaški šegi udaril nanj in pobil veliko nevemikov, ali dobil je tudi veliko grdih in nevarnih ran. Na pol mrtvega prinesli so tovariši domov. Vila je hodila ljubimca zdraviti. Prišla je vselej takrat, ko je spal, da je ni mogel videti. Lahko bi ga bila ozdravila v treh dneh, ali ni hotela. Veselilo jo je, da ga more brez priče gledati, božati in obezovati. Še bolj pa jo je veselilo, da ni bilo več zraven drugih deklet, ki so mu pred tako sladko namigovala. Imela ga je rajša bolnega v postelji, nego zdravega v hramu. Tako je preteklo več tednov in mesecev. Junak je zgubil bolečine že prve dni, ali vstati ni mogel, ker ga slabost ni hotela nikakor zapustiti. Petrovičeva mati je imela dosti opravil zunaj hiše, da Vile nikoli ni zapazila. Junak pa je dobro vedel, da ga nekdo zdravi, ker je našel po spanji na ranah vselej nove obeze. Dolgo je premišljeval, kako bi spoznal svojega zdravnika in slednjič se je domislil. Ko je prišel čas, da bi zaspal, premagal se je, ali je zatisnil oči, kakor da spi. Vila stopi v izbo tiho kakor duh in ga pogleda. Ker je mislila, da trdno spi, izprala mu je rane in mu položila nanje nove obeze, potem pa se usedla k njemu in ga začela premilo gledati in božati.

Petrovič je vse to dobro videl in čutil. Uveril se je, da ga zdravi deklica, katero je gostil v hramu in ljubil. Spreletela ga je groza. Jelo mu se je dozdevati, da je ta deklica gorska Vila. Pol življenja bi rad dal, ko bi mogel zvedeti resnico. Postelje se je bil že strašno naveličal. Ko ga je prišla Vila zopet obezovati, rekel je, kakor da govori v sanjah: Še tri dni bom trpel; če mi ne odleže, da bi lahko vstal, vzem bom puško in se ustrelil. Vila je to čula in se prestrašila. Obezala mu je rane z dolgo, neznano travo, ki je junaka še tisti dan ozdravila. Petrovič je bil zdrav, ali ni hotel vstati. Vila prišla je drugi dan gledat, kako mu je: on pa se je zopet potajil, kakor da bi spal. Ran mu ta pot ni več izpirala in obezovala, ampak ga je delj časa samo milo gledala in božala, potem pa tiho zopet odšla. Petrovič skoči iz postelje in hiti za njo, ali tako pazljivo, da ga ni mogla videti. Šel je za njo naj pred v vinograde, potem v goščavo. Na kraji goščave je obstal in se skrnil. Vila je tekla k bistremu studentu, slekla se in skopala, potem pa se zopet oblekla, ulegla pod lipo na zeleno travo in zaspala. Petrovič prikoraka zlahkoma k njej in jo gleda. Tako krasna mu se ni zdela še nikoli. Junaku začne srce utripati, rad bi se premagal, ali ni mogoče. Nagne se hrepeneče do nje in jo poljubi in objame. Vila se predrami, skoči kvišku in ustrelj Petroviča v srce. Mrtvi junak leži pred njo, ona zaplače in ustrelj v srce tudi sebe. Ležala sta jeden poleg drugega kakor speči ženin poleg speče neveste. Ljudje so iskali Petroviča noč in dan. Našli so ga še le čez nekoliko tednov daleč gori na Gorjancih pri bistrem studentu pod košato lipo vsega gnjilega in razjedenega. Poleg njega ležala je kepica snega. Ljudje so se začudili, ko so videli sneg o svetem Jakobu. Nihče ni pogodil, kaj pomeni ta bela kepica; nihče in vedel, da je ta sneg zadnji ostanek nesrečne Vile.

[uredi] 8. Gluha loza^[1]

Krošnjarja Pavleta je dobro poznala vsa bela in dolenska in še marsikatera druga krajina. Mož je izkusil po svetu veliko neprijetnega in hudega, ali tako. strašnih rečij ni videl in doživel nikjer kakor v »Gluhi lozi« na Gorjancih. Zgovorni starec povedal mi je to dogodbo takole:

Mislil sem iti zopet na Nemško, kakor smo mi dejali, ali na Kvakarsko, kakor govori naš mlajši rod. Dva. dobra znanca in nekdanja tovariša sta me spremila do Štreklovcev. Bil je vroč poleten dan in nedelja. Krošnjarji se odvadijo radi božje službe. Brez maše šli smo v Štreklovcih pit. Jedi se je malo dobilo, vino pa je bilo prijetno in srkali smo ga v slast od sedmih do desetih. Koliko bokalov smo ga udušili, ne pomnim, to pa dobro vem, da ga je bilo zjutraj preveč. V pijači se domisli človek vsake neumnosti. Tovariš mi je rekel: Pavle, narediva stavo! Jaz pravim, da ti nimaš toliko srca, da bi se drznil mahitati čez Gorjance kar od tukaj, brez ceste, čez hribe in goščave. Vem, da se bojiš Gluhe loze, ker pravijo Kranjci, da tako straši. Mene so te besede razžalile in vnele. Dejal sem: Tu je roka! Gluhe loze boje se babe, ne pa jaz. Stava velja! Če jo dobim, kar se bo gotovo zgodilo, dal mi boš desetak. Navlekli smo se ga; čas je, da se poslovimo in ločimo. Čez Gorjance jo bom udaril kar precej, da me boš lahko sam videl, če boš hotel.

Tovariš je bil zadovoljen. Ko smo se o stavi še bolj na tanko pomenili, plačali smo račun, poljubili se in pozdravili in šli vsak sebi, jaz na levo, onadva na desno, nazaj proti Črnomlju.

Iz Štreklovcev sem se dvignil ravno ob desetih. Bil sem takrat mnogo mlajši in močnejši nego zdaj, pa sem dirjal kakor jelen. Ob najstih, vsaj ne dosti kasneje, stal sem že na Gorjancih. Pred sabo sem videl globoko nižavo, za njo precej visok hrib, za hribom pa le nizke griče in hosto. Na zadnjem griči se je svetila kapiteljska cerkev novomeška. Po kratkem oddihanju sem rekel: Hajdimo dalje! V dolino sem prišel, da nisem vedel kdaj. Po tem je šlo zopet v goro, na tisti precej visoki hrib. Takrat sem se nekaj zamislil v svojo malo trgovino, pri katerem kupci bi jemal blago, kam bi ga nosil na prodaj in v druge take reči. Ko sem se teh mislij iznebil in se začel z nova ozirati, silno sem se začudil, pa tudi ustrašil. Svet okolo mene se je bil ves izpremenil. Iz jednega hriba se jih je naredilo deset, dvajset in še več. Stali so, kamor sem pogledal in za njimi molele so še višje gore. Nad Štreklovci je ptičev vse mrgolelo. Peli in žvižgali so liščki, kosi, kalini, konopljenke in še brez števila drugih. Koder pa sem zdaj hodil, ni bilo čuti ne jednega glasa. Bilo je mrtvo in tiho kakor v grobu. Od groze izpreletavala me je zdaj zima, zdaj vročina. Bad bi se bil vrnil, pa nisem vedel, ne kod ne kamo. Lezel sem počasno dalje kakor kak izgubljenec. Zdaj nisem mogel več dvomiti, da sem zablodil v Gluho lozo, v tako hosto, kamor se ne sliši noben zvon, v hosto, katere ni posvetila ne noga nedolžnega otroka, ne molitev spokorjenega grešnika, v tisti nesrečni kraj, ki ni prejel nikoli božjega blagoslova in božje milosti.

Grozovito me je zmotila in zapeljala moja brezumna predrznost! Na vsakem koraku so mi se množile strahote in prikazni, kakeršnih nisem videl poprej nikjer, ne na slovenski, ne na nemški zemlji in stopale so pred-me, le pomislite, po belem dnevu, katerega pravijo, v da se vsi strahovi boje. Če sem pogledal proti jasnemu nebu, viselo je nad mano žalostno, krvavo solnce, ki me je žgalo v glavo, kakor sam peklenski ogenj. Ko sem povetil oči, zapazil sem novo čudo: izgubil sem senco! Brez sence in hlada stala je tudi loza okolo mene. Moralo je biti nekaj čez poludne, pa so zijali name s skal in dreves čuki in sove, kakor da je polunoči. Deževalo že ni cel mesec, po razpokanih tleh pa so se plazili gnjusni močeradi, kakor po kakem velikem nalivu. Po tej hosti, mislim, da še ni pela nikoli sekira in vender je bila vsa pokvečena, škrambolasta, nagnena in polomljena. Stal je tu hrast, tamo bukev, gaber, javor, klen, ali vsako drevo je imelo črne veje, kakor da so ožgane in polne trnja, ki me je neprenehoma prijemalo in zbadalo. Pa kako grdo, sivo in napikano je bilo perje. Take žalosti nisem videl nikoli, niti v pozno jesen. Če sem potipal kako pero, med prsti se mi je zmelo in zdrobilo, kakor da je suho. To se je godilo, da ne pozabim povedati, sredi rožnika! Ali to še ni nič, prišle so mi na ogled veliko hujše reči. Po tleh ležale so sem ter tja človeške roke, noge in druge kosti vse raztrgane in

krvave, kakor da so jih oglodali ravno kar volkovi. Iz razpoke v skalovji režala je vame mrtvaška glava! Na tenki vejici je viselo za rudečo žilico gnjusno zatečeno oko. Na drugo oko sem skoro stopil. Ko sem odskočil in ga jel bolj na tanko ogledovati, izpremenilo se je -- v živega polža! Od vseh stranij so se mi pačili grdi obrazi, kakor predpustne seme. Če sem se ozrl na desno, odskočili so na levo; če sem pogledal na levo, nagajali so mi na pol vidni in na pol nevidni na desni strani. V vsakem grmu je tičala rogata, črna glavica, ki mi je molela jezik. Če sem bliže stopil, izprevrgla se je v suho grčo ali pa v kolenčasto korenino.

Tako me je strašilo dobro uro in še več, pa sem začel misliti: Za božjo voljo, to vender ni mogoče, da bi bila Gluha loza tako prostorna. Cerkve so v Rožnem Dolu, Lazah, Uršnih selih, Pod gradom, na Ljubnem in v Cerovci. Od nekod bi se moral že vender kak zvon čuti. Kaj ko bi hodil jaz po hudi zmoti zmerom v okoliš, ne pa naravnost proti Novemu mestu? Da spoznam resnico, privezal sem za vejo bel trak in sem jel korakati potem naprej med drevjem po stari stezi. Lahko si mislite, kako sem ostrmel, ko sem prišel že čez pet minut nazaj do traka! Hu, visela je na njem debela kaplja krvi! Ali zdaj sem se preveril, da se doslej že dolgo nisem pomikal več naprej nego v jedno mer na okolo! Precej sem zapustil stezo in okrenil v goščavo, naj že pridem, kamor hočem. Kmalu zagledam prelaz in za njim nizko, okroglo, prelepo zeleno dolinico. Okolo nje štrlele so visoke, črne pečine: v sredini dolca pa je rastla cvetoča lipa. Ko sem dospel v dolino, prikazale so se mi tri reči, ki so mi nov strah obudile. Pred nekoliko trenutki sem bil še brez sence, zdaj vidite, imel sem je preveč, ležala je okolo in okolo mene, bila je tedaj okrogla! Po vrhu pečin je bilo razgrneno nekaj belega, ki se je gibalo sem ter tja, kakor da se suše velikanske rjuhe in jih napihuje in pridviguje položen veter. Zrak bil je drugače tako miren, da se nobena bilka ni ganila, na lipi pa je v vejah tako vršalo kakor v sivem oblaku, predno se začne usipati toča.

Ali dasiravno sem se nekoliko bal, šel sem vender le pod lipo in se ulegel v gosto grivino, da se odpočinem. Od truda in vročine so se mi oči kmalu sprijele, ali trdno zaspati mi ni bilo mogoče. Ležal sem omamljen in kakor otrpnen brez čuta in misli kakih deset minut. Po tem pa so se zaslišali lahki koraki, ki so se lipi od raznih stranij bližali in se nedaleč od mene strnili in jeli vrtiti okolo lipe. Ob enem pa se oglasi petje, tako sladko in milo petje, kakeršnega moja ušesa še niso nikoli čula. Slišal sem dostikrat ubrane, preumetno zvoneče glasove v dunajskih in monakovskih. cerkvah. Radostno sem poslušal lepe pesmi slovenskih dijakov, še radostneje pa čisto prepevanje j edine deklice, ki me je na tem svetu zmotila. Ali vsi ti glasovi niso bili nič, prav nič proti tistemu petju, katero mi je donelo na ušesa v Gluhi lozi pod košato lipo. Tako pojo morda nebeški angelji, ali človeškemu grlu ni bila podarjena ta slast in milina.

Ali zdaj pa čujte še jedno čudo, ki je bilo zadnje, zame pa najstrašnejše. Mene dobro petje neizrečeno gane in prevzame. Nobena druga reč me na svetu tako ne veseli, niti godba. Zdi mi se, da mi vzrastejo peroti in da bi lahko zletel pod oblake kakoz škrjanec. Pesme, katere sem slišal pod lipo, pa so me stiskale in dušile, da mi je kar sapo jemalo. Obhajala me je taka žalost in obupnost kakor še nikoli ne, kar sem na svetu. Bil sem neskončno bolan, slab in nesrečen. Najrajši bi bil umrl. Huje, mislim, da ne more biti niti pogubljenim dušam v peklu. Pridvignil sem glavo, da bi videl, čigavi so ti glasovi, ki mi zapirajo sapo in me more tako nemilo. Ali gledati mi je bilo težko, strašno težko. Pred očmi vlekla mi se je črna megla, po kateri so švigale ognjene strele. Bleščalo mi se je tako silno, da nisem razložil nič druzega kakor čevaljce, ki so poskakovali mimo mene. Čevaljci so bili spleteni iz pisanih gadov! O tem pogledu je kar kri v meni zaostala. Še le zdaj mi se je razjasnila prava resnica. Tako obuvalo nosijo vražje Vile. Spoznal sem, da se nahajam v vilinskem kolu in da poslušam omotljivo vilinsko petje. Izpreletele so me vse človeške groze, ali tisti trenutek mi je vdihnil Bog tudi dobro misel, ki me je rešila peklenske sile. Pobožno sem se prekrižal in začel moliti angeljsko češčenje, katero sem bil na potu, ne čuvši zvona, zanemaril.

Ko sem končal molitev, padle so z mene hipoma vse stiske in težave. Zdrav in vesel sem skočil kvišku in se oziral zopet po znanem svetu. Videl sem lepi Ljubenski hrib in na njem prijazno cerkev sv. Vida. Vile in vsa druga strašila Gluhe loze so izginile, kakor da bi se bila v zemljo udrla. Prehuda vročina je ponehala, ker je začel pihati hladni sever. Poleg sebe sem zagledal z velikim veseljem svojo ljubo senco, ki je bila zdaj zopet taka, kakor mi jo je Bog dal. Brez neprilike korakal sem po gošči. V jedni uri sem prišel na cesto, v dveh urah potem pa v Novo mesto, kamor sem bil namenjen. Kakor vidite, dobil sem stavo, ali nisem hotel vzeti ne krajcarja.

Moja povest je taka, to sam vem, da jej ni lahko verjeti. Morebiti se jej boste smijali. Jaz nisem lažnjivec ali na vero vas ne morem siliti. Pa recite, kar hočete, to mi morate potrditi vi in vsak pošten človek, da ima Bog še zmerom pravico in moč, grešnike kaznovati in da je nedelja za to ustvarjena, da kristijan moli in Bogu služi, ne pa da pijančuje že na tešče in se poteplje kakor preganjana zver po samotnih brlogih in neznanih gozdih.

[\[uredi\]](#)9. Volkodlak

Lenčika pasla je na Gorjancih drobnico. Drugim pastirjem delale so nadlego in škodo divje zveri, njene cede pa se ni nobena polotila. V Lenčiko se je zaljubil volk, pa jej ni raztrgal nobene živali niti ni dovolil tega drugim zverim. Dolgo časa mu ni dosti verjela in se ga je bala. Ker pa je ostal jej vedno zvest varuh, izgubila je sčasoma strah in se ga je privadila in se z njim sprijaznila. Ležal je poleg nje, gledal jo in se jej milil, kolikor je hotel. Če je začutil nevarnost, planil je na sovražnika in ga odpodil ali pa raztrgal in ko se je vrnil, pohvalila ga je Lenčika, lepo ga božala in se z njim pomenkovala. To je volka neizrečeno veselilo. Poslušal jo je rajši in izpolnjeval je nje ukaze bolj na tanko, nego najzvestejši in najprivržnejši pes. Hrane si je hodil sam iskat, svoji preljubi gospodinji ni prizadel ne sitnosti ne stroškov. Takega čuvaja zavidali so Lenčiki vsi pastirji.

Ko pa je odrastla, pustila je pašo in volka in se jela pripravljati za možitev. Snubilo jo je veliko fantov, snubit jo je prišel tudi volk. Lenčika mu se je zasmijala in mu rekla: Jaz se nečem zameriti gorjanskim volčicam. Pojdi z Bogom!

Volk odide in jo pride drugi dan zopet snubit.

Lenčika mu veli zastavno: Ljubi volk! saj veš, da se midva ne moreva in ne smeva vzeti. Izberi si za nevesto gorjansko volčico in ostani z Bogom! Volk odide in jo pride tretji dan zopet snubit. Lenčika se ga ustraši in mu veli: Ne hodi več k meni! Brat se je zagrozil, da te bo ustrelil. Ostani zdrav in pojdi z Bogom!

Volk odide ali še tisto noč pride po Lenčiko, zgrabi jo in odnese v svoj brlog. Bila je njegova žena tri leta in tri mesece. Manjkalo jej ni nič. Jedla je vsak dan svinjino in bravino, ob nedeljah teletino in v velike praznike tudi srmino in kuretino. Zajcev in druge drobne divjačine nanosil jej je mož, da je ni mogla pojesti. Živel je dobro za vse drugo, ali tožilo se jej je strašno po domu in po človeškem društvu. Iz brloga ni smela iti nikamor. Noč in dan je jokala in prosila Boga odrešenja. Volku je rodila sina, ki je bil na videz človeške podobe in lepega obraza, ali rastla mu je po vsem truplu volčja dlaka, da jo je groza obšla, kadar ga je pogledala. Dala mu je ime Volkodlak.

Volkodlaka ni bilo treba tako dolgo zibati in pestovati kakor druge otroke. Rastel je hitro kakor volk, ali pamet mu je dohajala tako počasi kakor drugim otrokom. Ni še dopolnil dve leti, ko je jel že hoditi sam na lov, trgati ovce in prašiče, zreti surovo meso in piti gorko kri. Srce mu ni poznalo ne gnjusa, ne usmiljenja; vrglo se je v zversko, ne v človečeje. Lenčika ga je lepo učila in skrbno svarila, ali ni maral nič za nje besede in nauke. Če se je nanj razjezila in ga pokarala, pokazal jej je volčje zobe, kakor da jo hoče raztrgati. To jo je grozno peklo in bolelo. Globoko se je zamislila in se tudi domislila. Nehala je jokati in žalovati in začela je preveselo plesati in se smijati. Volk se začudi.

Lenčika pa mu veli: Presrčna ti hvala, preljubi mož! Zdaj vidim, kako neskončno dobroto si mi storil, da si me unesel. Toliko slastne pečenke ne bi bila pojedla pri nobenem drugem možu. Z nobenim drugim ne bi bila mogla imeti tako čvrstega sina, kakor sem ga rodila s tabo. Matere trpe z otroki po deset, nekatere še po dvajset let in časi tudi celo življenje. Moj Volkodlak pa mi ne dela ne skrbi ne truda. Spečo ne budi me nikoli z jokom in vpitjem; hrano si dobiva sam in od Boga je prejel gorko oblačilo, ki se nikoli ne raztrga. Menda sem bila oslepela, da več ko tri leta nisem spoznala velike sreče, s katero si me nadaril.

Volku so bile te besede jako povšeči. Rekel je Lenčiki: Ne zameri, da sem ti doslej branil zapustiti brlog. Ker te imam tako prisrčno rad, bal sem se, da mi ne bi pobegnila. Zdaj vidim, da si se me privadila, pa ti ne porečem nikoli več zale besede, če se boš hotela kaj sprehoditi. Ječa se ti odpira; pojdi, kamor ti drago; samo tega ne pozabi, da si moja žena in da je tvoja spalnica in tvoj dom moj prijazen in topli brlog!

Tako je Lenčika volka prekanila. Še tisto uro šla je na sprehod. Pritekla je na svoj dom in velela bratu: Vzemi puško in pojdi z mano! Brat vzame puško in jo spremi. Lenčika mu pokaže brlog in veli: Volku poznam navado pa vem, da se je ulegel spat. Lenko ti ga bo ustreliti, ali lepo te prosim, ne streljaj mi v Volkodlaka, mojega sina in mojo žalost! Naj živi, dokler bo božja volja! Nečem, da bi mi očital svet njegovo smrt in da bi pogubila zaradi njega svojo dušo.

Brat stopi v brlog in volka ustrelji. Volkodlak ostane živ in pobegne. Iz goščave pa je bistro pazil in dobro videl, kako sladko se je smijala mati. Lehko je pogodil, kdo je najel in pripeljal očetovega morilca. Dvignil je proti materi pest in jej prisegel maščevanje. Lenčika pa se ni brigala za Volkodlakovo jezo. Vesela šla je z bratom domu in se jela pripravljati za možitev.

Snubilo jo je veliko fantov, prišel je snubit tudi imenitni Hrovat Marko. Lenčika je tolažila domače fante: če vzamem vas katerega, prišel bo Volkodlak in me nadlegoval. Vzela bom Marka, ki prebiva od tod tri dni hoda. Pri njem bom živela brez straha. Pa če Volkodlak tudi pride in me zaskoči, ubranil me bo lahko junak Marko s svojo blagoslovljeno puško.

Lenčika se je poročila z Markom in se odpeljala z njim na Hrovaško. Volkodlak je divjal po Gorjancih in Podgorji in iskal mater. Poprej je trgal ovce in prašiče samo za potrebo, zdaj je mesaril živali in ljudi tudi sit, iz srditosti; izmenil se je v strašnega razbojnika. Lovci so prežali nanj noč in dan ali brez vspeha, ker se ga ni prijela nobena krogla. Dokler ga je gnal le volčji bes, še ni bil toliko nevaren. Ali ko je preteklo več let in mu se je začela razvijati človeška pamet, divjal je ne samo kroto ampak tudi premišljeno. Oblačil se je po podgorsko in je premetil s tem vsakega preganjalca. Noben lovec ga ni več poznal. Če so ga zasledili in mislili, da se ga bodo zdaj polastili, pridružil jim se je čedno opravljen in šel z njimi, kakor da lovi z njimi vred Volkodlaka. Po dnevi je pobijal vse, na kar se je nameril, zvečer pa je hodil po vaseh in poslušal pod okni, kaj se nanj kuje in pripravlja. Na tak način je utekel vsaki zanjki in zasedi. Sovražnikom je zažigal hiše neprenehoma. Brez požara ni minila skoraj nobena noč. Podgorje so vznemirjali že mnogi razbojniki, ali premeteni in srčni Podgorci so jih kmalu ustrahovali. Jedinemu Volkodlaku se nikakor ni moglo priti do živega. Te silovitosti in groze so trajale veliko let. Volkodlaka ni bilo moči ugonobiti ne s silo ne s prekano, dokler ga ni odnesla z Gorjancev strastna jeza na mater.

Pod oknom neke hiše slišal je besede: Ko bi Volkodlak vedel, da mu je mati omožena pri Marku na Hrovaškem, gotovo bi udaril za njo, dasiravno bi imel do nje tri dni hoda. Volkodlak zapustil je Gorjance še tisti večer in se napotil na Hrovaško. Sum ni letel nanj nikakeršen, kar se je bil oblekel po hrovaško. Markove hiše mu ni bilo treba dolgo iskati, poznal jo je vsak človek, ker je slovela na daleč okrog po svojem poštenju in bogatstvu. V veži so se igrali trije otroci, njegovi bratje. Volkodlak skoči nanje in jih podavi.

Njihov krič je slišala mati in pritekla gledat. Prvi hip spozna sina Volkodlaka in pokliče na pomoč junaka Marka. Marko nabije blagoslovljeno puško in ustrelji Volkodlaka v srce. Volkodlak je poginil, ali še na smrti je preklinjal mater, da je ubila svojega moža in njegovega očeta.

[\[uredi\]](#) 10. Divji mož, hostni mož, hostnik

Po gričih, dolcih in jarkih, na katere se drobe Gorjanci, padaje polagoma proti Krki, razprostira se med Podgradom in Ljubnim velik gozd; imenuje se Rasno. Zdaj poje v njem sekira, ki ga nemilo podira in pokončuje, ali še pred tremi desetki let je bil košat, temen in krasen, da je marsikak .popotnik obstal in mu se čudil. Takrat stala je kraj njega majhna kočica, reklo se jej je »pri Logarji«. Stari Logar ni bil bogatin; polja in pašnikov imel je ravno toliko, da je preliraniel s trdom in potom sebe in svojo rodovino. V cerkev je šel naj večkrat v Šmihel. V Podgrad bi bil rajši hodil, ker se je tamo rodil in je imel ondu tudi skoro vso svojo žlahto, ali pot šla je skoz Rasno, v katerem zablodi prav lahko še tak človek, ki misli, da ga pozna.

Neko noč se je pripetilo, da je izruval vihar ne daleč od Logarjevih nekoliko najlepših bukev. Možu je bilo žal za nje in je šel sadit mesto podrtih dreves druga. Ko se je o tem trudil in pehal, stopi k njemu nekdo od zadaj in ga potrka na ramo in veli: Taki ljudje so kaj vredni. Logar se ozre, zagleda kosmatega velikana in ga vpraša, kdo je. Tujec odgovori: Ne boj se, jaz sem divji mož in tvoj prijatelj. To rekši velikan zgine.

Kmalu potem imel je Logar Pod Gradom opravke. V goščavi mu se pridruži divji mož, spremi ga molče do konca gozda in zgine. Tako je spremljal odslej vsakikrat Logarja in njegove ljudi, če so šli v Podgrad. Zdaj se niso trebali več bati, da bi se v hosti izgubili. Logarjevim je bilo jako po volji, da so mogli pohajati svoj rojstveni kraj brez nevarnosti in neprilike. Jedenkrat so se pomudili pri žlahti in dobrem vinu dolgo čez polunoči. Kakor vselej kazal jim je pot proti domu divji mož. Ko pa je začelo Pod Gradom dan zvoniti, zapustil jih je kar nanagloma, dvignil z obema rokama, bližnji grič in smuknil v jazbino, ki je bila pod njim. Grič se je poveznil sam nazaj, kakor je prej stal.

Pa tudi za druge reči je bil hostnik prav čudna prikazen. Mesto človeške brade in brkov zarastel mu je obraz dolg mah. Če ga je kdo kaj vprašal, ni dobil nič odgovora, sam je pa tudi prav malo kdaj katero zinil. Z divjačino se je rad igral, domača živina pa se mu je gnjusila in se je je ogibal. Hiš, polja in vrtov se je bal kakor hudoba križa. Če so ga Logarjevi povabili, da bi šel z njimi in popil v njihovem hramu kak kozarec vina, vselej se je grdo zapačil, mahnil z roko in šinil od njih v goščavo, kakor da je hudo razžaljen. Ali obilna skušnjava jih je preverila, da je ostal vedno njihov najboljši in najiskrenejši prijatelj, ki jim je priteknel na pomoč, še predno so ga prosili. Če je zalezoval čedo volk ali kaka druga zver, planil je nanjo z gorjačo in jo ubil ali pa prepodil. Nad Rasnim nakopičile so copernice oblake in so hotele usipati iz njih točo; divji mož pa se je ustopil za Logarjevo hišo in jih jel s tako silo krepeliti in goniti, da so morale pobegniti. Jedni je izbil z glave pečo, drugi pa iz ust zadnji zob, ki ga je še imela. Logarjevim niso mogle narediti najmanjše kvare niti ta pot, niti pozneje, dasiravno so to dostikrat poskušale.

Tako je hostnik mnogo let branil in varoval svoje prijatelje pa ni bilo čudo, da so si tako lepo opomogli in skoraj obogateli. Ali sreča je rada nestanovitna. V Kasnem je našel Logar lepo, mlado drobnico in jo cepil. Divji mož iz goščave to zapazi in se zadere srdito: Nesramnež! Jaz sem ti v vseh rečeh pomagal, v zahvalo pa si mi zdaj zagradil pot.

Od takrat se hostnik nikoli več ni prikazal Logarjevim, da bi jih spremljal skoz gozd ali obvaroval škode in nadloge. Najmlajši sin se je v Rasnem izgubil in poginil od straha in lakote; živino trgali so volkovi in druge zverine; žito in sadje pobijala je toča. Tako so se nesreče kar lovile: Logar je zopet osirotel; z bornimi ostanki svojega imetka se je preselil nazaj v Podgrad. V njegovo zapuščeno hišo je treščilo, in ogenj jo je pokončal do tal s poslopji vred. Le malo kak sled še spričuje, kje je stala in kako strašno se zna maščevati divji mož, če ga človek vede ali nevede razžali.

Razen na Gorjancih živi na Dolenjskem še mnogo drugih hostnikov. Najimenoitnejše sem našel med Novim Mestom in Dvorom. Da se bodo spoznale navade in razvade divjih mož bolj na tanko, treba je tudi o njih kaj izpregovoriti. Težave mi to ne bo delalo, ker so mi po naključju ti še dosti bolj znani nego gorjanski. Jednega sem celo sam videl in sem dobre pol ure z njim popotoval. To mislim, je dovolj dober razlog, da pride v mojem popisu prvi na vrsto.

V Zaloški krčmi zbirala se je pred 15 leti jako zgovorna in vesela družba, v kateri se je človek rad pomudil. In tako sem ostal jedenkrat tamo do pozne noči, z mano je bil prijazni svak moje gospodinje, Tone, ki je bil krčmarju pripeljal mošta. Ko odbije najstja ura, velim: Zame je zadnji čas, da se dvignem; če Vas je volja, pojdiva! Tovariš je bil zadovoljen. Na potu mi zašepeta nekako plaho: Pač ste prav pogodili, da je zadnji čas odriniti. Tako kasno jaz sploh nikoder rad ne hodim, najmenj pa tod, to se pravi, od Češče Vasi dalje skoz hosto, ki jej pravimo Brezovec. Vražam se ljudje smejejo in tudi jaz jim se smejem. Ali to, kar sem videl v Brezovci na svoje oči, ni vraža ampak resnica. V tej hosti se prikazuje grela pošast, imenujemo jo divji mož, ker je res strašno divja. Lansko jesen šel sem tod domov, prav tako pozno kakor nocoj še ni bilo. Ko sem prikorakal v Brezovec do prve smreke, pridruži mi se kosmatin, kakor da bi me bil za drevesom čakal in me spremi tja do lastovške drobnice. Tako je spremljal že veliko drugih in kakor meni, prikazal se je tudi vsakemu drugemu pri prvi smreki, pri lastovski drobnici ga pa zapustil. Kaj, ali niste Vi še nikoli o njem slišali?

Jaz odgovorim: Slišal sem že dosti in bi prav rad vedel, če je res tako visok kakor tista smreka, pri kateri ga ljudje najprej zagledajo.

Tone veli: Da, to trdi marsikdo. Ali takrat, ko sem ga jaz videl, bil je manjši, vendar je bil dosti velik; če se ne motim, precej višji od Vas. Morda se mrcina lahko po svoji volji potegne ali skrči, ali pa zna ljudi tako preslepiti, da se zdi nekaterim visok kot smreka, drugim pa mnogo nižji.

Jaz vprašam Toneta, če mu je divji mož kaj hudega storil, ko ga je spremljal.

On mi odkima: E kaj — nič! Pred polunočjo nima te oblasti. Samo zijal je vame in pa prav po volčje tulil. Po polunoči pa me sam Bog varuj takega društva! Zato je res pametno, da se vračava še o pravem času.

Na sredi pota med Češčo Vasjo m Brezovcem me prime tovariš hlastno za roko in veli: Ali ga ne vidite? Ta je tisti, ki me je spremljal — divji mož! Ker je bilo nekaj meseca, zagledal sem ga tudi jaz in ga jel opazovati. Tone se je bil zmotil, kajti ta hostnik ni bil nič večji od mene. V obraz je bil dobro porasten ali ne tako, da bi se ga moral človek ustrašiti. Bil je bos in gologlav. Dolgi vlasje so mu mahali po plečih in hrbtu kakor griva. Opravo je imel kmetisko in kaj borno. Hlače so mu šle komaj do kolen; jakno je bil slekel in jo vrgel čez levo ramo. Srajca je bila za vratom odpeta, da je kazal, kakor pravimo, gosle. Hodil je precej čudno, prav za prav je bolj poskakoval nego korakal. Ko je prišel s polja na cesto, pozdravim ga: Dober večer! On pa ni dal iz sebe nobene besede, ampak samo nekako hripovo je zarenčal. Popolnoma se nama ni hotel pridružiti, ostal je zmerom kakih 15 korakov pred nama na veliko tolažbo Tonetu, kateremu je strah kar sapo jemal. Zdaj sem se sam preveril, da se ljudje niso zlagali, kar so pravili o grdih šegah divjega moža. Ponašal se je res na vso moč nespodobno. Od konca je le v nerazločno nekaj krulil in tulil. Že ta glasba ni bila preveč prijetna. Potem je začel na prste žvižgati, da je kar skoz ušesa letelo. Moralo se je priznati, da je to pastirsko umetnost odlično izvrševal. Brilzgal je na vse mogoče načine: debelo, tenko, ostro, glasno, zamolklo, na konci z zavijačo in brez zavijače, na kratko in na dolgo, v jeden cep in v dva čepa, zdaj na dva, potem na štiri prste in vmes tudi »na kljuko«. Tone je ječal in si tiščal ušesa, jaz pa sem poslušal in se spominal, kako rad sem se nekdaj tudi jaz kratkočasil in bahal s to neskladno zvižgo, v kateri sem bil tak mojster, da so mi vsi drugi pastirji in kmetski součenci zavidali. Žvižganje divjega moža je donelo v hostni samoti in nočni tišini tem bolj neznano in pošastno, ker mu je odgovarjala od treli strani prekrasna jeka.

Ko pridemo do srede Brezovca, hostnik umolkne in zabavo izpremeni, ali ne na veselje svojim sopotnikoma. Jel je metati v drevje kamenje, krepelce, grude suhega blata in kar mu je prišlo v roke. Odkleščene veje in ščepke padale so neprenehoma okolo najn na cesto, nekatere priletele so tudi nama na glavo! V vsem obližji so se prebudili ptiči in Metali preplašeni sem ter tja,, ne vede v . nočni in gozdni tmuni, kamo bi se skrili. Ko se je naveličal divjak tudi metanja, začel se je obešati za kljuko svoje debele palice na močne spodnje veje in gugaje se kričati na vse grlo: Mate, oj! Miško oj! Imen je bilo še več, ali jih nisem dobro razločil. Ne dobivši nobenega odgovora prišel je zopet cesto in zdaj se je domislil zabave, ki me je res prav živo zanimala: začel je peti. Prepeval pa je v romskem (ciganskem) jeziku. Nekaj malega sem razumel. Vsaka tretja beseda je bila »rakli«, po naše: deklica, ljubica. Njegova pesen je bila torej brž ko ne zaljubljena, petje pa polno burne strasti, ognjenih in reznih čutov in čudovitih predrznih skokov, samobitno, prekrasno, neskončno zamikajoče, dasiravno na vso moč divje, grozno in nepravilno. Tudi najostrejši sodnik bi bil moral potrditi, da je ta divji mož umetnik, kateremu se ne bi smijali zaničljivo niti v gosposkih dvorih. Za romsko pesnijo prišla je na vrsto vzhodno slovenska: Tiček leti, tičica za njim leti ... Pel jo je naglo, nekako zaletavasto in torej slabo. Videlo se je, da pevec nima zanjo ne grla, ne srca. Bolje je pogodil hrvatsko, da ne velim, srbsko: Mlado pastirče, zašto si se snuždilo ... Ali še mnogo, mnogo bolje pa primorsko: Popuhnul je tihi vetar i odnesal Mari krunu ... Težko sem čakal ali se bo držal primorske besede: »crni moro« ali pa jo bo zamenil z varianto, ki se čuje povsod po Hrvatskem v rodoljubnih, grabljivim »Švabam« sovražnih društvih. Divji mož je hotel pokazati, da je s Hrvati iste misli in je pel s povzdignenim v in hudim glasom: »Našal ju je črni Švaba«. In tako tudi na zadnje: »Volila bim poginuti — nego Švabi ljuba biti«. Ta konec mu se je moral prav posebno priljubiti, kajti ponovil ga je gotovo desetkrat, če ne še več in vsak pot z večjo strastjo, jezo in zabavljivostjo. O tem petji smo Brezovec prehodili in se bližali lastovski drobnici. Uveril sem se zopet, da govorica ni bila prazna. Pri tem drevesu se je obrnil divji mož res na stransko pot in zginil izpred očij. Tone se globoko oddahne, ustavi me in vpraša: No, kaj pravite?

Jaz odgovorim: Ko mi ne bi bili Vi povedali, da je to divji mož, bil bi mislil, da je kak natrkan cigan, morda Cene Brajdič ali pa njegov brat Matija.

Tone veli nekoliko nejevoljen na moj sum: E, kaj še! Cigani se o tem času ne potepljejo po hosti, tudi vem za gotovo, da zapijajo danes v Lastovčah konja, ki so ga bili prodali zjutraj v Prečini. Hm! Prav za prav pa med njimi in divjim možem ni dosti razločka. Tisti ljudje, ki se niso hoteli podvreči ne deželski, ne cerkveni gosposki in nobeni postavi, pobegnili so v hribe in brloge in so v samoti tako obdivjali, da jim pravimo zdaj divji možje in še ne vemo, če imajo kaj duše ali nič. Cigani pa niso dosti boljši. Tudi oni se valjajo najrajši po hosti in za postave se brigajo toliko kakor moj cucek. Ker govore hostniki in cigani isti volčji jezik, jaz tako sodim, da so se ga j eden od družega naučili in da so si tudi po krvi, če ne bratje, vsaj bratrance.

Pod Lukenjskim gradom nahaja se jazbina s prostorno otlino in lepim kapcem, katero hodijo gledat ne le gospoda, ampak tudi bližnji vaščani. V tej jami je prebival divji mož, ki je gostom kaj rad upihal luč ali pa jim še drugače kaj ponagajal. Neko nedeljo prosili sta grajščaka dve lepi deklici, Kresetova Katra in njena prijateljica Lenka, da bi smeli iti v jazbino. Prosili sta ga zgolj iz priljudnosti, ker dovoljenja prav za prav ni bilo treba. Prijazni gospod jima je prošnjo iz srca rad uslišal in se potem četr ure prav prijazno ž njima pomenkoval. Po krščanskem nauku sta šli v jamo in sta vzeli s seboj, da bi bili brez skrbi, blagoslovljeno svečo. Katra je svetila in korakala naprej. Komaj sta začeli ogledovati in otipavati bleščeči kapec, stopi iz stranske jame divji mož in svečo upihne. Bil je visoke rasti brez brade, oblečen po lovsko in jako podoben grajskemu gospodu. Lenka je pobegnila precej, ko se je prikazal in dospela srečno iz jazbine na plan. Katra je prišla za njo še le čez pol ure, češ, da je v temi pravo pot zgrešila. O divjem možu je pravila, da jo je zgrabil, ali jo precej izpustil, ko se je prekrizala in začela moliti. Prav čudno pa se je zdelo ljudem, da si je kupila še tisti teden v Novem Mestu novo, lepo in drago obleko.

Povpraševali so se v čudu, kje je dobila denar? Čez nekaj mesecev pa se je razglasila o njej novica, kakeršne prečinska župa še nikoli ni čula: da zahaja k divjemu možu in da ni več sama. Nastal je tak hrup, kakor da bi se bil punt vnel. Katra se umakne obči razdraženosti v Ljubljano. Čez pol leta se vrne zdrava, čvrsta in cvetoča: tako lepa še ni bila nikoli. Celo tercijalke so migale z ramami in govorile potolažene: obsodili smo jo prehudo; taka znamenja ne lažejo: Katra je poštena.

Ker je izročil Krese, gospodarstvo sinu, šla je kmalu od doma in si dobila službo v Lukenjskem gradu. Izpomovala je svoje dolžnosti tako zdušno in skrbno, da se je gospodi brž prikupila. Gospa je ni mogla prehvaliti. O vsaki priliki je zatrdila, da tako dobre dekline še ni imela. Priporočila jo je svojemu skrbniku in logarju in on jo je res snubil in se ž njo poročil. Mož je bil že bolj postaren, ali jako blag in tudi denaren. Katra je pojedla pri njem več zajcev in kljunačev, nego so jih njene vrstnice videle. Ob nedeljah in praznikih je prišumela v cerkev vsa v svili in mrežah. Kadar je prišla v krčmo, posadili so jo povsod na prvo mesto. Gospodje jej niso dejali nikoli drugače kot: »gospa Kati«. Kmetom se je zdela ta čast nekoliko prevelika, ali toliko so se sčasoma vender le podali, da so jo vikali »od sebe«.

Ker jej Bog ni dal otrok, vzela je za svojo ljubljansko siroto, malo Katrico. Punička jej je bila tako podobna, da bi bil vsak tujec prisegel, da je njena hči. Grajska gospa je pa zapazila še neko drugo podobnost. Ko je Katrico božala in milovala, kar ostrmela je, plesnila z rokama in velela: Bog in sv. božji križ, poglejte no, ta otrok ima za levim ušesom tako znamenje kakor moj gospod, rudečo zvezdico s petimi žarki, ali ni to čudno? Tudi drugim ljudem se je to čudno zdelo, ali ne vsem. Nekateri so se pomenljivo muzali in si namigavali, češ, mi nismo taki brglezi, da ne bi znali pogoditi, kako se je vse to naonegavilo. Pametni možje pa so govorili: Misli se slobodno, kar se hoče. Tudi nam se dozdeva, da ne bi bila brez »divjega moža« Katra nikoli taka gospa; ali kdo je svetil, da bi jej mogel kaj dokazati? Tudi za to reč bo najbolje, da poslušamo stari pregovor: Vsaki pometaj svojo hišo, pa bo povsod snažno! —

Ravno tisti čas je zahajal v Lukenjski grad prav pridno neki prost na skrivne veselice, o katerih sem zvedel samo to, da so spadale med prepovedane. Ta gospod imel je tudi to napako, da je odiral kmete še skoraj grje nego nemški baroni in grofi. Zahteval je, da mu delajo tlačani ne samo brez plače, ampak tudi na vso moč pridno in z veseljem! Če mu je hlapec koga ovadil, da je nemaren, ukazal je vselej: Namažite ga dobro z brezovim oljem! Te besede so se zdele vsakemu tem bolj grozne in razžaljive, ker jih je izustil s sladkim smehom in v mehkem idrijskem narečju, ki se jako lepo pristane nežnim ženskim, nikakor pa ne trdosrčnemu samosilniku.

Te nespodobnosti je divji mož zvedel in ko se je pripeljal prost pozno zvečer do jazbine, zgrabil je kočijo in jo prevrnil. Ali prost, ki je mislil drugi dan v grajski kapeli maševati, imel je pri sebi sveto hostijo. Vzemši jo v roke zarotil in preklel je divjega moža, ki se z Bogom ni mogel boriti in je rjove pobegnil. Od takrat ga ni nihče več videl, pa se ne ve, ali je poginil ali pa se preselil v kako drugo jazbino. Starci se kdaj pa kdaj še zmerom radi spomnijo njega in srečne Kresetove Katre. Mladina pa imenuje take povesti »prazne marnje« in se jim smeje.

Iz krasnega ali mračnega Lukenjskega zakotja premaknimo se na zeleno in veselo goro, katera se vzdiguje nad cesto, gredočo iz Soteske v Podturen in je tako neizrečeno bogata z razvalinami, jamami, strahovi in divjimi možmi. Najlepše stanovanje si je dobil vsakako tisti hostnik, ki je živel v Rožeški jazbini. V njej se je mogel sprehajati, če je hotel, skoraj pol ure daleč in se veseliti spotoma čudnih podob, katere je ustvarila kapljajoča voda. Nihče mu ni kalil miru, dokler se ni domislila soteska pivovarnica, kako dobro bi bilo po letu spravljati pivo v hladno jamo. Te prazne in kalne plaže se je divji mož neki tako ustrašil, da je pobegnil. Če je ta zgodba resnična, dokazovala bi, da je imel nepokvarjeno grlo in da je pijačo bolje poznal nego tista gospa, ki je hodila to »pivo« pred jazbino pit in je nekatere krati celo trdila, da je »izvrstno!« — Za prerastenimi podrtinami Rožeškega grada odpira se strahovito brezno, v katerem bi se skrila marsikak slovenski zvonik. V globočini zima menda nikoli ne

mine. Na dnu se nahajajo kepe snega in ledena skorja še o kresu. Glasoviti poštenjak in kmetiški modrec Poglajen (z Riglja pri Toplicah), ki je ućakal do sto let, videl je v megleno jutro, ko je bil še majhen, v tej prepadini velikana, ki je stal na glavi. Bil je tak dolgan, da je trkal z opetnicami ob gornji rob navpičnega skalovja, ki oklepa brezno v silili višavi onkraj rožeških razvalin. Bil je uverjen, da je ta velikan divji moŹ, družega mi pa o njem ni mogel nič povedati, ker se ga je zbal in utekel.

Pol ure od tod je še jedna, ali mnogo manjša jama. Tudi v njej je stanoval divji moŹ, ki ni bil prav velik, tem bolj pa samogolten. Ko se je zdrnil gospodarju v prepad vol, planil je po njem, da bi ga raztrgal in poŹrl. Ljudje so se morali z njim hudo rovati, predno so mu plen ugrabili. Jeden rog je volu odlomil in je po noći dostikrat vanj trobil. — Ves drugačen nego ta krvolok je divji moŹ, ki gospoduje v svoji globoki jazbini nad Loško Vasjo, četrt ure od Soteske in tri četrti ure od Toplic. Ta del slovenske zemlje ni najzadnji za imenitnosti. Griči in hribi se ponašajo s starinskimi tabori in razsutimi gradovi nemških razbojnikov in pijancev, Toplice se hvalijo s svojo zdravo, gorko vodo, Krka z raki in rastočim kamenom, Dvor in Soteska z obrtnostjo, Loška Vas pa s svojim slavnim, divjim moŹem, ki se mora imenovati zaradi svoje olike, blagodušnosti in pohlevnosti vsakako prvak vseh slovenskih hostnikov. Brez njega bi bila ostala ta vas neznana rojakom gotovo še veliko let, morebiti tudi na vekomaj. Loški divji moŹ še ni nikomur nič škodil. Ko je padla pastirju v njegovo jamo krava, ni se hotel tujega blaga niti dotakniti. Brez nejevolje je gledal, ko so spustili človeka po vrvi, ki je Źival prevezal, da so jo mogli nazaj potegniti. Ker ga skrbi, da se ga ne bi kdo ustrašil, ljudem se niti ne prikazuje. Družba hostnih moŹ mu se mrzi, njihove surove veselice ga ne mikajo. Mirno Źivi v svoji gorki jami, in da mu se ne bi toŹilo, našel si je zvesto, krotko in dobro tovarišico in gospodinjo, ki poje z njim in Preširnovi nuno vred: Le celico najno zapriva — prostosti sveta ne Źeliva! Źe sam zakon ga povzdiguje visoko nad vse hostnike, kajti se dozdej za nobenega družega še ni zvedelo, da bi bil oŹenj en. Jazbino zapuščča samo jedenkrat v letu, kadar gre kupovat ajdove moke za — Źganjce! Če uŹiva še kaj družega, ne vem, to pa je dokazano, da so Źganjci njegova vsakdanja in najljubša hrana in poglavitna radost in tolaŹba njegovega Źelodca, srca in Źivljenja. Ker jih je tako v slast, ni dvombe, da mu jih zna Źena izvrstno kuhati in beliti. Ko mu jih prinese na mizo, ne prisede k njemu, ampak mu gre brŹ druge kuhat, ker ga hrepenenje po tej jedi nikoli ne mine. Vprašal sem vaščanke, če divja Źena ne je Źganjcev in sem dobil odgovor: Morda jih, ali najljubši je brŹ ko ne tudi njej — kafetek! Nu, mislim si, Źe prav! Bog jej ga blagoslovi! Pridni gospodinji se ne sme ta dobrota zavidati, ker jo zasluŹi. Loški divji moŹ je res da neskončno pohleven in prijazen, ali bi se hudo zmotil, kdor bi mislil, da mu sme zabavljati brez kazni. Po višavah nad Loško Vasjo klatil se je kočevsk krošnar. Ker si ni znal najti družega dela, začel je metati v jazbino kamenje in je izbil divji Źeni iz rok kuhalnico! Prestrašena pokliče moŹa, ki plane iz jame in postopača zgrabi. Da je bil kak domač paglavec, bil ,bi ga najbrŹ potresel malo za vlase ali ušesa, dal mu brco in ga zapodil. Ko pa vidi, da mu je prišel nagajat na dom tuj potepuh, prime ga taka grozna jeza, da izruje z jedno roko bukev, z drugo skalo in ubogega Kočevarja tako nemilo združne in premlati, da ni ostalo nič družega kakor kupček krvavih cap in koščic. Ta zgodba pomni se dobro še dan denašnji. Lani sem se sprehajal neko popoldne po Loški Vasi; pastirji so gnali ravno na pašo. Na konci vasi stal je mal, dobrovoljen moŹiček, ki je ustavljal in svaril Źive fante: Varujte, se otroci, in ne mečite v jazbino kamenja, da ne izbijete divji Źeni kuhalnice iz rok!

[\[uredi\]](#) 11. Povodni moŹ

Povodni moŹje, katere sem našel, spadajo na tri precej različna plemena. Jedno prebiva v Krki in nje vidnih in nevidnih pritokih: v RadeŹiči, Temenici, Prečini, TeŹki vodi; drugo brodari po slovečem gorjanskem jezeru; tretje je Źivel in poginilo globoko pod zemljo onkraj Gorjancev na tistem prečudnem svetu, ki ga zove narod »zdeti« in »ukleti«. Zdaj bom govoril samo o prvem, ki je ljudem najbolj nadleŹno in torej tudi najbolj znano.

Pod kapiteljskim hribom pri Novem Mestu reži v skalovji nekoliko sežnjev od Krke silna razpoka, v kateri je domoval strašen velikan: divji mož. Prilomastil je iz svoje otlina, ko se ga je človek najmenj nadejal. Najrajši se je prikazoval tistim, ki so trdili, da ga ni, ali pa se ustili, da se ga ne boje. Zgrabil ni nikogar, ali že sam pogled bil je tako grozen, da so nekateri kar strepetali, še več pa jih je od straha hudo zbolelo. Brez skrbi so hodili mimo njegovega brloga samo tujci, ki niso o njem nikoli nič slišali. Zdaj se ga ne boje niti domačini, ker je zijalko že zdavnaj zapustil. Zadnjikrat se je prikazal neki straški kruharici leta 1848. Ko je prišla na travnik, stopil je iz skalovja, pomolil proti njej jezik in gledal vanjo tako grdo, kakor gleda levi razbojnik na križi. Pošast je bila vsaj tolika kakor največji človek, v obraz vsa kosmata, da se lice ni skoraj nič videlo, oblečena pa prav čedno, po vojaško, kakor kak korporal. Zanj se je skrivala mlada ženska. Stražanki se je zdelo kaj čudno, da ni nič vpila in jokala, kakor da bi mu bila že privajena. Tem bolj pa se ga je ona ustrašila. Jela je na vso moč teči, ob jednom pa se križati in moliti, kar jej je se ve da tudi pomaglo. Ker se na vsem potu nikoli ni ozrla, ni mogla vedeti, če jo je prikazen preganjala ali ne. Od takrat je divji mož od tod izginil in po dolgem povpraševanju sem tudi zvedel, zakaj. On ni storil tega iz svoje volje, ampak za to, ker je moral, ker ga je prisilil povodni mož, njegov sosed in sovražnik. Zmagovalec polastil se je tudi zapuščene jazbine in prebiva zdaj, kakor mu se zljubi, časi v skalovji, časi v Krki.

Ta povodni mož je pošiljal v stare čase po babici novomeškim materam otroke. Zdaj si jih znajo dobiti, če govorica ne laže, brez njega. To se mu gotovo za malo zdi; kakor da bi se hotel zmaščevati, začel je nositi svoje žive dari neomoženim, kar se pred skoraj nikoli ni zgodilo. Če nima družega opravka, kratkočasi se s tem, da ljudi straši. Take šale niso vsakemu po volji. Novomeški okraj se ponaša po pravici, da je rodil že marsikatero bistro glavico. Jedna teh glavic iznašla je menda po globokem premišljevanju zagovor, kateremu niso kos vsi povodni možje skupaj, nikar samo jeden. Ta imenitni zagovor sem zvedel tudi jaz in ga bom razen treh črk oznanil, nekaj zato, da razveselim tiste učenjake, ki so preverjeni, da se skriva najstarejša narodna modrost in učenost v zagovorih, najbolj pa iz blagega namena, da bi si znali moji preljubi rojaki v potrebi pomagati. Če bodo popotovali kdaj za Krko od Novega Mesta gori proti Lastovčam in se namerili na ostudno pošast, ki se zove povodni mož, naj jo zarote brez straha: Svinjski d ... naj te zatare! Teh groznih besed se bo tako zbala, da bo pobegnila tisti hip v Krko in se ne bo nikoli več drznila jih nadlegovati.

O tej prikazni se je čulo nekdanje veliko prav čudnega in zanimljivega, dan denašnji pa je dedovska vednost že jako oslabela in potemnela. S svojimi znanci sem se moral dostikrat pregovarjati in pričkati. Nekateri so poznali samo povodnega, drugi samo divjega moža. Oni so trdili, da je povodni mož že od nekdanje gospodar Krki, pa tudi jazbini. Drugi so to zanikali in govorili, da stanuje v zijalki še zdaj divji mož ali da pobegne, če ga kdo zagovori, v Krko. Jaz pa velim, da se oboji motijo in moji dokazi so nepobitni. Prvotni dom vseh povodnih mož je voda, kakor že ime spričuje. Ravno tako gotova je resnica, da so se zaredili in prebivajo vsi znani hostniki v jazbinah. Globoke vode se boje, ker bi v njej zadahnili. Tudi ne morejo pošiljati in nositi nikomur otrok zato, ker jih sami nimajo, niti jih imeti ne morejo, ker razen jednega niso oženjeni. Prav lahko pa dela kaj takega povodni mož, ki ima toliko bab, kolikor jih more ugrabiti. Razen teh dokazov pa imam tudi dve dobri priči: staro Švarcovko in še starejšo Kolenčevo Jero. Ti dve ženi obranili sta narodna poročila neskajljena in nepomešana z novejšimi pritklinami in obe sta pripovedovali o povodnem in divjem možu prav na tanko tako, kakor sem jaz napisal.

Med Lokami in Zalogom teče Krka v precej ozki strugi in je na mesta jako globoka. Tod je gospodaril in rogovilil nekdanje drug povodni mož, ki pa ni bil tako močan in oblasten. Prišel je nadenj Šratelj, kateremu pravijo nekateri tudi Sretelj, in ga pregnal na zaloške . travnike. Kdo je bil in od kod je privihral v Krko, nisem mogel zvedeti. Z neko verjetnostjo se more samo toliko trditi, da je bil v rodu Škratu, morda njegov sin ali mlajši brat. Prav po Škratovo je bil tudi hudoben, ob jednom pa strašno požrešen. Ko sta padla v Krko dva vola, kar precej ja je raztrgal in pohrustal s kostmi vred. Čez nekaj

dnij našli so jarma v rupi blizu brajtenovskega grada, kamor sta bila priplavala iz reke po podzemeljskem vodotoči. Povodnemu možu se je na zaloških košenicah dosti slabo godilo. Če je dolgo deževalo, nabralo se je po nižavah in kotanjah vode še čez potrebo, ali ob suši je ni bilo ne kaplje. V bližnjo Prečino pa ni bilo varno hoditi, kajti imela je že svojega gospodarja, ki ni ljubil gostov, ker je stanoval še sam na tesnem. Kadar je usahnila na travnikih voda, moral se je begunec zariti v močvirje, kar mu se ni moglo zdeti ne lepo ne prijetno. Hranil se je zdaj z žabami in gotovo mu je srce utripalo, če je pomislil na slastne rake, ščuke in sulce, katerih je bilo v Krki na izber. Dobro je živel samo o povodnji, ko se je razlila reka čez bregove in prinesla svoje zaklade tudi na travnike.

Ta povodenj je bila jedenkrat posebno velikanska in krasna. Prišla jo je gledat tudi grajska gospodična Gena. Povodni mož jo zapazi in se dvigne iz vode. Ona zakriči in pobegne na kozolec. Dasiravno je ni mikalo, da bi ga dolgo gledala, videla ga je vendar toliko, da je mogla ljudem povedati, kakšen je. Ni bilo čudo, da je človeka, kateremu se je prikazal, groza obhajala. Bil je visok kakor najdaljša žrd, nag in po vsem životu zelen kakor kuščar. Prav inako mu se je storilo, da ga gospodična ni počakala, kajti je ni mislil razžaliti, ampak jo razveseliti s preprijetno novico. Ker je videl, da se ga boji, ni je hotel nadlegovati na travniku, ali je prišel še tisti večer k njej na dom in jej podaril prav majhnega fantička, ki je bil ljubezniv, mil in krasen kakor juternja zarja, da se ga ni mogla nagledati, naučkat in naljubiti. Nje mati je od konca nekaj godrnjala. Dejala jej je: Genica! če ne boš huda, ti bom nekaj povedala. Ti, veš, prav za prav še nimaš te pravice, da bi pestovala svojega otroka! Gena se je na vse grlo zasmijala: Če nimam pravice, imam pa dolžnost, ali mar ni res? Ta hitri in rezki odgovor je gospo tako potolažil, da se je zasmijala tudi ona in velela: Ta pot govoriš resnico, če je še nikoli nisi. Ali, veš, to tvojo dolžnost izpolnuje lahko tudi kak Podgorec. Za denar dobiva krušnih očetov in mater, kolikor hočeva. Pankrček pojde še ta teden pod Gorjance, pa bo vse dobro.

In tako se je zgodilo. Ko sem sedel pred desetimi leti v šentpeterski krčmi, prišel je pit postaren mož. Imel je nemara petdeset let, Rudeči in polni obraz in čvrsto truplo pa je spričevalo, da ga ni starost še nič omajala in potrla. Krčmarica ga pogleda in vpraša: Ne zamerite, tako se mi znani zdite, od kod pa ste, oča? Prihodnik veli: Zdaj sem prišel izpod Gorjancev, iz Cerovega Loga, če veste, kje je to? Jaz sem tisti, saj vem da ste že kaj slišali, ki ga je prinesel grajski Geni povodni mož in grem danes po doto. Mati so mi umrli, pa sem dobil pisanje, da naj pridem. Bog jim daj večni mir in pokoj! Mati bi se bili lahko omožili, pa se niso hoteli, prav zaradi mene ne. Vsi pravijo, da so gotovo toliko zapustili, da mi stara leta ne bo treba kruha prositi.

Zdaj pa čujmo še prečudno prigodbo, kako se je zaloški povodni mož raz šel. Slovenci nismo vajeni govoriti, da se kak človek ali kaka druga živa stvar razide, ali do zdaj neznana reč zahteva tudi do zdaj neznano rabo besede.

Grajski čuvar Grom je bil zvest služabnik, samo to slabost so mu znanci očitali, da ga ne more veliko nesti: polič ga je bilo zanj premalo, tri merice pa preveč. To napako pa je tudi on sam dobro poznal in se proti njej, kolikor se je dalo, zavaroval. Če se je peljal v tak kraj, kjer je vedel, da bo večja pijača, vzel je s seboj vselej koš. Pijan zlezal je vanj in pohlevni konj ga je privlekel domov brez vodstva živega in nepobitega. Jedenkrat se ga je nabrenkal v Zalogu. Pred odhodom se je dejal po svoji navadi v koš, dasiravno je bil ta pot, kakor je pravil, komaj »na pol izgubljen«. Ukaje drdral se je čez travnike, kar mu ustavi konja blizu velike mlake povodni mož in se upre z vso silo v voz, da bi ga zvrnil v vodo. Grom to zapazi. On je bil prebrisane glave. Znal je celo pesni zlagati in ljudje so trdili, da so neizrečeno lepe in tako vesele, da človeka na smeh silijo. Ko bi bil povodni mož vedel, da je grajski čuvar tak umetnik in razumnik, ne bi se ga bil morda nikoli polotil, vsaj ne tako po divjaško in tolovajsko. Grom je sprevidel precej silno nevarnost, ali se je ni ustrašil, temveč se jej srčno v bran postavil. Najprej je v koši vstal in se prekrižal, ali ne po nemško, ampak po latinsko ali vlaško, ker mu se nemški križ za to rabo ni zdel dovolj krepak. Potem je uprl oči v povodnega moža in ga začel držeti

se z obema rokama za koš z grmečim glasom tako-le zagovarjati: Vivoda, pivoda, kalivoda, gazvoda! Sv. Miklavž, sv. Šempos, sv. Šentjanž! Vi ste moji, jaz sem vaš. Pano gazo — dižo tažo — amen, amen, amen!

Ko je izustil zadnji amen, slišal se je pok, kakor da bi bil kdo ustrelil in zasmrdelo je po žveplu. To je pomenilo, da se je povodni mož razletel in razkadil. Grom ni pozabil razglasiti smrti te pošasti in za jedno se ve tudi svojo zaslugo, ali mu je od konca malo kdo verjel. Ko pa je preteklo pet, deset, petnajst let, da ni na zaloških travnikih nikogar več strašilo, spomnili so se ljudje njegove povesti in nehali biti neverni Tomaži. Sem in tam se je dobil že takrat kak nezaupen dvomilec, ki se je smijal copernicam, rogatim in repatim hudičem in vsem drugim prikaznim. Ta svojat se z Gromom nikoli ni zbogala. Zaničljivo je trdila, da je ravno tako lahko zagovoriti povodnega moža, katerega nikoli bilo ni, kakor zagovoriti kačji pik, če kača ni strupena. Starejšim ljudem so se zdele take besede samopašne in nesramne. Tem rajši jih je poslušala mladina. Ker je ta mladina od takrat odrastla in se jela celo že starati, ne moremo se prav nič čuditi, da sedanji zaloški otroci povodnega moža še skoraj po imenu ne poznajo. In kakor on, razkadila se je brez sledu tudi Gromova slava.

Predno so naredili baltovski most, bil je blizu tamo brod in naj starši in dolgo časa tudi j edini hiši Baltove Vasi sta bili Brodnarjeva in Ribičeva. Brodnar Balt je imel razen več sinov lepo hčer Metko, njegov sosed pa razen več hčerič brdkega sina Janeza in tako se skoro ni moglo drugače naključiti, nego da sta se ona dva jeden v družega prav globoko zaljubila. Dala sta si že tudi zaročne prstane. Ker se njijini zavezi nista protivila ne očeta ne materi, bila bi se lahko vzela in živela kakor se jemljo in žive drugi ljudje, da ne bi trebalo o tem nič pisati in še dosti govoriti ne. Ali v Baltovo Metko se je zaljubil tudi povodni mož in prežal neprenehoma nanjo, da bi jo zgrabil in unesel. Mati je hčerko dostikrat svarila, da naj ne hodi na vodo nikdar brez kakega krščanskega znamenja; ona pa se je smijala in velela, da se povodnega moža ne boji. Neko nedeljo zjutraj se je hotela umiti, in ker ni našla vode v kablu, šla je na Krko. Predno se je začela umivati, položila je na breg brojanice, da jej ne bi padle v vodo in tako je vzela izza vrata tudi zlati križček in ga dejala na trato. Zdaj si zasuče rokave in se začne umivati. Povodni mož se jej približa, ali zapazivši na roki prstan, spomin krščanske ljubezni in zvestobe, moral je odskočiti nazaj v globočino, ker še ni imel do nje oblasti. Metki se je jel v vodi prstan zmikati. V strahu, da jej ne pade v Krko in se izgubi, sname ga s prsta in dene na grivo. Povodni mož se zopet pokaže in ko vidi, da ni zapreke, plane iz vode in Metko ugrabi.

Bridko sta jokala za njo oča in mati, še bridkeje pa ubogi Janez. Noč in dan je premišljeval, kako bi mogel rešiti svojo preljubo zaročnico. Povpraševal je modrih mož in svetih puščavnikov, ali zastonj iskal je pri njih dobrega sveta in pomoči. K Ribičevim pride mlad, reven popotnik in prosi večerje in postelje. Ribič mu veli: Mi imamo še zase premalo prostora, pojdi k sosedu! Blagosrčni Janez pa se oglasi: Naj spi pri meni! Treba se bo malo stisniti, ali kaj za to. Zdaj pravi stari Ribič: Če je prav zate, je tudi zame, naj ostane! Popotnik je z Ribičevimi večerjal, potem sta šla z Janezom spat. Janez se spravi in gre v posteljo, tujec pa sede na tla in začne nekaj mencati in godrnjati.

Janez ga vpraša, zakaj se ne uleže.

Popotnik: Ne utegnem.

Janez: Kaj pa delaš?

Popotnik: Krvavo mleko za gospo, ki daje psom kavo, revežem pa še skorje črnega kruha ne. Zdaj bo morala prebiti tudi brez kave.

Janez vpraša tujca v drugo, kaj dela.

Popotnik: Trganje v desni roki za hudobno mačeho, ki tepe brez uzroka svojo pastorko.

Ko je tujec še vedno nekaj mencal in godrnjal, vpraša ga Janez v tretje, kaj dela.

Popotnik: Točo za devet vasij, v katerih ni ne jednega moža, ki bi bil tega imena vreden.

Janez: Kdo pa si?

Popotnik: Črnošolec.

Janez se obveseli in pravi: Sam Bog te je prinesel pod našo streho. Ti mi boš mogel razodeti, kje se nahaja zdaj moja nevesta in kako bi mogel jaz do nje priti.

Črnošolec odgovori: Če bi to jaz tudi vedel, ne bi nič tebi koristilo, ker ti ne bi smel povedati. Vežejo me tako hude prisege, da ne bi ostal ne tri dni živ, ko bi se jim izneveril. Ali nobena prisega mi ne brani, da ti dam dober svet. Vse skrivnosti so zapisane v črnih bukvah. Te bukve pa imajo razen črnošolcev tudi mrliči. Pojdi o polnoči na pokopališče in se ustopi tako, da ti bo stala jedna noga na posvečeni, druga na neposvečeni zemlji. Kmalu se bo oglasil mrtvec in začel prebirati iz črnih bukev prerokovanje za v bodoče leto in sploh vse skrivnosti, ki so imenitne za duhovnijo. Če ne boš zvedel nič, kar bi bilo za rabo, na prvem pokopališču, pojdi na drugo, tretje, dokler ti se želja izpolni. Poglavitna reč pa je, da boš stal gotovo tako, kakor sem ti rekel. Če bi bili obe nogi na neposvečenih tleh, ne bi ničesa slišal in zvedel, če bi pa stal z obema na posvečenih, prišel bi mrličem pod oblast, da bi te smeli raztrgati, ali pa ti storiti kako drugo škodo.

Janez črnošolca lepo zahvali za dobri svet in prvikrat, od kar je izgubil ljubico, trdno zaspi. Precej drugi večer napoti se proti Prečim in se ustopi o polnoči na sveto in nesveto zemljo. Videl ni nikogar, dobro pa je čul prerokovanje: »To leto se bosta rodila graščaku samo dva nezakonska otroka. — Prečina bo dobila učitelja, ki bo orglal tako kratkočasile, da bodo začela dekleta kar v cerkvi plesati. — Stari fant in svetohlince, ki meče vse zaljubljene fante in dekleta v peklenko žarjavico, omožil bo ta predpust svojo hčer, katero ima spravljeno tamo gori na Gorenjskem pri Kranji.

Po tem kratkem branji je mrlič umolknil, ker v črnih bukvah ni bila nobena skrivnost več zabelježena. Janez se je smijal in čudil, da se brigajo prečinski mrliči za take prazne novice in posvetne bedastoče.

Drugo noč se napoti v Sotesko. O polnoči je že stal z jedno nogo na pokopališču, z drugo zunaj in je čul berilo: »Soteščani bodo lovili ribe in rake, pa se ne bodo s tem niti letos ne vzveličali, ne obogatili, ne zredili, ne nasitili. — Knez bi prišel rad pogledat svoje posesti, pa ne bo imel za pot denarja. Bolj srečen je njegov služabnik: kupil si bo graščino.«

Soteski prerok se je zdel Janezu pametnejši od prečinskega, ali njemu ni povedal nič koristnega.

Tretjo noč šel je poslušat črne bukve na topliško grobje. Mislil si je: do tretjega gre rado, bržkone ne bom niti nocoj nič zvedel. Mrlič bere: »Tamo, kjer teče Sušica v Krko, naredil sije v koreninah gnezdo povodni kos. Kdor bo to gnezdo našel in s seboj nosil, ne bo ga mogel nihče videti pa bo šel, kamor bo sam hotel, in če ga ne bo strah velike krnice, tudi k povodnemu možu, ki je ugrabil lani osovrej baltovško Metko in pred njo brezštevila drugih deklet. — Za Gradiščem leži seženj pod zemljo med kozolcem, potom in glogovim grmom velik zaklad. Grad tistega, ki ga ogrene, ostal bo bogat, nepremagan in slaven do devetega rodu. — V razpoklini pisane skale pod Rumanjo Vasjo vrasla je iz trdega kamena prežlahтна zel tolažnik. Kdor jo poduha, znebi se vsake žalosti in skrbi in pozabi vsako nesrečo in gorje.«

Janez je vedeževanje na vso moč pazljivo poslušal in si vsako besedo zapomnil. Komaj je pričelo svitati, tekkel je iskat čudodelnega gnezda, katero je našel brez truda. Vzemši ga s seboj skočil je v čoln in se prepeljal po Krki do velike krnice, ki požira vodo in vse, kar v vrtinec pride. Krnica Janeza pogoltne in ga nese globoko doli tja do steklene hiše povodnega moža. On stopi v hišo. Kamor je le pogledal, lesketalo se je biserje, zlato, srebro in sto drugih dragocenih rud in samocvetnih kamenov. Prehodil je brez števila nepopisno krasnih izb, v katerih je vse mrgolelo bab in otrok. Gospodarja ni dobil doma, ker je šel strašit krdelo pijanih Krajincev, popotujočih domov iz slavonskih gozdov. V

zadnji izbi najde Janez svojo preljubo Metko. Ona je zibala, bridko vzdihovala in jokala. Janez dene kosovo gnezdo na mizo in se jej prikaže. Metka zavriskne od veselja in mu potoži, kako slabo se jej je godilo pri povodnem moži. Tamo doli lepega solnca nikdar ni videla. Sprehajala se je med steklenim drevjem in spala v stekleni postelji pod stekleno odejo. V hiši ni nobene kuhinje, nobene peči, ogenj se v njej nikoli ne zaneti. Jedla je surove ribe in surove, neslane in nezabeljene povodne zeli. Ljudi se vidi vse polno, ali to društvo človeka ne veseli, ker je pomenkovanje prepovedano. Blagi Janez se je razjokal o hudi bedi, katero je prebila njegova ljubica pa je zopet prijel kosovo gnezdo in jej velel, da naj ga prime tudi ona. Nevidna prekoračila sta izbo za izbo in dospela srečno iz steklene hiše. Janez je bil prišel vanjo skoz sprednja vrata, skoz zadnja sta jo zdaj zapustila. Pred pragom tekla je podzemeljska Temenica, Janez in Metka skočita brez straha vanjo in brza struja ja prinese v nekoliko trenutkih v Krko, po kateri priplavata do zaželenega brega. Še tisti teden sta se poročila in zakon vzel je povodnemu možu vso pravico in moč do blažene Metke.

Ali hudobnež si izmisli strašno maščevanje. Ko je prišla na Krko po vode, privihra na površje, raztrga njenega otroka in jej vrže krvave kosce pred noge. Ubožica se je zgrudila in jela od neskončne groze in žalosti umirati. Janez pa se domisli prežlahtne zeli »tolažnika«. Ko jej ga prinese in da poduhati, pozabila je strašno prigodbo in kakor bi trenil zapustili sta jo groza in žalost. Bila je zopet zdrava in tako vesela in srečna, kakor še nikoli ne v vsem svojem življenju. Zdaj se je spomnil Janez tudi zaklada nad Gradiščem. Ogrenivši ga sezidal si je na brdu med Gradiščem, Krko in Rumanjo vasjo prekrasen grad, ali nikdar ni pozabil, da je domačega rodu in kmetiškega stanu. On se ni polastoval zemlje, sto in stokrat s krvavimi žulji obdelane, in z vročim znojem porošene svete dedine neutrudnih slovenskih oratarjev. Svojih kmetov ni silil, da bi mu

---

MANJKA str. 44-----

[\[uredi\]](#) 12. Mrtvaška srajca

Ne dajo se dopovedati in skoro niti misliti neskončne nadloge in stiske, v katerih je živel dolenski kmet pred letom 1848. Gorenjec, dasi tudi zatiran, bil je proti njemu srečen svobodnjak in bogatin. Ječe in zvijaje se pod težko nogo nemških plemenitašev imel je skoro samo to jedino upanje, da ga bo rešila neprenosnega jarma gotova smrt. Noč in dan se je trudil, pehal in potil, sad in korist njegovih žuljev pa je spravljala in zapravljala tuja gospoda, ki je bila uverjena, da ne dela s tem nikake krivice, ampak da uživa le svojo pošteno podedovano ali kupljeno pravico. V denarjih dajal jej je slovenski podložnik »štivro«, v pridelkih desetino, gorščino, starič. Predivo, piščeta in jajca nosil jej je sam na dom, po druge davščine hodili so grajski župani in pisarji. Desetino so pobirali od vsakega žita, mnogi celo od koruze, boba in krompirja. Utajiti in skriti ni se dalo nič, ker so »podrepniki« (vohuni) bistro pazili in se desetina ni jemala s polja, ampak iz kozolcev. Še več dobička nesla je gorščina in desetina od vina. Grajščine, ki so bile komaj srednje velikosti, dobivale so v letu po 1000 do 2000 veder, vrednih po sedanji ceni vina in denarja najmenj 5000 do 10.000 gld! In ta strašna gorščina zahtevala se je na več krajih z nečloveško brezdušnostjo, tudi če trta ni nič rodila! Desetino pa so pobirali Nemci tudi od vse živine, nekateri še od čebel. Jasno je, da je moral zaduševati ta davek v dolenskem kmetu vse veselje za živinorejo. Tlaka bila je povsod huda; najbolj krivična zdela se je narodu zato, ker ni bila za vse jednako ustanovljena. V Rakovniku n. pr. bilo je je samo po dva dni v tednu, v bližnjem Griči po štiri dni od grunta. Ali gospode niti to ni še zadovoljilo. Koliko oral mora obsezati »grunt«, ni bilo menda nikjer na tanko določeno. Od konca se je mislilo, da se potrebuje zanj vsaj kacih 15 oral lastine, pozneje se je trdilo, da opravičuje to ime že kacih 7 ali 8 oral, in po tej meri povečala se je tlaka marsikje od dveh dnij na štiri, od štirih na osem! Kmet moral je plačevati in rediti jednega delavca skoro samo za to, da je hodil gospodi na tlako! In delati moral jej je na vso moč pridno. Na nekaterih grajščinah so tlačane uprezali kakor vole in ž njimi orali! Povsod pa se je pazilo, da ne postavajo. Sem

ter tam hodili so za njimi grajski hlapci z biči in palicami in so udrihali nemilo po »nemarnih«; nemarnost pa so očitali tudi tistim, ki so od presilnega truda, žeje in lakote opešali. Tolkli so delavce z razlogom, če so se kaj ustavljali, tolkli pa so jih dostikrat tudi brez razloga, kar tako iz divjaške zlobe, napuha in samopašnosti. Razen desetine in tlake pa so imeli nemški grofje, baroni in vitezi do kmeta veliko moč in oblast tudi v premnogih drugih rečeh. S svojo besedo dali so mu lahko sina v vojake, in takrat vojaščina ni bila taka šala kakor je dan denašnji. Kdor je bil potrjen, ni se vrnil domov celih štirinajst let, odvadil se je delu in za svojo rodovino in kmetiški stan večinoma popolnem izgubil. Ali ne le za sinove, ubogi kmet moral se je tresti tudi za ženo in hčere, ako jih je obdarila priroda z nevarnim darom lepote. Do malega v vsakem gradu nahajal se je kak poživinjen pohotnik (marsikje še po več nego jeden), ki je prežal na deviško nedolžnost in žensko poštenje boli željno nego jastreb na piščence. Kar se ni doseglo z dobro besedo, dobilo se je z darovi in če se ni dalo drugače, tudi s pretnjo in silo. Kdor vse to premisli, ne bo se čudil, da je trla dolenjsko krajino taka nepopisna revščina in žalost. Z ratarstvom si kmet ni mogel opomoči; za trgovino takrat ni bilo nobene prilike; kake večje obrti pa nemški oblastniki tudi niso skoro nikjer oživili in razvili, kajti strosili so svoje ogromne dohodke rajši na razkošne pojedine, velikanske pijače, lepe pse, konje in ljubice, lov, lišp in brezštevne druge zabave. Gruntarji nosili so še ob nedeljah stare, grdo zakrpane prtene hlače; v opravi niso se razločevali dosti od beračev. Mnogi podgorci prišli so v cerkev v debelih srajcah iz guzovine (tul), in ob dežji v plaščih iz bička ali ličja kakor divjaki. Kruh jedli so sploh zmesen iz najslabšega žita, dostikrat iz samega ovsa in prosa; iz grenke pire smatral se je že za veliko dobroto. Ali še Bog, če je hiša kak kruh premogla! Znane so mi cele in jako velike vasi, n. pr. Straža v prečinski župi, v katerih se je peklo samo pred največjimi prazniki. Razen krompirja in presnine kuhalo se je mnogo puste čičerke in cizare, katere se je zato veliko sejalo, ker Nemci od tako slabih pridelkov niso zahtevali desetine.

V tej neizmerni nesreči ostal je narodu samo jeden resničen prijatelj: **naša poštena duhovščina**, ki mu je vlivala na pekoče rane blagodejno olje krščanske tolažbe. Slava do nebes in poklon do zemlje tem božjim služabnikom in pravim tolmačem milih naukov našega nazaretskega učenika! Ali poleg njih oglašali so se tudi mnogi **krivi preroki** ki so narodne zatiralce zagovarjali in zatirali brezvestno ž njimi vred svoje brate po Kristu in po krvi. Ti brezbožniki imenovali so krvavo sužnjost — sveto dolžnost! Na posvečenem kraju so se drznili lagati, da sta prišli v deželo tlaka in desetina — ne po tuji sili, hudobi in krivici, **nego po vzvišeni božji volji!** Kdor je verjel njihovim podlim, bogokletnim naukom, moral je misliti, da je ustvaril sam usmiljeni oča vseh ljudij in narodov Slovenca za večnega hlapca in trpina, Nemca za večnega gospodarja in tlačnika.

Naš dolenjski kmet je trpel silo in krivico, dokler se je dalo; ko mu to ni bilo več mogoče, začel si je pomagati kakor mu je velela pamet, ali kakor sta nanesla prilika in naključje. Zavrgši tožno kmetovanje umaknili so se nekateri v mesta in se poprijeli rokodelstva. Veliko jih je zapustilo domovino in pobegnilo na Hrvaško, kjer so se za stalno naselili. Vojaški beguni in drugi fantje uhajali so čez deželno mejo po prepovedano blago, zlasti po tobak, in ga nosili potem skrivaj svojim rojakom, ki so jim dali za to imena: prehajači, prelazniki, tobakarji in dr. Kdor je bil bolj hude jeze in še posebej kaj razžaljen, šel je, da se maščuje, v razbojnike. Taki pridružili so se radi turškim tolovajem (»hajdukom«), ki so našo zemljo že od nekdanj nadlegovali in so te ljudi z veseljem vzprejemali, da jim kažejo pot in jim pomagajo s svojo vednostjo in dobrim svetom. Tolikeya nereda in prestopanja zakonov država ni mogla mirno gledati. Pomnožila je ob meji straže in paznike; pod Gorjanci postavila je vojarnice in čuvarnice; zastavila je z orožniki vsa pota in doline, vse soteske, vrhove in kobile. Tobakarji in razbojniki potrebovali so prav posebno srečo, da jih ni na potu nihče videl, ovadil in zgrabil. Redki, jako redki so bili tisti, ki so se priplazili mimo toliko straž in vohunov čez široko Kolpo in čez visoke Gorjance z živim truplom in zdravimi udi na Dolenjsko.

Neusmiljena tuja gospoda vihtila je svoj bič tudi nad Belo Krajino. Mlademu Poljancu, ki je tlako delal, veli osorni oskrbnik, ko se je začelo mračiti: Danes še nisem nikogar tepel, bom pa tebe, da se kmet

ne razvadi. Dasiravno ni imel najmanjšega razloga, udaril je fanta na vso moč z debelo palico po plečih. Poljanec pravi: Danes še nisem nikogar ubil, bom pa tebe, da se gospoda ne razvadi. To rekši dvigne motiko in razčesne oskrbniku glavo. Dobro vedoč, kaj ga čaka, pobegne v Gorjance. Blodil je po njih tri dni in tri noči. Tretjo noč zagleda v skalovji jamo in v jami luč. Pristopivši vidi na tleh umirajočega bolnika. Vpraša ga, kdo je. S slabim glasom veli bolnik: Jaz sem stroj bar Hudobec. Poljanec se začudi in vpraša: Kaj pa strojiš v teh pečinah? Hudobec odgovori: **Mrtvaške srajce**. Mrliču, ki ni umrl po božji volji, slečem kožo in denem v stroj. Iz ustrojene naredim srajco. Kdor tako srajco obleče, živi brez strahu, da bi ga ugonobil z lahko kak sovražnik. Vidi se ljudem tako grozen, da se nihče ne drzne mu približati, nikar se ga lotiti. Kdor bi ga hotel ustreliti, začela bi se mu tresti roka, da ga nikakor ne bi mogel pogoditi.

To čuvši se Poljanec ob veseli in prosi Hudobca, da bi mu ustrojil mrtvaško srajco. Hudobec veli, da je preslab; predno mine ura, moral bo umreti. Ako mu da, kar je na svetu največ vredno, bo precej ozdravel in mu željo izpolnil. Poljanec se prestraši in pravi: Ti si menda lakomen moje uboge duše? Zaničljivo se zarezi Hudobec: Mar mi je tvoje garjeve duše! Take nesnage ne poberem, ko bi jo kdo za mano metal. Da bom zopet okreval, potrebujem košček tvojega življenja. Menj kot jedno leto ne vzamem. Poljanec v se zasmee: Jaz sem še mlad in bom še dolgo živel. Če bom smel v tvoji srajci nagajati gospodi brez nevarnosti, podarim ti iz srca rad jedno leto. Ali kako pa se more to zgoditi? Hudobec veli: Prav lahko! Vzimši škarje odstriže fantu nekoliko vlas in jih vrže v kotel črne vode, ki je stal poleg postelje. To vodo dobro premeša, potem izleče iz nje trak. Na traku bil je ozel. Hudobec odreže ozel in ga vrže v kotel bistre vode, ki je stal na drugi strani postelje. Tudi to vodo dobro premeša in se ž njo umije. Zdrav kakor riba skoči iz postelje in reče Poljancu, da naj malo počaka, dokler dobi mrliča, ki ni umrl po božji volji. Šel je iskat in našel je Vlaha, ki se je obesil iz srčne žalosti, da ni imel več preljubega luka pa niti denarjev, da bi si ga kupil. Hudobec Vlaha sname, prinese domov, odere in ustroji iz njegove kože mrtvaško srajco. Poljanec jo obleče na gol život. Bila je bolj mehka in tanka nego svila, da je ni nič čutil. Hudobec Poljanca dobro pogosti in mu veli za slovo: Srajca ostala bo cela in trdna je dno leto. Kadar se ti razpade, pridi slobodno po drugo! Dal ti jo bom v isto ceno. Ali to te moram opomniti, da se ne smeš izneveriti pameti: bedaku moj dar ne pomaga.

Od veselja vriskaje napoti se Poljanec domov. Graščak zve, da se je vrnil ubijalec njegovega oskrbnika in pošlje ponj svoje biriče. Poljanec plane vanje in oni se ga tako ustrašijo, da hudo tepeni brez upora pobegnejo. Graščak pošlje ponj svoje sinove. Poljanec plane vanje in tudi oni se ga tako ustrašijo, da hudo tepeni brez upora pobegnejo. Graščak pride zdaj sam ponj. Poljanec plane vanj in žlahtni gospod se ga tako ustraši, da strepeta in mrtev obleži, še predno je padel nanj kak udarec.

Ob letu se Poljancu mrtvaška srajca raztrga, pa se napoti po drugo. Hudobec odstiže mu zopet nekoliko vlas in stori vse tako kakor prvokrat, na isti način mu ustroji in naredi tudi novo srajco. Celih trideset let nosil je Poljanec mrtvaške srajce in smel brez straha gospodo pretepati, grabiti njeno blago in jej nagajati in zabavljati, kolikor mu je srce želelo. Čez trideset let pride k Hudobcu poleg stare navade po novo srajco. Hudobec mu odstriže zopet nekoliko vlas in jih vrže v kotel črne vode. To vodo dobro premeša in izleče iz nje trak ali na traku ni bilo nobenega ozla. Maje z ramama veli Poljancu: Tvoj čas je potekel. Namenjeno ti je bilo 80 let. Trideset dal si jih meni, petdeset si jih ohranil sebi. Zdaj ti ostaje le še nekoliko tednov — ta ostanek je po stari pravici moj. To rekši Poljanca zgrabi in zadavi.

Ali skrivnost ni ž njim poginila. Bil jo je razodel nekaterim prijateljem in znancem. Kmalu so jo zvedeli tudi zatirani kmetje in hajduki. K Hudobcu jelo se je romati kakor na kako slovečo božjo pot. Mnogi dali so si narediti samo po jedno srajco, da so se v njej maščevali, potem pa so odšli na Hrvaško in se hranili s poštenim delom do smrti. Marsikateri pa je šel k Hudobcu vsako leto po novo srajco, dokler ga ni zadavil. Ali so se Gorjanci zdaj oživili! Vse mrgolelo je po njih tobakarjev, vojaških begunov,

domačih in tujih razbojnikov. Straže pritiskale so trdo za njimi ali kaj, ko niso bile kos mrtvaškim srajcam! Groza bilo je pogledati človeka v tej opravi. Nekaterim se je zdelo, da ima tri glave, drugim, da nobene, še drugim, da mrtvaško, nekateri so videli pač človeško glavo, ali jej je švigal iz ust, nosnic in očij višnjev in zelen plamen itd. Prijetno, brezskrbno življenje se je začelo zdaj za tobakarje. Kdor je bil pameten in ni butal nalašč v nevarnost, delal je slobodno, kar je hotel. S hrvatskim »duhanom« zakladali so prehajači ne le dolensko stran, ampak skoro vso deželo. Povsod so imeli svoje ljudi, ki so jih skrivali in radi pogostili. Pili so v krčmah najboljšo vino in najlepša dekleta so jih ljubila. Znanci .so se ž njimi brez konca hvalili in pripovedovali ponosno o stiskah, v katere so kdaj prišli in o zvižčnosti in predzmem junaštvu, s katerim so se vsak pot iz njih izkopali. V podgorji dobili so si v vsaki vasi dobrih prijateljev, ki so jim dajali znamenja, če so jih straže zalezovale. Pokalo se jim je z bičem, žvižgalo na prste, vriskalo, pelo, streljalo, kukurikalo, po noči se naredil na kaki višavi ogenj. Takih svaril bilo je mnogo in da se ne vzbudi šum, niso ostala zmerom jednaka in istega pomena. Rabil se je tudi latovski jezik. Dostikrat razlegal se je po gorjanskih tokavah in dobravah čudni krič: Lantje-fate lazte-pate lah-strate le-grete. (Fantje pazite, strah gre!) Star tobakar je pravil, da je leže skrit v mrvi uganil po petji svojih znancev ne le to, da je straža v vas prišla, ampak tudi mimo katere hiše koraka. Na konci vasi oglasi se prijatelj: Nikdar ne bom pozabil očeta svoj'ga. Sosed poprime: Oh kolikrat so mi rekli: Moj sin, le pit ga pojva. Tretji znanec, stanujoč na sredi vasi, nadaljuje: V te nove gore, k' so trte mlade ..., in četrti prijatelj dovrši kitico na drugem konci male vasi: Ki vince rode za take faj' može! —

Malo po malem so se prekanjeni klateži z mnogimi stražniki — sam Bog si ga vedi, kje in kako — nekako seznanili in sprijaznili. Zmenili so se, da se kolikor bo moči ne bodo srečavali. Ker so se držale straže najbolj potov in steza, tobakarji pa so se ravno potov in steza vedno ogibali, ni se moglo lahko naključiti, da bi se bili namerili jeden na družega. Zagledavši se od daleč, začeli so oboji streljati ali na boriščini ostalo nič mrtvih! Pripoveda se, da je neka podgorska krčma s tem obogatela, da so zahajali vanj prav pridno tobakarji, ob enem pa tudi — stražniki. Krčmar dajal je rad na vero tem in onim, ker ga za plačo ni skrbelo. Večkrat so pili in se veselili v enem konci krčme prehajači, v dragem onkraj veže pa njihovi krotki preganjalci. Ta prijaznost teknila je dobro obema strankama. Marsikateri stražnik in vohun prihranil si je nekoliko stotin in si kupil hišico, katera brez posebnih prihodkov ne bi bila nikoli njegova. Dolenskim fantom pa to znanje se ve da tudi ni škodilo. Podgorci sploh trdijo, da zveden tobakar ni bil nikoli nobeden ujet, ne ustreljen. Ta nesreča doletela je samo kakega pijanca in nerazumnega mladiča, ki se je zanesel preveč na mrtvaško srajco.

Sreča zapustila je rada tudi nespametne tolovaje. Turški hajduki privršali so v šempetersko župo in oblegli Stari grad. Grajski brambovci so se jih silno ustrašili. Zaklenivši vrata pričakovali so naskok in svojo smrt. Ali Turki zavalili so se pod zidovje, pili kavo in duhan in čakali, da bi se kristjani podali kar sami, brez boja. Bil jim je res že ves živež pošel, pa si izmislijo zvijačo. Imeli so še dva panja čebel. Ta dva panja vržejo na Turke. Pikajočih čebel se bedaki tako prestrašijo, da sramotno in brez plena domov pobegnejo. Brez vspeha zaganjali so se Turki iz tega razloga tudi v visoki grad v Kostanjevici, ki je bil lastina Marka Psa²¹ Ta Marka Pes bil je glasovit strelec. Menda ga je zmešala mrtvaška srajca, da turškega poveljnika (»harambaše«) samega ni mogel pogoditi ali odstrelil mu je z vilic — kapuna! Ta umetnost butastega Turčina tako preplaši, da odide še tisti dan tudi brez plena in slave. — Starejši ljudje dobro pomnijo, kako hudo so se sprijeli na sredi pota med Novim Mestom in Toplicami turški razbojniki in cesarski vojaki. Turčin se je straži zaničljivo pačil in jo dražil. Vojaki pomerijo in ga ustrele. To je bilo prvokrat, pa tudi zadnjokrat, da je straža kakega razbojnika ugonobila, ujela pa ni nikoli nobenega. Hajduki so se za brezumnega tovariša hitro in strašno zmaščevali. Ubivši štiri lepe vojake šli so brez druge izgube in nadlege z obilim plenom domov. Po priliki pred petdesetimi leti prišli so turški tolovaji tudi pred Gracarjev Turen. Ljudje so se domislili in jim povedali, da je poln vojakov. Turki laži verjamejo, zboje se in odidejo. Sedanji gospodar temu v rajskem kraji stoječemu gradu je naš vrl

g. Dragotin Rudež. V spomin turškega pohoda vidi se na velikih vratih grajskega poslopja dobro naslikano krdelo divje gledajočih Bošnjakov in med njimi dolenjski kmet, ki jim mora pot kazati. — Mnogo bolje nego teh hajdukov spominajo se Dolenjci turške druhali, ki je prilomastila menda 1827. v Brajtenov, grad v prečinski župi. Vodil jo je radovoljno domač človek, Stražan, ki je služil prej v gradu za hlapca. Napad se je vršil o mraku in grozne reči se o njem pripovedujejo. Gospodarja ni bilo doma. Vsa družina se je nahajala v smrtnem strahu in v smrtni nevarnosti. Zvesto hišino Marijo so razbojniki po divjaško mrcvarili in jo hoteli zaklati, ker ni povedala, kamo je skrila gospod denarje. Pravi, da so bili v obraz vsi črni in tako zverski in grdi, da sam peklenščak ne more biti bolj grd in ostuden. Izmed dekel skrila se je jedna za dimnik. Tudi ta reva še zdaj živi. Od straha, ki ga je takrat prebila, trese se jej ves život že pet in petdeset let! — Graščak se je bal dolgo tudi za Luknjo. Izmed podložnih kmetov izbral in oborožil je do trideset korenjakov, ki so hodili po noči v ta grad na stražo. Z jednim teh bivših grajskih čuvajev sem se seznanil in ga vprašal, kako bi bili vzprijeli Turke, ko bi bili prišli. Mož mi odgovori: Lukenjski gospod je moral Boga hvaliti, da jih ni bilo. Pol bi nas bilo steklo domov, druga polovica pa bi bila brž ko ne pomagala rajši tolovajem nego gradu!

Kadar so privedjali v kak kraj razbojniki, skočilo je vse po konci: vaščani pa tudi meščani so dostikrat po cele noči čuli in čakali. Razen orožnikov hodili so stražit tudi kmetje, ali hajdukom so bili sploh po priliki ravno tako nevarni kakor lukenjski čuvaji. Večkrat se je pripetilo, da so Turki, oplenivši kak grad ali kako vas, prisilili te kmetiške stražnike, da so jim morali nositi nagrabljeno blago čez strme hribe po več ur daleč! Ali kdo bo izbeganim revežem kaj takega zameril? Bolj čudno je bilo ponašanje oboroženih in orožju vajenih pravih straž. Kdaj pa kdaj so prav dobro vedele, kje se nahajajo razbojniki, ali mrtvaška srajca jim je tak strah delala, da se niso drznili jih nadlegovati.

Podgrajskemu duhovniku so se bili hajduki sami napovedali. Pustivši jim na mizi stotak in sodeč vina, pobegne gospod na bližnji hrib in pošlje po stražo. Razbojniki vzamejo denar in popijo vino. S tem, kar so dobili, nekako potolaženi niso delali po hiši veliko kvara. Kmalu pribiti močna straža in hišo obstopi. Ko jo harambaša začuti, plane iz veže, zacepeta s toliko silo ob prag in zarentači nad njo tako gromovito in oblastno, da se, kakor da bi bilo med njo treščilo, na vse strani razkropi in pobegne. Druga straža pa je prežala na hajduke v samotnem kraju na Gorjancih. Njen vodnik spleza na bukev, da bi videl, če se že prikazujejo. Ko zagleda v mrtvaških srajcah korakajoče pošasti, zavrti se mu v glavi, pa se zruši vznak na kamenita tla in ubije. Zdaj se prestraši tudi straža in pobegne.

Taka sramota pade na orožnike tudi blizu Težke Vode. Na cesti stalo je do šestdeset stražnikov, ko pride iz goščave kakih petnajst hajdukov, poveljnik obledi in zapove svoji četi s tresočim glasom, da naj se umakne v dolino in skrije. Kaj ga je tako prestrašilo, ni hotel nikomur povedati. Proti svojim poglavarjem se je neki izgovoril, da ima, lepe fante za parado, ne pa za to, da bi si blatili svoje čedne roke ob gnjusno tolovajsko sodrgo. Za nagrado svojega viteštva dobil je edpustnico in — pokojnino.

Marsikomu zdelo se bo nemogoče in vender-le je res, da je prikorakal kdaj posamezen Turom celo — v Novo Mesto! O zadnjem, ki je bil tako samopašen, govore še zdaj dostikrat stari meščani. Jaz pa bom povedal nekoliko besed o tistem hajduku, ki se je prikazal v mestu pred sto leti, prodno je ukrotil za nekaj časa turško predrznost slavni Lavdon. Turčina ustavil je na mostu mestni birič in ga vprašal za popotni list. Hajduk izleče dolg samokres in mu ga v pomoli pod nos in pravi: »Čakaj, zdaj ti bom pa pokazal tudi pero, s katerim mi pišemo. Iz nožnice izdere dolg, krvav nož. Bine se strese in omedli. Turčin začel seje šetati bahato po Novem Mestu in mu je razgledal na tanko vse prostore in prostorčke, vse ulice in uličice, vse hiše in hišice. Šel je potem v prodajalnice. Po svoji navadi plačal je v nekaterih več nego se je zahtevalo, v nekaterih pa tudi nič, kakor mu se je baš zljubilo. Nakupivši vsakeršnega blaga, jel je hoditi po krčmah in je obral vse od prve do poslednje. Kratkočasil in gostil je v njih sebe pa tudi marsikoga družega. Najbolj čudno je bilo to, da se je videla njegova mrtvaška srajca grozna samo možem, ženske pa se niso kar nič bale. Gnjetle so se k Turčinu vse stare, pa tudi

mnoge mlade device in celo nekatere zastavne mamke. Ali kako sladko pa je znal tudi govoriti za vsako uho in srce, kako zapeljivo namigavati z desnim očesom in brkom, kako presrčno se smijati, kedar je hotel pokazati svoje lepe, bele zobe! Ko se je dovolj nagostil in našalil, napotil se je tudi v slovečo kapiteljsko cerkev. Dal si je prinesiti na sredo cerkve stol in lulo, pa se je usedel in pihal, da je bila kmalu vsa cerkev zakajena. Ko pride cerkovnik s škrabico, vrže vanjo polno pest rumenih zlatov, jednega pa da še po vrhu za trud cerkovniku. Po maši pa si je najel kočijo in se odpeljal nazaj proti beli Turčiji. Pustil je v mestu marsikatero solzno oko in ranjeno srce. Tiste device in mamke, ki niso mogle premagati prevelike bridkosti, priporočile so se Bogu in šle za njim. Staro poročilo trdi, da so brdkega Turčina najbolj pogrešale in se usule najprve za njim svojega bližnjega že od nekdanj brez hinavščine ljubeče — breške tercijalke.

[uredi] 13. Jutrovica

Kranjska dežela je slovela nekdanj za bogato kakor malo katera druga. Rodila je od konca do kraja obilo najlepšega žita in najzlahtnejšega vina. Ljudje so jedli pečenko in potico, pili starino in spali na pernica. Na Kranjsko so prišli trije stari romarji: Sveti Trije Kralji. Oglasili so se najprej pri gorenjskih kmetih. Kmetje so dali vsakemu kos ajdovega kruha, kupico mrzle vode in za posteljo strnen otep. Rekli so tudi vpričo njih, da vlačugarji še take postrežbe niso vredni. Za ta greh je Bog hudo kaznil gorenjske kmete. Strnenega žita dosti prideljujejo, ali ostaje jim samo slama za posteljo: zrnje morajo prodajati, da zadovoljijo s skupljenim denarjem gospodo. Jesti jim je treba ajdov kruh, ker boljšega niso vredni. Zemlja jim je nehala dajati vino. katerega niso privoščili svojemu bližnjemu. Ostala pa jim je dobra mrzla voda in tudi pravica, da smejo pri njej, kolikor jih je volja, peti, gos ti in plesati! Sv. Trije Kralji so se mudili še delj časa na Gorenjskem. Šli so zaporedoma k vsem stanovom. Ljudje so jih vzprejemali mrzlo in zaničljivo; samo pop, rezar in konjederec so jim dali drage volje vse to, kar so sami imeli in uživali. Za to pa je te tri tudi Bog blagoslovil in jim povrnil dobroto z dobroto. Podaril jim je dober kruh in zaslužek ne le doma, ampak po vsej sosesčini. To je uzrok, da dobiš gorenjskega duhovna po vsem Kranjskem, pa tudi po bližnjih škofijah; ravno tako si delata dobičke po širokem svetu gorenjski rezar in konjederec.

Spoznavši Gorenjce napotili so se Sv. Trije Kralji na Dolenjsko. Kmetje se jih niti tam niso obveselili. Dali so vsakemu kos zmesnega kruha iz ovsa in prosa, kupico najslabšega vina in za posteljo ječmenov otep. Ob jednom so zabavljivo godrnjali, da je za berače vse dobro. Bog je kaznil tudi dolenske kmete. Odslej so morali jesti zmesen kruh iz ovsa in prosa, ker je za nje vse dobro. Vino, katero jim je trta rodila, bilo je z večine tako kisel in prazno, da so je imenovali sosedje: cuckovec, cviček, zvižgalec, zelnica, nedolžna kri. Razen ječmenove slame za posteljo ostala jim je res da tudi ječmenova kaša, ali ne za slast in veselje. Pustega »bizgeca« se boji kmet in družina, celo berači ga preklinjajo. Sv. Trije Kralji so pohodili tudi na Dolenjskem vse stanove. Po krščansko vzprejeli in pogostili so jih samo oskrbnik, sebenjak in kuharica in Bog je te tri stanove blagoslovil. Če se dolenskem oskrbniku ne ljubi več služiti, kupi si graščino in če se prodaje kakemu kmetu grunt, kupi ga sebenjak. Dolenjskim kuharicam ponujajo dobro službo domača in tuja gospoda: nahajajo se po Ljubljani in Zagrebu, po Gradcu in Trstu in marsikatera se je že prav na bogato omožila in se povzdignila za gospo.

Kranjska nepriljudnost in skopost razglasila in razvedela se je po vseh deželah in narodih in vzbudila do Kranjcev splošno nejevoljo in sovraštvo. Če pride kranjski revež na Štajersko ali drugamo, pitajo ga povsod z vlačugarjem in beračem in gonijo brez usmiljenja iz hiše. Ako dobi kak dar, ne dado mu ga iz dobrega srca, ampak za to, da se nadležnika iznebe. Tako se morajo pokoriti zdaj za grehe hudobnih sprednikov ubogi vnuki!

S Kranjskega so popotovali Sv. Trije Kralji na Hrvatsko. Proti večeru so prišli v borno vas Mrakovico. Ime je dobila od tod, ker je sijalo solnce komaj pol ure na njo. Od jedne strani so zapirali dolino strmi

Gorjanci, od druge pa navpična gola pečina, ki je kipela še čez oblake. Ko so videli blagi Mrakovičanje stare romarje, smilili so se jim prav v srce in vabili so jih k sebi vsi od prvega do poslednjega. Sv. Trije Kralji so šli k županu, ker jih je bil prvi zagledal in povabil. Njegova žena jim je prinesla vse, kar se je dobilo dobrega doma in pri sosedih: slanine, pleča, bravine, pečenega purana in še marsikaj družega. Pripravila jim je tudi dobre postelje, za vsakega mehko pernico, da jim se trudni udje slaje odpočinejo. Ko pa se je storila noč, postavil je župan prednje debelo voščeno svečo, katero je bil kupil pred praznikom Svetih Treh Kraljev, da je gorela na čast tem svetnikom in pred njihovo podobo. Stari romarji so se pomenkovali preprijazno ž njim in z vso njegovo rodbino. Pripovedovali so jim o svoji domovini, o srečni jutrovi deželi, ki se zove jutrova za to, ker jo obseva solnce od ranega jutra do poznega mraka. Pravili so jim o vseh prerazličnih žitih in sadežih, ki v njej dozorevajo in o neskončni slasti in dobroti njenega vina, kateremu ni najti enakakega pod božjim solncem. Zupan vpraša svoje goste, če je jutrova dežela ravna ali gorata. Najstarejši romar mu odgovori: Proti zahodu poteže se dolga gora, kakor vaši Gorjanci, ali skloni se jej dvigujejo povsod tako po lahkem, da se komaj pozna: hude strmine, ki se ne bi mogla obdelavati, ni nobene. Proti vzhodu pa se širi, dokler oči neso, najkrasnejša ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, prijaznimi holmci in zeleno dobravo. Da me boste laglje razumeli, pokazal vam bom z voskom, ki se je nakapljajal od sveče, vašo deželo in jo z našo tako zjednačil in poravnal, da ne bo ostal med njima noben razloček. Pazite! Tod gredo strmi Gorjanci; tod se vleče dolga, žalostna tokava, v kateri stoji vaša Mrakovica in na tej strani moli proti nebu navpik ta nesrečna, ogromna pečina, ki jemlje dolini svetlobo in gorkoto blagodatnega solnca. Najprej se morajo Gorjanci tako nagniti, da se bo dobilo dovolj pripravnega prostora za vinstvo in senožeti. O teh besedah pritisne čestiti stari voščeni kupček, ki je pomenil Gorjance in zdajci se začuje proti zahodu strašansko polom, kakor da bi se bil podrl mogočen hrib. Potem se dotakne družega kupčka in veli: Ta vaša navpična skala ni za nikako rabo, treba jo je povse odstraniti. To rekši potlači in razplošči okapke, ki so pomenili navpično pečino, da ni ostalo nič višave, ob enem pa se začuti grozovit potres, kakor da bi se bila navpična skala utrgala in pogreznila v zemljo. Po tej šali se dvignejo stari romarji, žele v županovim lahko noč in gredo spat. Zupan pa pravi ženi: Poglej čudo! Prisijal je mesec, katerega nismo v tem hramu še nikoli videli. V spanji so se mu prikazali Sv. Trije Kralji, zahvalili ga za postrežbo in blagoslovili. Zjutraj ga vzbudi žena in veli: Poglej novo čudo! v hram nam je prisijalo solnce, ki ga Mrakovica dopoldne še nikoli ni videla. Ko je župan pogledal, če so dragi gostje že vstali, našel je postelje prazne, videl pa je skoz okno vso neizrečeno krasno podobo jutrove dežele, katero so zapustili. Zdelo mu se je, kakor da ga je prenesel kak božji angelj iz mrtve puščave v nebeški raj. Navpična skala je zginili brez sledu, kakor da ne bi bila nikdar skrivala nesrečni Mrakovici solnca. Gorjanci so se nagnili na stran, njihove puste strmine so se izpremenile v prisojne in položne rebri, ustvarjene kakor nalašč za uspešno rast božje kapljice — najplemenitejšega pridelka na vsem neizmernem prostoru naše slavjanske domovine. Pod Gorjanci in njih odrastki pa se je širila proti Metliki, Karlovcu in Zagrebu prerodovita ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, cvetnimi lokami, kašatimi vrti, prijaznimi holmci in zeleno dobravo. Uboga Mrakovica si je brzo opomogla in razcvetela. Zaselila je s svojimi prebivalci slavno Vivodino in vso bogato krajino, ki se razprostira tja, do Jastrebarskega trga. Ali vnuki niso ohranili v vseh rečeh nedolžnih npravov, ki so dičili in osrečili staro Mrakovico. Njihovi grehi so zakrivili, da se je čista podoba jutrove dežele na mnogih mestih okrasila in pohabila. Sem ter tja kaže zdaj mesto prijaznih dolcev blatne jarke, mesto ljubkih, povsod plodonosnih bregov odrte robove in strme klance. Tudi še marsikatera draga milina in lepota se je na njej po polnem izbrisala ali vsaj zamazala. Vender pa jej je ostalo še dovolj čudovito dražestnih črt in oblik, da se domisli človek brez truda prvotnega obrazca najsrečnejše zemeljske krajine. Vivodinska in druga sosednja vina slove še zmerom daleč preko mej hrvatskega kraljestva. Tovorniki hodijo ponja o dobrih letinah iz vseh krajev in koncev, ker so uverjeni, da slajših in močnejših ne bi nikjer dobili. Ali ponja hodijo tudi o slabih letinah, ker jih uči skušnja, da se vivodinska in sosednja vina upirajo skoro vselej zmagovito vsem nepogodam in udarcem vremena in letnih časov. Božji blagoslov pa se usiplje

Hrvatom z obilno mero tudi na polje in vrte, na hleve in dvore. Hranijo se lahko ne le s kruhom, ampak tudi s svinjino in bravino, s tolstimi purani in vsako drugo kuretino. Pernate postelje vidi osupneni popotnik v najpriprostejših kmetijskih kočah, v katerih bi pričakoval komaj slamnate. Ta rodovitost in to bogastvo sta dar božje milosti, katerega so prinesli Sveti Trije Kralji gostoljubni hrvatski zemlji. In božji blagoslov jej bo ostal, dokler bodo ohranili bratje Hrvatje zlata svojstva in plemenite navade svojih očetov: spoštovanje starosti, ljubezen do bližnjega, priljudno p o strežnost proti znanim in neznanim, domačim in tujim gostom in popotnikom. V spomin svetih romarjev, prišedših iz jutrove dežele in velike sreče, katera je došla po njih Mrakovici, izgubila je ta vas svoje staro, tako otožno ime: začela se je zvati in se imenuje še dan denašnji Jutrovca ali Jutrovica.

Opomnja. Kdor bere to povest, mogel bi misliti, da stoji Jutrovica pod Gorjanci v lepi, rodoviti ravnini, kar pa ni res. Nahaja se v goratem in zelo kamenitem okraju, ki je na vse strani krasno odprt in za vinstvo neizrečeno pripraven. Povod bajki je dala brez dvojbe ta prisojnost in dobrotina vina, še bolj pa nenavadno ime Jutrovica. Ta vas je zdaj precej borna in menda nikoli ni bila dosti bogata. Ljudje so mi sami pravili, da žita ne dobe dovolj za svojo potrebo in če ne rodi vino, da morajo stradati. Tedaj so osrečili Mrakovičanje s svojim gostoljubjem bolj druge Hrvate nego sebe in svoje obližje. Od Novega Mesta do Jutrovice je sedem ur, od Metlike tri. Cesta je od Kranjske Radovice dalje tako grda in zanemarjena, da pač ni vredna tega imena.

[\[uredi\]](#) 14. Kresna noč

Baron Ravbar je bil mogočen in bogat gospod. Kmetov je imel, da sam ni vedel koliko in dohodkov je od njih dobival, da ni mogel vseh spraviti. Gospa baronovka pa se te sreče kar nič ni veselila. V jedno mer se je jezila in godrnjala, da se ne more ne prijetno sprehajati, ne sladko počivati, ne mirno spavati, ker jo nadlegujejo po dnevi muhe, zvečer komarji, po noči pa bolhe. Rekla je baronu: Bog je ustvaril kmeta za to, da nam streže in življenja težo polajšuje. Če nam daje desetino in gorščino, zakaj nam ne bi dajal tudi muh, komarjev in bolha, da se krvoločni mrčes zatara? Kaj nam basni pravica, ako je ne rabimo? Baronu Ravbarju so se zdele te besede jako pametne, pa je sklical svoje kmete in jim napovedal nov davek: od zemljišča vsako leto po tri mernike muh, po tri merice komarjev in po tri merice bolha. Kmetje se niso hoteli upirati in začeli so še tisti dan loviti živali, ki so ubogo gospo baronovko tako neusmiljeno ujedale. Svoje glavec Martinek pa je dejal: Lov je gosposka šega in pravica. Kadar bom začel jaz loviti, pojdem najprej na grajske sršene: od muh, komarjev in bolha ne bo dobil baron Ravbar od mene nikoli bere. Podrepaniki poroče gospodu, da se Martinek punta. Baron ga je dal hudo pretepati najprej v gradu, potem na sredi vasi v svarilo drugim. Ker palica ni zmogla, jel ga je ječiti in postiti in ga držal v trdem zaporu cela tri leta. Žena Urša umrje Martinku od straha in žalosti, on pa le ni nehal trditi, da pojde loviti najprej grajske sršene; od muh, komarjev in bolha pa ne bo dajal baronu nikoli bere.

Ko ne zmoreta Martinka niti dolga ječa in post, pošlje baron po komisarje, da bi pravdo dokončali. Komisarji so bili pravični in modri možje. Vse jutro in dopoldne so majali z glavo in govorili: Kmet ni živina, treba ga tlačiti po pameti, ne pa po trmah hudomušne babe. O poludne jih je povabil baron na gosposko kosilo. Jedli in pili so v slast, da še nikoli tako. Med kosilom so se malo premislili in spoznali, da je kmet le živina, ki se mora čvrsto krotiti in brzdati. Po obilni in dobri pijači pa so svojo misel tako obrnili, da je kmet še mnogo hujši od vsake zverine in da je novi davek njemu koristen in potreben. Pravdo so razsodili, kakor je baron sam želel: da je Martinek velik hudodelec in da ima gospod pravico, vzeti mu hišo in zemljo in ves drugi imetek; če ga je volja, naj mu obrne slobodno tudi žepe in iztrese iz njih drobtine. Baron Ravbar je zvršil ostro sodbo še tisto uro. Vzel je Martinim hišo in vse, kar je bilo v njej in zunaj nje, potem pa izpustil nanj svoje hlapce in pse, da so ga odterali iz vsega okraja gospodove posesti in oblasti. Ali na svetu je ni nesreče, da ne bi bilo v njej tudi kaj sreče. Baron Ravbar je bil obrnil Martinku žepe in iztresel iz njih drobtine, ali ni iztresel tiste reči, ki je bila v njih

najboljša: dragocenega zrnca praprotnega semena. Za ta zaklad pa niti Martinek sam ni vedel. Prišel mu je v malho še pred zaporom najbrž v hosti, ko je spravljal nastilo in mu se zapičil v kot žepa tako trdno, da ni padel na tla z drobtinami.

Ubogi pregnanec je šel po svetu brez denarja, pa tudi brez tolažbe in upanja. Prosit se je sramoval, sami od sebe pa mu niso hoteli rojaki nič pomagati. Zvečer je prišel do ljudij, ki so se shajali na griči, da bi kres žgali. Martinek bi se bil rad pridružil. Ljudje pa so ga po strani gledali in vprašali: kje imaš kaj vej iz svojega gozda, kje potico iz svoje peči, kje vino iz svojega hrama? Pri nas ni navada, da bi žgali kres berači. Če se hočeš z njim kratkočasiti, pojdi v Gorjance! Tamo boš spalil lahko cel seženj drv, da ti ne bo nihče branil. Martinku se je inako storilo, da ga gonijo rojaki v goro, hotel pa je vender le storiti, kar so mu svetovali, potem pa pobegniti v hrvaško deželo, ki ni poštenega Kranjca še nikoli zavrgla. Na potu ga ugleda konjederec. Možu se je žalostni begun smilil, pa mu je dal vina in potice in glogovo palico, da bi se grede navkreber na njo opiral. Ta palica je bila vsa zapuščina starega berača, ki je pri konjederci umrl. Martinek jo vzame in se začudi, da je tako težka. V Gorjance je hodil tri ure; pol ure pred polunočjo jim je došel do vrha. Tamo si je nalomil suhih in zelenih vej, zložil grmado in jo užgal. Lepše od drugih je gorel njegov kres, vsi Dolenjci so ga gledali in se popraševali, kaj pomeni ogenj na Gorjancih, ki ga niso ta večer še nikoli videli. Ko pa je o polunoči kres dogorel, odkrilo in pokazalo je drobno zrnce praprotnega semena osupnenemu Martinku vse neskončne čuda, čarobe in skrivnosti Kresne noči, katere je poznal dozdej samo po pripovedkah svoje rajne tete in pestunje. Razodeli so se mu najprej brezštevili zakladi, ki to slavno no gore: z rumenim plamenom, če so zlati, z belim, če so sreberni. Svetli, rumeni ognji so švigali v razvalinah Miklavževe cerkve, nad sv. Jedrtjo na najvišjem vrhu Gorjancev, pri glasovitem Krvavem Kamenu, pri studenci Gospodični, na Mihovskem hribu pod podrtinami starega grada proti Koroški Vasi, za Cerovcem, tamo kjer je stala nekdanja steklarna, na Ljubnem pri cerkvi sv. Vida, na Potavrhu brez dvojbe na tistem srečnem kraju, na katerem se je rodil sveti Feliks. Ali vso to lepoto prekosala je bela svetloba veličestne ognjene reke, ki se je vila pod sv. Miklavžem od Mrzle Drage čez vso Kukovo Goro (srednji, najmogočnejši del Gorjancev) tja do nove ceste, po kateri se je vozilo oglje za graško tovarno gosp. Fridava. Martinek ni vedel, bi li se čudil bolj ogromnosti, ali nepopisni krasoti in vid jemljočemu blesku te prikazni. Ker je Gorjance in njihova čuda poznal, pogodil je brez dolgega premišljevanja, kaj pomeni ta čarobni, iz neprešteti, belih plamenov sestavljeni pas: da se skriva pod njim s reber ni breg velikanskega jezera, ki napolnjuje Kukovo Goro in bi brez njega predrlo hribovje in zalilo dolenjski raj, dražestno in blagoslovljeno dolino, katero namaka in gnoji mirna in ribovita slovenska Krka.

Ves zamaknen v sijajne luči in silno bogastvo, katero leži pod njimi, pozabil je Martinek po polnem sebe in svojega obližja, dokler ga ne predrami in prestraši dolg plamen, ki mu je oblizoval desno roko, držečo beraško palico. Ko palico izpusti, odtrga se od roke tudi plamen in Martinek se preveri, da mu je tudi ta svetloba pomenila in oznanila — zaklad! Palica je bila napolnjena z zlati od jednega konca do drugega! Kupiti bi si mogel zanje še mnogo lepši dom, nego mu ga je ugrabil baron Ravbar. Tako se je znebil srečni Martinek bridkih skrbij, ki so ga morile in je ves vesel začel premišljevat, kje bi se naselil in kako bi porabil svoj lep denar, da bi mu največ zalegel.

Že se je hotel napotiti navzdol proti Hrvaškemu, kar mu vzbudi pozornost nova prikazen Kresne noči: coperniki in copernice, ki so leteli ravno na Klek k svojemu poglavarju Satanu, da mu se poklonijo in se udeleže poleg stare navade njegove nocojšnje večerje in veselice. Vršali so od vsakod, tod posamezni, tamo jatoma. Bilo jih je brez števila, vsakega stanu in vsake dobe. Nahajali so se med njimi: vaše gnade, dolenjski graščaki, prost in nekateri drugi duhovniki, nune, kmetje, obrtniki, plešasti starci, ki se od slabosti niso mogli ne obuti, ne sezuti, maloletni paglavci, komaj dorasli za pastirje, košate gospe v šumeči, svilnati opravi, šibke gospodične, prešinene po sredi života kakor hostne mravlje, brezzobe, ostudne babe, sama kost in koža, s peklenko zlobo v mrklih očeh in na zgrbančenem obrazu. Nekateri so jahali na kozlih, drugi na burkljah in metlah. Z Mokrega Polja so se

dvignile tri copernice na čvrstih fantih, katerim so bile botre in so dobile s tem oblast do njih, da so jih smeje obrzdati in zasesti. Dva poglavita gospoda, Hmeljniški in Klevevški, šopirila sta se na težkih plugih, s katerima se bosta na Kleku pobahala, da uprezata vanja mesto konj in volov svoje kmete. Na vsa usta se je zasmijal Martinek proštu, ki je jezdaril po otročje na palici. Tudi on se je rad z njo pohvalil, da jo vihti brez milosti in nikdar ne utrudivši se nad razbitimi hrbti svojih podložnikov. Največ je bilo takih, ki so bili namazali pod pazuo s hudičevo mastjo in leteli prosto, brez opore: coperniki vsi narobe oblečeni, z obrnenimi žepi, copernice pa nakazno razmršene, držeč z levo roko do rame dvigneno krilo, s copato na desni nogi, z desno roko in boso levo nogo pa mahaje in poganjaje se, kakor da plavajo. Posebno zanimljiva jaharica je bila krčmarica Janezovka, katero je Martinek poznal: sedela je na pošastni, velikanski svinji. Neznansko pa je ostrmel, ko je zagledal med copernicami svojo sosedo in botro Skumaraho. Tudi ona ga je zapazila in mu se zabavljivo zagrohotala: Dober večer, srček! zdaj me boš pa nesel. Že mu je hotela skočiti na rame, kar se jej pokaže v njegovi roki glogov les, coperniški strah in trepet. Zdaj odleti po bliskovo, kakor da bi se bila na gada namerila in šine nazaj gori med drugarice, katerim se je mudilo, pa so frčale z viharo silo in naglostjo proti zaželjenemu hribu k svojemu zapovedniku in ženinu.

Ko so dospeli na shodišče vsi coperniki in copernice, razpoči se s strašanskim treskom mogočni Klek in veličestveno dvigne se iz njega sam peklenski Satan, ogrnen v dolg, rudeč plašč, z bleščečo krono na rogati glavi. V krono je bil vdolan prežlahten kamen, ki je sijal svetleje od poldanjšega solnca. Z Gorjancev se Klek prav dobro vidi, ali je do njega še mnogo mnogo ur hoda. Pri čudoviti luči tega kamena pa je Martinek na tanko razložil tudi najmanjšo stvarco, ki se je na njem nahajala. Na čarobni gori se je širila prostorna planjava. Na sredi planjave je stala silna kamenita miza, okoli nje pa borni čevljarski stolčki za goste. Okoli mize je šlo velikansko plesišče, po katerem se je vrtilo lahko v isti čas mnogo tisoč plesalcev in plesalk. Za plesiščem so se dvigali okrog in okrog visoki odri, na katerih so ležali črni mački — peklenski godci! Satan pregleda zbrano vojsko svojih prijateljev in se usede na zlati prestol. Gostje pridejo, klanjaje se, jeden za drugim k njemu in ga poljubijo, ali ne po človeški navadi spredaj in v obraz!

Ko se pozdravljanje dovrši, začno mu pripovedovati znamenite novice, ki so se preteklo leto pripetile in zasluge, katere so si za njegovo kraljestvo pridobili. Prost, katerega je poklical pred-se prvega, poročal je tako: Jaz trdim, da se da kmetu samo s palico kaj dopovedati, ker družega jezika ne razume. Tega pravila se držim stanovito, od kar me je grajska oblast doletela. Imel sem samopašnega podložnika, ki se je ustil, da ni dolžan tlake delati, ker je niso delali niti spredniki. Dal sem ga mazati in, ker je gonil vedno isto, da ni tlačan, dejal sem: Le še! le še! Brisali in božali smo ga, dokler ni utihnil. Utihnil pa je za to, ker je bil — mrtev!

Satan objame prosta v znamenje in dokaz svoje zadovoljnosti.

Na izpoved pristopi dolg, suh mož v težki halji. On veli: Jaz sem Sišman Habakuk, učenik v Novem Mestu. Ljudje pravijo, da sem jako pobožen ali upam, da me zaradi te maroge ne boš zavrgel. Dijaki se ne nauče od mene dosti koristnega, ali odgajam jih zdušno za podle, preponižne sluge in izdajalce. Kdor hoče mladino korenito izpriditi, mora jej izrovati iz srca najprej prirojeno prijaznost, zaupljivost in odkritost. Zato jim ostro zapovedujem, da se morajo neprenehoma slediti, opazovati, tožiti in ovajati. Z največjim veseljem preganjam tiste, ki se razgovarjajo po slovensko. Pokorim jih s šibo, zaporom, postom, dvojkami in trojkami. Kadar gredo domov v svoje stanovanje, obesim jim na hrbet »lesenega osla«, da jih lahko vse mesto vidi in zasramuje. Gotovo mi boš potrdil, da se da na tak način najbolj vspešno vcepiti in širiti zaničevanje materinega jezika in slovenske narodnosti.

Satan zavriska: živio! Krasno si mi razložil, kako peklensko premeteno pomagaš tujcem ubijati svoj narod — narod, kije po svoji bistrumnosti, pridnosti in poštenosti vreden in sposoben, da bi živel še

tisoči let. Tvoje upanje je pravično. Kdor ima tako sijajne zasluge za tujce in za peklo, sme se s pobožnimi vajami brez zamere kratkočasiti.

Vaša gnada, Zaloški Tone, kaj boš pa ti povedal? Tone odgovori: K tebi sem prišel nocoj že zato rad, da se bom vsaj jedenkrat zastonj navečerjal. Oh, zabele in krompirja mi gre doma toliko! Za denar me trdo vede. Veliko veliko let že stiskam in varujem, pa je nabralo se komaj bornega pol milijončka. V kletih mi leži do deset tisoč veder vina ali me je strah natočiti si ga več nego malo merico, to se ve, najslabšega. Pa kaka nesreča me je letos zadela! Sod najžlahtnejše starine mi se je izkobinil. Izliti jo kar tako, zdelo mi se je škoda, pa sem dejal: naj si oslade usta moji tlačani. Jeli so piti in vriskati, potem pa cepati kakor muhe. Nekateri so zopet vstali in čez veliko tednov okrevali, nekateri se pa niso nikoli več prebudili. Preiskave za to ni bilo. Čemu neki bi se gospodje zastonj trudili! Sodniki ne bi bili niti mrtvih oživili, niti mene kaznili. Zdaj vidiš mojo revščino. Izgubil sem cel sod najboljše kapljice, potem pa še toliko koristnih delavcev. Joj meni!

Satan potolaži Toneta, potem pokliče predse graščaka . Mačkovskega. Tudi ta gospod mu potoži svojo nadlogo: Imel sem zanikarne in brezvestne sprednike. S kmeti so se bili tako pogodili, da jim bodo dajali vsako leto mesto drugih davščin od grunta samo po osem goldinarjev. Ta dogovor je bil poguba za grad pa tudi silno pohujšanje za druge kmete. Jaz sem se zaklel, da ga moram odpraviti. Ali to ni steklo z lahkoma. Ljudje so se upirali z rokami in nogami, trebalo jih je čvrsto pritisniti. Ali smo jih topli, bičali, postili, ječili in rabili! Še le to leto sem zmozel in jih ukrotil. Ali nagajivo naključje mi je nakopalo strašno nepriliko. Trije kmetje so mi v ječi umrli, svet me je razvpil za morilca in razbojnika. Ti grdi besedi sta mi doneli na ušesa, kjer koli sem se pokazal. Mislil sem, kako bi se opral in tudi se domislil. Jel sem dajati vsakemu revežu, ki me je prosil miloščine, najmenj desetico, nekaterim pa tudi cel goldinar ali mernik žita. To je pomaglo. Berači so me razglasili za najboljšega človeka na tem svetu, malo ne za svetnika in angela, o tistih treh pa so govorili, da so si smrti sami krivi: kaznil jih je Bog zaradi grešnega puntanja. Pred ljudmi sem zdaj čist kakor solnce, ali kdo mi povrne lepe desetice in goldinarčke, katere sem moral pometati v lačne kljune? —

»Bedak, zakaj si pa jih?« oglasi se vaša gnada, Leskovški Tone, ki je prišel na vrsto za Mačkovskim. Tudi mene so podložniki preklinjali; ali od mene ni dobil nihče ne počenega groša, nitar pošteno desetico. Od kar gospodarim, obiram kmete tako v čisto, da jim ne ostane na kosteh ne toliko zdravega mesa, kar je za nohtom črnega. Gnetem in ožemam jih do zadnje kaplje. Dokaz, da ne lažem, je to, da se ne dobi med njimi niti jeden, ki bi se mogel imenovati premožen ali trden. Berači so vsi od prvega do zadnjega. Če mi potožijo svoje težave, ostanem mrzel kamen brez iskrice usmiljenja. Odgovarjam jim vedno jedno in isto: Kaj meni mar! Zaslovel sem po pravici, da sem najhujši kmetoder na vsem Dolenjskem. Tudi jaz moram priznati svojo slabost, da me ta čast ni veselila. Hotel sem se je vsaj nekoliko otresti, pa sem sedel in načrčkal dober funt pesnij. Ta dušna paša je bila precej prazna in omledna, zato sem jo zabelil z najmastnejšimi ocvirki: z zlato svobodo, človekoljubjem, blagosrčnostjo, večno resnico, neizgubno pravico, napredkom, sveto jezo na krvnike in zatiralce in drugimi takimi »plemenitimi« čuti, ki vnemajo otročja srca. Da je svet lahkoveren, bilo mi je znano; ali nikdar ne bi bil mislil, da je tako po polnem slep in brezumen. Mojim predpustnim burkam in čenčam so verjeli ne samo tujci, ki mojih grehov ne poznajo, ampak tudi domačini, znanci in sosedje, ki so videli na svoje oči težko batino, s katero sem udrihal po kmetih in so slišali na svoja ušesa njihovo obupno ječanje in jokanje! Razglasili so me za varuha vseh zatiranih, za zagovornika človeških pravic, za pesnika in preroka svobode! Tuji in domači učenjaki so se tako prismodasto vame zatelebali, da se štejejo za presrečne, ako morejo le dve, tri besedice z mano izpregovoriti. Vzbuja mi se ponosno in opravičeno upanje, da bodo počestili leskovškega oderuha še s kakim kamenitim ali bronastim spomenikom. — O teh Tonetovih besedah zagrohota se Satan tako gromovito, da se je Klek stresel. Obimši ga veli: Da si mi zdrav, stari ljubček mojega srca! Kdor tako laže, da mu verjamejo tujci, ni vreden še posebne slave; ali mojster in moj pravi učenec je tisti, ki oslepari sosede in znance. Tvojo

zaslugo zmatram za tako odlično in velikansko, da te moramo še na nocošnjem shodu postaviti in venčati za kralja vseh kranjskih lažnjivcev!

Leskovški Tone odstopi, mesto njega se približata dva Podgorca: oče in sin. Oče je graščak in vaša gnada, sin konjski hlapec. Podgorec-vaša-gnada se pohvali: Ko sem se oženil, prišla je v grad tudi nova dekla. Jaz sem jo rad gledal in njej je bilo to všeč. Predno je minilo leto, rodila mi je sina. Dobil sem mu krušnega očeta, pri katerem je ostal, dokler ni dorastel. Kaj se je pozneje zgodilo, naj pa sam pove. Podgorec-konjski-hlapec veli: Ko sem odrastel, povabil me je oče, da naj pridem v njegov grad služiti in jaz sem ga poslušal. Kmalu me je začela njegova gospa rada gledati in meni je bilo to všeč. Predno je minilo leto, rodila mi je sina. Satan se zasmije: Ta sorodnost je bogme zanimljiva! Vama se more po pravici reči: Tak oče je dostojen svojega sina in tak sin je dostojen svojega očeta.

Za Podgorcema je prišel na poročanje baron Ravbar. Dela, s katerimi se je hudiču pobahal, znana so nam že. Povedal je jedino to novico, da je dal hlapce skoro do smrti trpinčiti, ker mu niso izpolnili ukaza, da bi bili Martinka zavlekli v kako goščavo in obesili.

Še mnogi drugi coprniki so pripovedovali Satanu svoje zgodbe in grehe, ki mi se pa ne zde tako veliki in za naš narod zanimljivi, da bi trebalo jih zabeležiti. O tej priliki moram omeniti tudi to, da priprosti Martinek ni razumel vsega, kar je slišal. Marsikaj je bilo zanj preučeno in previsoko. Cesar ni pojmlil sam, ni mogel niti drugim praviti. Naši povesti, hvala Bogu! to ne škodi, ker imamo o kleški veselici še druga dobra poročila in to od prič, ki je niso le od daleč gledale, ampak jo uživale. Kar pa so se izpovedovale copernice, bil bi si zapomnil brez težave tudi kak bolj slaboumen človek nego je bil prijatelj Martinek. Hudiča so kratkočasili z novicami in napakami, ki so bile jako strupene in malopridne ali doumne in take, kakor jih od hudobnih in porednih bab pričakujemo.

Prva se postavi pred Satana napuhnena raška grofinja in mu začne praviti s hriplim grlom in osornim glasom: Oni dan je prišel k nam župnik, to se ve na južino, pa sem mu rekla: Kaj ne gospod, da je najlepša božja stvarca na tem svetu moj psiček Pidelis, najgrša žival pa dolenjski kmet? On mi neumno odjeclja: I, zakaj pa? Jaz mu pa odgovorim: Zato, ker dolenjski kmet že od daleč smrdi. Če živi človek na deželi in ima zdrav nos, ne more se niti sprehajati, ker srečuje povsod te krščene dihorje. Tepec mi začne nekaj kvasiti o božji podobi, po kateri so neki ustvarjeni ljudje in menda tudi dolenjski kmetje. Ha ha ha! Lep Bog bi bil tak, ki je njim podoben! Jaz pa mu zabrusim: Gospod, Vi ste nahodni — Vaših neslanostij sem sita. To rekši obrnem farju hrbet in pobegnem. Od takrat me je razglasil za copernico in tako govori vsaj vjedni reči resnico. —

Za raško grofinjo se oglasi mlada brhovska gospa: Jaz sem že zdavnaj želela nagledati se prav do sita, kako pretepajo tlačane. To je res prijetna zabava. Nekateri krulijo kakor prasci, drugi mukajo kakor krave, tudi sem čula take, ki so rezgetali. In tako sem dolgo pri njih stala in se kratkočasila. Ali nekaj pa mi se je strašno čudno zdelo: zakaj jih tepo samo od zadaj in nič po trebuhu; če bi jih od spredaj, mislim, da bi jih tudi kaj bolelo ali ka-li. Tekla sem k svojemu gospodu in mu razodela svoje mnenje. Ker je dober, obljubil mi je precej, da mi se bo želja o prvi priliki izpolnila. Zdaj pa povej ti, ali ni res čudno, da jih ne mažejo tudi od spredaj? Satan zarezi se dobrovoljno: In še kako čudno! Ha ha! Res nova in krasna je ta misel, tepsti kmete po trebuhu! Saj pravim: česar se ne domisli bistrournna moška glava, izdaj de nežna, miločutna žena. —

No, podgorska baronovka, s kako dišečo rožico pa me boš ti razveselila? Baronovka veli sladko smehljaje se: Prišla sem brez šale s prežlahtno rožico, ki ne cvete na vsakem vrtu. Privlekla sem na Kranjsko cigane — celo druhal izurjenih tatov in nevarnih potepuhov! Dobro vem, da me bodo za ta dar Dolenjci preklinjali še sto let po moji smrti, ali se presneto malo brigam, kaj poreko ljudje, ko me več ne bo. Osel je rekel: po moji smrti če raste trava ali ne — moja duša bo itak Boga hvalila! E skoro bi ti bila pozabila povedati, kako se je to zgodilo. Ko mi je mož umrl, šla sem popotovat, da se razvedrim. Na Hrvatskem namerim se na cigana Petra, ki je bil spreten kovač pa tudi krepak mož.

Povabim ga, da naj se naseli na moji graščini. Takega dobrega kovača sem prav živo potrebovala in res mi je vselej tako postregel, da sem bila zadovoljna. Tudi drag ni bil prehudo. Prosila sem tudi svojega prijatelja, komisarja Muclja, da je potrdil Petru in njegovemu krdelu domovinsko pravico na Kranjskem. Takrat so ljudje veliko ugibali, kateri je prav za prav moj, ali Mucelj ali Peter — ha ha ha, kakor da ne bi mogla biti oba moja!

Baronovka odide. K prestolu prikoraka razkošno oblečena gospa predrznih očij in pravi: Dokler sem bila sama, dejali so mi lilija; šaliti se z moškimi, ni mi se zdelo varno. Od kar sem milostiva gospa, zovo me ljudje: bršlinski spašnik, moj gospod pa mi je dal pridevek: moja koprivica, ker se je spekel, da mi je verjel in se z mano poročil. Lani sem imela samo tri prave prijatelje, med katere to se ve moža ne štejem. Znanci so me tako strašno objedali, da sem rekla: Huje me ne boste mogli, če se zvrnejo name vsi grehi proti deveti božji zapovedi. To je bil uzrok, da sem odprla letos svoje srce kar na stežaj. Sla sem v cerkev in spustila na tla pred mladim gospodom svoj rudeči robec. Gospod ga pobere in prinese, jaz sem pa dejala: Ne tukaj, prosim, doma. Drug pot je padel robec na ulicah pred lepega častnika. Tudi njemu sem velela: Ne tukaj, prosim, doma! Še isti dan sem prosila tako kmetiškega korenjaka, katerega sem srečala na polji, in tako dalje. Kar je ribiču trnik in vada, to je meni moj lepi svilnati robec in brez bahanja smem reči, da ribarim vsigdar vspešno. Znanci me obirajo tudi zdaj, ali nič huje nego lani. Moja povest je končana. Službenica!

Satana je obsulo zdaj močno krdelo jezičnih doktoric. Svoj glavni tabor so imele že takrat v Novem Mestu, ali jako delavne podružnice so bile tudi šmihelska, kostanjeviška in krška. Mnogim so visela za vratom znamenja svetosti. Društvo je vodila naddoktorica Ana. Ker jo utegnemo še kdaj na Gorjancih videti, naj povem, da se je rodila ta glasovita copernica pod semiškim zvonom in je zmatrala se že veliko let za prvakinjo vseh belokranjskih tercijalek in klepetulj. Dražila je župljane celo proti vrli duhovščini. Ponosno je stopila pred peklenskega vojevodo in zaregljala: Kosmata mre... hotela sem reči: presvtili naš gospodar in ljubček! Ne zameri, da ti novic ne bom razkladala, ker se jih je nabralo toliko, da bi potrebovala zanje dobrih štirinajst dnij, ko bi ti hotela povedati le najlepše in najmičnejše. Pa saj nas po večjem že poznaš, kajti nismo priletele na Klek danes prvikrat v gosti. Kar je sol in paprika za oči, to smo mi za poštenje in dobri glas. O vsakem človeku vemo več slabega, nego vsi drugi ljudje in Bog in hudič skupaj. Zemeljska mati do zdaj ni še rodila sinu, ki bi nam prišel na konec.

Kakor jezične doktorice poklonile so se satanu skupno tudi druge copernice, ki so bile obložene z istimi grehi in so živele in čarale v istem kraju. Martinek se je moral čuditi, koliko so jih nekatere vasi premogle. Iz Praproč so privršale na Klek vse gospodinje razven jedne. Sila veliko jih je dala tudi ajdovska srenja, omoženih in samskih. Med njimi je bilo tudi več nedorastlih, ki so komaj po dvanajst let imele. Zdaj je Martinek lahko razumel, zakaj so Ajdovščice tako spretne in srečne svinjarice, da jim niso kos niti za to rejo že od nekdaj sloveče Zakrakovke. Kdor dobiva svete in nauke od samega peklenskega modrijana, ne stane ga se ve težko odkrmiti prasca do štirih in petih centov tudi brez krompirja in oblode. Vsako oko pa je razveselila in zamaknila dolga vrsta šentviških copernic. V brdkem in lahkem trupelci jim je igrala vedra in lahkoživna duša, pa kako ponosno hojo in obleko so imele brez razločka dekleta in žene! Peče, rokavci, krila, robci in prepasniki so bili vsi posuti z migljajočimi mrežami, zobci, vrpcami, ključicami in petljami. Vsak gledalec se je preveril, da je šentviški lišp prava resnica, ne pa le prazna beseda.

Komaj se ta lepa množica umakne, prišvepa in prisopiha stara barura, ki je bila tako razcapana in nakazna, da se je sam hudič ustraši. Iz širokih, do ušes razklepajočih se ust začne kreketati: Jaz prebivam v svojem samotnem hramu na slavni Trški gori, zato mi pravijo tudi trška copernica. Ljudje so mi razgrebali od konca pod s podkvicami in žebli svojih čevljev, pa sem dejala: brez nastila bodo mi ga razkopali, da se bo še zgrušil; čemu bi ga še pometala? Metlo dejala sem pod streho in jo rabim samo za ježo na Klek. Ravno letos je minilo petdeset let, kar hram ni bil več pometen. Smetij in druge

šare se je nabralo v njem toliko, da mole veliki sodi iz kupa komaj do sredine, manjši sodci pa se po polnem skrivajo. Na tem gnoji najrajša čepim pa kdaj podremijem ali pa preštevam svoje plesnive križavce in petice in pričakujem kupcev in priliko, da jih ociganim. Ker mi cerkev ne diši in nikamor ne hodim, ne potrebujem niti nove niti cele obleke. Kadar mi se prehudo kaj raztrga, vzamem svojo jedino debelo iglo in capo zakrpam, kolikor se da. Le poglej, da je že vsa moja oprava sestavljena iz samih krp, izmed katerih si nista ne dve jednaki ni po blagu ni po barvi. Sem ter tja pa je ostalo še dosti duškov in oken — ali kaj za to! Hudič in copernica sta po moji misli toliko lepša, kolikor sta grša. V svoji samoti ne živim tako po pasje slabo, kakor ljudje sodijo. Kurim si prav pridno s starim, sladnim droževčkom. Novic ti nisem prinesla nič in povedati moram ti samo še to, da ti se priporočam za plesalko. Boš že videl, sladki ljubček, kako mi pojdejo noge v skok. Ho ho ho!

Za trškim strašilom priskakljajo tri vesele babnice iz šentpeterske župe: Vragmanica, Bujanovka in Bramorka. Mesto govora zapoje Satanu: Piskerčke prodala bom, za sladko vince dala bom ... Smejoč jih vpraša: Kako pa to, da ne: Kikljico prodala bom? Za vse tri odgovori Vragmanica: Zato, ker poštene kiklje že veliko let več nimamo. Po zimi nam rabi kak star raš, po leti kakor vidiš pa bela spodnjica domačega pridelka. Vse drugo smo poprodale, vse shrambe očistile, le kadar kupijo dedci kaj več loncev, moremo se še nekoliko okoristiti. Pravimo: med nami in prasci ni dosti razločka, zakaj ne bi bil dober jeden pisker za nas in za nje? In tako spravimo vse druge v denar pa hajd z njim pod smrekovo vejico. To se godi se ve le v najhujši sili, kadar neče priti noben groš od drugod. Naše življenje ima trdno pravilo, ki zapoveda: zapij vsak krajcar, ki ga v roko dobiš. Pobahamo se lahko z dobro vestjo, da tega pravila nismo še nikdar prestopile. Zato pa smo se tudi izurile in ga znamo ne le piti, ampak tudi nesti. Kak dedec misli, da je junak, če ga poseša dva bokala. In revišče se valja potem v vsaki luži. Mi tri ga drugače zmagujemo. Tri bokale ga podere vsaka, predno se še domisli, da je treba iti gledat, kako vreme je zunaj. Od petih ne mešajo nam se ne noge, ne jezik; niti s sedmimi še ne padamo, samo glava nam se nekoliko na stran obesi. Boš že videl pri večerji, da ne lažemo.

Rogatec odpusti vinske mušice in namigne krčmarici Janezovki, v katero se upro zvedljivo vse oči kleškega zbora. Ona ga pozdravi z jako nespodobnimi besedami in veli: Janezovk je na svetu toliko, kolikor oženjenih Janezov, torej neizrečeno mnogo. Ali skoro vsak, ki to ime sliši, pomisli najprej name zato, ker sem najgrja kvantarica, ki se nahaja ne le na Dolenjskem, ampak v vsej kranjski deželi in morda pod vso oblastjo dunajskega cesarja. Moj sosed, v sv. Šentjanž, dobro ve, da v svoji krčmi nisem izpustila iz ust vsaj vedoma še nikoli nobene pametne. Strah me je, da me bo tožil in mi sv. Peter nebeških vrat ne bo hotel precej odpreti. Zato pa mi se v tej solzni dolini tako neskončno živeti ljubi in prijetno zdi, da si nisem boljše sreče še nikoli zaželela. Denar mi leti od vseh stranij skupaj, da ne vem kamo z njim. Najprej sem poplačala vse dolgove do krajcarja, potem prikupila k svojemu zemljišču še en grunt, velik malin in najlepši travnik in vinograd, ki sta v obližji. Razven tega sem omožila hčer in jej dala doto, ki se more imenovati za naš revni hribovski kraj grofovskaja, ne pa kmetiška. Potrosila sem silen denar, ali hiša mi stoji trdno kakor prej, tolarji in bankovci se mi valjajo po vseh kotih; brez dobička mi noben dan ne prejde. In to bogastvo me ni stalo ne jednega žulja, ne jedne kaplje pota. Vse kar imam, sem si prikvantala in priburkala, prislužila si s svojim neugnanim, z vsemi nesnagami tega sveta namazanim jezikom. Pri meni se shaja več pivcev, nego v vseh drugih krčmah naše in sosednje župe. In če vprašaš te pivce, kaj jih je napotilo k meni, poreče jih izmed deset najmenj osem, da so prišli poslušat moje slane in vselej dobro zabeljene pridige. Večkrat pozabijo lovci in drugi gospodje zajce in lisice, spanje in opravke in ostanejo pri nas ves dan in vso noč in še zjutraj se odpravljajo prav neradi proti domu: nihče ne toži, da je zaspan. Tudi se je že pripetilo, da je priromal kak tujec po šest in deset ur daleč navlašč za to, da se seznanj z mano in preveri, če je res, kar je tolikokrat slišal. In kdor koli je še k meni prišel, še vsak se je pohvalil, da je našel v moji hiši veliko, veliko več veselja, nego ga je pričakoval. To pa, vidiš, od tod dohaja, ker znam kvanto vsakemu človeku tako postaviti in zasukat, kakor mu poleg stanu in odreje najbolj prija in godi.

Z otroki treba blebetati, s starci modrovati. Voznikom in mesarjem brusim, grohotaje se, po vozniško in po mesarsko: naravnost, na vsa usta, debelo in kosmato, kakor mi na jezik pride. Gospodom pa govorim bolj olikano, le na pol ust in po ovinkih, muzaje se in migaje poredno z očmi in obrazom. Obrastene šale ljubijo tudi ti možje ali dlaka jim mora biti na notranji strani, da se ne vidi. Pri meni ljudem tudi zato ni dolg čas, ker me dobra volja nikoli ne zapusti: vir mojih razposajenih burk teče jednako obilno zjutraj kakor zvečer, o polu dne kakor o polu noči. Do zdaj sem prisilila na glasen smeh še vsakega in tudi najzastavnejšega gosta. Zbralo se je enkrat večje društvo, ki ni maralo dosti mojih smešnic in slanik. V tej družbi je bil mlad gospodek, ki si je bil povredil nekaj oko, pa mu se ni ljubilo budaliti in njegova puščoba še je prijela tudi drugih. Čuj, kaj sem storila, da jih razvedrim! Imela sem takrat otroka pri prsih. Stre! briznila sem nekoliko kapelj čez mizo in pogodila tako dobro, da mu je priletelo naravnost v bolno oko. Nastalo je tako grohotanje, da se je hiša tresla. Vpili so jeden čez družega: Zahvali mater, boljšega zdravila ti za tvojo nadlogo niti doktor ne bo zapisal! Družčina se je tako razvnela, da se je moral udobrovoljiti na zadnje tudi on in v svoji veselosti ni čutil ves večer nobene bolečine več. Pa še nekaj družega! Dosti je takih, ki ujamejo kje kako dobro kvanto pa jo prežvekujejo potem pred vsakim človekom. Ta neslanost se meni ne more očitati. Iz mojih ust se čuje vsak dan in vsako uro ne le kaj okroglega, ampak tudi zmerom kaj novega; jaz svojih šal niti ne ponavljam niti ne jemljem na posodo. Svojega zasluženja ne bom nikoli preveličevala, ali s tem pa se po pravici lahko pobaham, da sem vse vasi, spadajoče pod naš zvon prav do korena pohujšala. Moje molitvice so znane v vsaki hiši, molijo jih oratarji na polji, gorniki v vinogradih in pastirji na paši, mnoge so se razširile daleč čez meje naše duhovnije. Nekatere zrele jagode, ki so padle z mojega jezika, vem, da so se prodajale že tudi v Zagrebu in v Ljubljani. Zdravnik Snicius, moj ljubček, napisal je cele bukve mojih burk in domišljajev, katere so potem njegovi znanci prav pridno prepisovali na vse strani naše in štajerske dežele. Svojo izpoved sem odpravila. Ge nič družega, dokazala sem vsaj to, da sem vredna plemenite živali, katera me je nocoj na Klek prinesla.

Satan pomoli govornici parklje in vsklikne: Dobro došla, slavna pohujšljivka! Tako svetla luč se ne sme skrivati pod mernikom. Nadejem se in prosim te, da boš pri večerji tudi nam podarila nekoliko biserov iz neizčrpane posode svoje vednosti. Sladka jed in pijača nam bo še bolje dišala in teknila, ako se jej pridruži tudi sladka dušna zabava: slana burka in nesramna kvanta.

Pred poglavarja stopi mesto odšedše Janezovke mlada, prezala Topličanka. Da so tamošnje deklice brdke, vedel je Martinek iz narodne pesni, ki veli: Topliške dekleta so lahko lepe, če solnce posije, pa v senco beže ... Ali takega živega bleska zelene mladosti, take nedopovedne in nepopisne krasote, kakor je zasijala zdaj pred njegovimi očmi, ni še nikoli videl, niti ne bi bil pomisliti mogel, da je na tem svetu mogoča. Kako gibka in voljna je bila ta dražestna čarovnica, ob jednom pa kako zmotljivo povita in okrogla in kako nevarno kipeča in koperneča! Jelo mu je ubogo srce trepetati in se premetavati kakor ujeta riba. Pa vsaj mu se je res tudi ono ujelo in še kako čvrsto! Martinek je začutil prvokrat vso slast in strast prve ljubezni. Rajnko Uršo je vzela, da prav za prav sam ni vedel zakaj, ali kakor je on dejal, za to, ker mu je bila namenjena. Topličanka se je ponašala pred Satanom jako spretno in šopirno. Pohvalila se je: Jaz nisem ne »milostiva«, ne svilnata, pa se usipljejo za mano vender le vsi topliški gostje: meščani, trgovci, tržaški bogatini in tudi vaše gnade, kranjski graščaki. Ukrotila in ugrela sem celo mogočnega, hrvatskega velikaša, besnega Paraviča, da mi je dal razven pricvrknene srca tole dragoceno uro z žlahtnimi kamenčki in še marsikaj družega. In jaz se nikomur ne nastavljam, pred nikogar ne mečem rudečih robcev. Gospodje morajo me sami iskati in še kako dolgo! Bila sem zmerom na pol sveta, na pol posvetna in ravno v tej zmesi je tista moč, kateri se ne more noben babjek uspešno upirati. Ali te površne topliške ljubezni sem se prav do grla naveličala. Zdaj se mislim omožiti — no, kaj si se namrdnil, moj lepi, črni ljubček! Jaz sem dejala samo to, da se mislim omožiti, ne pa, da se hočem poboljšati.

Martinku se je zdela vsaka beseda drage grešnice, kakor da bi mu porinil kdo nož v srce. Trpel je take grozne bolečine, da mu se nič več ni ljubilo poslušati zanimljivih novic in marnj hudičevih prijateljic.

Ko se je ves kleški zbor izpovedal, pomaknil je peklenski vojevoda svoj prestol na konec mize. Zraven sebe je posadil Janezovko: drugi so si izbrali sedeže vsak po svoji volji. Vsi gostje so sedeli na čevljarskih stolčkih, kateri so se jim pa zdeli najkrasnejši gosposki naslonjači. Dasiravno je bil Martinek na vso moč zaljubljen, vzbudila je vender vso njegovo pozornost prečudna večerja, ki se je na Kleku zdaj pričela. Moral je strmeti o neskončnem sleparstvu, s katerim je gostil prekanjeni Satan svoje privrženke. Bili so priverjeni, da uživajo najmastnejšo in najsočnejšo pečenko. Martinku je kazalo praprotno zrno resnično podobo vseh rečij, pa je prav dobro videl, da zalagajo mesto pečenke crkovino in meso najgrjih živalij: volčje, pasje, podganje. Kar so mislili, da so slastne ribe, bili so močeradi, kuščarji, gadje, modrosi. Bukovo gobo so imeli za potico, skuke, krohalnice in druge ostudne žabe pa za cvrtje! Mesto vrtno salate so bile v veliki skledi razne strupene, odurne in bodljive zeli: hobat, tuirek, smrtnice i. t. d. Martinek je omiloval se ve da najbolj svojo Topličanko. Pojedla je najprej rezanj volčine, potem si nametala polno plitvico glist, pijavk in mramorjev, pohrustala nekoliko pajkov in kleščarjev, obrala dva netopirja in nazobala se na zadnje kačjih jagod! Kaj je bila pijača, ni mogel presoditi, ali si je lahko mislil, da najbrž hudičevo olje ali pa še kaj strašnejšega. Razsrdivši se na neznansko prevaro, zavpil je na ves glas: kaj za take dobrote ste prodali svojo dušo? O trapi, o avše!

Po večerji je peljal Satan svoje od peklenkega vina in veselja pijane in razburjene goste na plesišče. Ali ples in zaljubljene zabave, vršeče se kar očitno pred vsem zborom, bile so tako nespodobne in zverske, da jih srmožljive oči Martinkove niso mogle gledati. Klek in njegove skrivnosti so mu se primrzile. Obrnivši jim hrbet šel je jokaje po položni rebri navzdol. Jokal pa je zaradi preljube Topličanke, katero je videl oskrunjeno z najgrjim grehom tega sveta in vender — srečno! Vroče solze mu ustavi novo čudo kresne noči: oživljena priroda, ki dobiva v tej noči božji dar človeškega jezika in uma in nadčloveškega prerokovanja. Vsaka stvar na gori, katero je srečal in videl, govorila je z lepim, razločnim glasom in pripovedovala prav po domače vesele in žalostne prigodbe, katere čakajo njo in njene znance. Martinka ni dosti zanimalo, kaj se pomenkuje na košenici trava, ali bistro je začel vleči na ušesa, ko je prišel do zeli, s katerimi se odpravljajo bolezni in bolečine. Prva zel je dejala: Skuhaj me, pa ti ozdravim vred, druga: Jaz pa uroke, tretja: Jaz madron, četrta: Jaz vse narejene bolezni, peta: Jaz vse prenesene bolezni. Na drugem kraju se je pohvalila jedna: Jaz ozdravljam krvno mrzlico. Njena sosedica se oglasi: Jaz ozdravljam pa deset mrzlic. Druga sosedica se obema zasmee in pravi: Jaz pa vseh devet in devetdeset! Takih pogovorov je čul Martinek brez števila in si jih dobro zapomnil. Mnoge zeli, ki so bile za težje bolezni, utrgal je precej in skrbno spravil. S travnikov je prišel k skalovju. V njem je bila vzrastla iz trdega kamena prelepa cvetlica tolažnik, ki je šepetala s tenkim, prijetnim glaskom: Kdor me podiši, iznebi se vseh skrbij, vse žalosti. Ves vesel utrga Martinek tudi njo in spravi še skrbneje nego druge zeli. Za skalovjem sta šumela dva studenca. Tisti na levi strani se oglasi: Jaz sem polnočna voda, vse pogrudim, vse zamorim. Oni na desni strani mu odgovori: Jaz pa sem poldanska voda, vse ozdravim, vse oživim. Pri studencih je ležalo več steklenic. Martinek napolni jedno s poldansko, drugo s polnočno vodo pa se zamisli in zakliče oduševljeno: Sveta, kresna noč! Pristrčna ti hvala za orožje, katero mi pošiljaš za moj pravični lov. Grajski sršeni, pripravite se!

Zdaj ni mislil več na hrvatsko deželo. Obrnivši korake nazaj na Kranjsko prišel je v hosto. Vse živali in živalice so v njej blebetale in klepetale. Najbolj se je moral smijati polhom, da so tako natanko vedeli, katerega od njih bo ujel Pavlinov Jožek, katerega Brezarjev Jarnejček ali pa Hudoklinov Tonček in koliko jih bodo pojedli kmetje, koliko pa gospoda in meščani. Delj časa je poslušal staro srno, ki je pravila mladim o bodočem gospodarji hoste. Dejala je: Naš zdanji gospod bo kmalu umrl. Njegov sin nas ne bo tako preganjal. Lovil bo rajši tiste srne, ki po dveh nogah hodijo in jih imenujejo ljudje v mladosti dekleta, pozneje, ko se sparijo, ljubice in žene in kadar se bolj postarajo, babe. Teh živalij bo

toliko nalovil, ko bi se vstopile jedna vštric druge od Krke pa do njegovega gradu, da bi morala ostati marsikatera zunaj vrste. Izbirčen ne bo nič, kajti zaželel bo brez razločka vsake: lepe in grde, mlade in stare, žlahtne gospodične in blatne svinjarice. Kjer je toliko ljubezni, množi se zarod, da je strah. Babe bodo naštele po najnižjem računu tri in devdeset kranjskih in šestnajst nemških kristjanov in kristjan, kateri ne bi bili brez njega tega sveta nikoli gledali in tlačili. Ali človeške ljubice so silno potratne, razgrabile in pojedle bodo našemu bodočemu gospodu graščino in ves drug imetek. Ne jedna bilka ne bo ostala, o kateri bi mogel po pravici reči: To je moje. V tej revščini bo pokazal vsej zemeljski ničemurnosti figo pa se spokoril in posvetil. Ta hosta bo menjala gospodarja vsakih pet let. Ker nas bo streljal vsak, kdor bo imel puško in veselje, zatrl se bo naš rod v Gorjancih, še predno preteče petdeset let. — Dalje grede se je nameril Martinek na volčji brlog. Volk je govoril svojima tovarišema: Vidva sta lahko še brez skrbi. Ustrelil vaju bo mladi Pristavec še le čez šest let. Mene pa bo podrl njegov razbojni oče že to jesen. Pred smrtjo bi se naužil vender rad jedenkrat tudi človeškega mesa. V našem obližji stanuje ogljar. Nocoj prenočujeta pri njem tudi žena in hči, ki sta mu prinesli vina in potice za kresni večer. Vesta kaj? Dajmo vadljati, čigav bo dedec, čigava pa baba in punička. Bati nam se ni nocoj nič. Puška sloni v odprti veži, pa jo bom lahko unesel, potem pa udri po ogljarjevih! Prijetnega na svetu tako ne bi nič več imeli. Predno se bo zdanilo, pokradel jim bo doma sosed vse, kar imajo. Dobro ve tudi za mošnjo denarjev, ki je skrita v hramu pod podnico. — Martinek Boga zahvali, da mu je dal strašno nakano slišati, skoči k ogljarjevi kolibi in ga vzbudi. On in vsi ogljarjevi se oborožijo in pripravijo in volkove, ki so se kmalu pridrveli, brez velikega boja postrele in pobijejo. Brez pomude hite potem vsi skupaj na ogljarjev dom. Tatinski sosed je bil zlezal ravno skoz okno v hišo. Zdaj se je preveril, da mu ni namenjeno z ljudskim blagom obogateti in je bil vesel, da so ga prihodniki živega pustili in samo dobro namahali.

Poslovivši se s hvaležnim ogljarjem, spomnil se je Martinek dobrotljivega konjederca in se napotil k njemu, da mu večerjo povrne. Podaril mu je nekoliko svojih zelij in mu natanko razložil, v katerih boleznih naj jih rabi. Ta dar je prinesel lepe dohodke možu in njegovim naslednikom. Od takrat znajo konjederca ljudi zdraviti. Ker imajo preveč drugih opravkov, prepuščajo to umetnost navadno svojim ženam. Od tod je potoval Martinek v mesto pa se preoblekel za gospoda in razglasil za doktorja, ki ozdravlja vse bolezni in pokončuje vsak mrčes, ki ljudem nagaja. Dal si je narediti tudi brke in dolgo brado, da ga nihče ne bi mogel tako brž spoznati.

Ravbarjevi gospe novi davek ni dosti koristil. Muh, komarjev in bolha je bilo toliko kakor prej, nadloge se jej tedaj niso nič zljajšale. Čuvši, da je prišel v mesto slaven zdravnik, ki odpravlja vsak mrčes, pošlje ponj in ga prelepo vzprejme. Doktor ukaže, da naj se zbere vsa grajska gospoda, ker hoče pomagati vsem ob enem. Ko se snidejo baron Ravbar, njegova gospa, rodovina, pisarji in drugi pomočniki, odtrga si Martinek brado in brke in izpregovori z grmečim glasom: Prišel je lovec, ki pa ne bo lovil muh, komarjev in bolha nego vas peklenske sršene. Ali me poznate?

Ravbar je mislil poklicati svoje biriče in hlapce ali plusk! vrže mu Martinek v obraz polnočne vode in tako tudi njegovi babi in družini. Tisti hip so popadali mrtvi na tla in voda jih tako zgrudi in razje, da jih ni trebalo niti zakopati. Z ostankom strašne vode oblije Martinek grajsko zidovje in tudi to se tako raztaja in skopni, da mu noben sled ne ostane in se dan denašnji se ne ve, v katerem kraju je stalo. Veseli vaščani so hvalili na ves glas svojega odrešenika in ga prosili, naj bo zdaj on njihov graščak in gospodar. Martinek pa veli zaničljivo: Jednega jahača ste se iznebili, pa si že iščete družega, da bi vas tlačil. Hotel sem do smrti pri vas ostati, ali zdaj ne maram: pri takih tepcih me je sram živeti. Martinek je pustil še tisto uro domačo vas in se napotil proti Toplicam snubit ljubico, ako bi jo našel še neudano. Njena mati mu pove, da se je zjutraj poročila in odpeljala z možem v Ljubljano. Ta gospod, mu je pravila, sila je učen in zna veliko jezikov in ima 3000 goldinarjev letnih dohodkov. Zanja bo to premalo, dvajseti dan v meseci ne bo v žepu ne groša več. Ali kaj za to? Živela bo vender le prav dobro. Ker ljudje njenega Petrana sploh poznajo in spoštujejo, delala bo lahko dolgove in v hudi sili jej bodo

pomogli ljubčki, brez katerih ne bo nikoli. Bolj mrtev nego živ veli Martinek: Kaj, taka copernica je Vaša hči? Baba se mu zasmije: I, kako ste čudni! Da ni taka, pa ne bi bila copernica. — Mrzla ploha je padla na Martinkovo ljubezen, ali je ni mogla pogasiti. V svoji neskončni bridkosti spomni se blage zeli tolažnika. Moral jo je duhati dobrih pet trenutkov, dokler mu se je srce po po polnem pomirilo in pohladilo. S Toplic je potoval na pokopališče, kjer je bila zagrebena njegova žena. Odprši grob pokropil jo je s poldansko vodo in oživil. Ker so se mu rojaki zamerili, pustila sta domovino in šla po svetu. Njegova zdravila so zaslovela kmalu po vseh deželah in kraljestvih. Vsi bolni mogočniki in bogatini so ga klicali na pomoč. Zaslužil si je toliko, da svojih tolarjev in zlatov ni štel, nego jih je meril na vagane. Da mu jih je kdo vzel kak polič, Martinek ne bi bil niti zapazil.

Kdor si želi Martinkove sreče, najde jo gotovo, ako si dobi kako zrnce praprotnega semena in gre z njim kresno noč na Gorjance.

[\[uredi\]](#) 15. Sveti Feliks

Dokler je Trstak še sam krčmaril in gospodaril, bil je molčeč v in čmeren mož. Če ga je človek kaj vprašal, odgovarjal je po evangelsko: da, da, ne, ne ali prav za prav: mhm, dostikrat pa tudi nič. Ko pa je izročil hišo in skrbi sinu, razvedrilo mu se je nabrano čelo in jezik razvezal. Zdaj se je pokazalo, da je svet bistro ogledoval in svoje pivce zmerom prav pazljivo poslušal. Pomnil je dobro vse njihove pripovedke. V stari, plešasti glavi se mu je ohranilo marsikatero narodno poročilo, katerega sem drugje zastonj iskal. Koliko sem se trudil, da bi zvedel na tanko življenje sv. Feliksa, ki se je rodil pod našimi Gorjanci, ali vseh mojega popraševanja je bil povse neznamenit, da skoraj prazen. Ljudje so mi res da to in ono pravili ali vselej z znamenji dvojbe, nezaupnosti in sumnje in tako megleno in zmeteno, da se ni nič vezalo in ujemalo. Trstak je bil prvi, ki mi je pripovedoval o našem svetniku odločno in jasno in ob enem doumno in zmiselno. Ker je rad modroval, ovil in prepletel je povest obilno s svojimi opomnjami, ki so bile z večine jako pametne, nekatere pa tudi poučljive. Vseh ne bom priobčeval, zapisal sem samo tiste, ki so z legendo kolikor toliko v zavezi in jo pojasnujejo.

Tudi mene, zatrdil je starec, mikalo je že nekdanj slišati kaj več o sv. Feliksu, že zato, ker je bil naš župljan in kmetiškega rodu. Saj veste, da je med svetniki tako borno malo kmetov! Marsikateri oratar se je že zaradi tega pohujševal, češ, na tem svetu trpimo več nego vsi drugi stanovi, pa nas ne čaka niti na onem nobeno povračilo. Take besede so dosti neumne. Bog ima svoje prijatelje pri sebi, če tudi ne stoje v nobenem altarlju in v nobeni pratiki. Jaz pa Vam bom povedal nekaj družega, kar je po moji misli bolj tehtno. Naša zemlja je rodila že toliko tercij alstva, svetnikov pa skoraj nič; ali ni to strašno čudno?! O, da so vsi tisti res bogoslužni, ki se delajo, imeli bi jih več nego gob po dežji in Bog bi bil moral nebesa že zdavnaj razširiti radi samih Kranjcev in Kranjic. Ali njemu naša vnanja lepota ne zadostuje, ker vidi grdi gnilež v pobeljenih grobih. No, vsaj to je dobro, da nam hinavska svojat zdaj ne more več toliko kvara delati; ali jaz se prav živo še spominam, kako neusmiljeno je strahovala Novo Mesto in obližje. Kdor se je zameril tercijalkam, kar se je prelahko zgodilo, razlajale so ga za bogotajca, bogokletnika, prešestnika, tatu in ga tako oblatile in osvinjale, da ga skoraj noben človek ni več pogledal. Ker so verjeli ljudje njihovi svetosti, verjeli so tudi njihovemu lažljivemu, kačepičnemu jeziku. Iz te sramotne sužnjosti nas je rešil ranjki prost Arko. Ta gospod je pridigal jako kratkočasno ali ostro, beseda se je zarezala v živo meso. Povedal je vsakemu, kar mu je šlo, brez straha in brez ovinkov. Obravnaval je po vrsti vse stanove in tako je dejal na rešeto tudi tercijalko. Zagrmel jej je: Svetohlinka! v cerkvi bi potegnila vse svetnike iz altarjev in oblizala; precej, ko prideš med ljudi, pa grizeš in draplješ na kosce poštenje svojega bližnjega, do katerega nimaš ne trohe krščanske ljubezni. Naštel jej je tudi dolgo vrsto še drugih grehov, na zadnje pa je povedal tole lepo priliko: Bilo je strašno sveto dekle, ki se ni moglo nabahati s svojim devištvom. Če je vedelo, da se bo pridigovalo kaj o šesti ali deveti božji zapovedi, ni hotelo niti v cerkev iti. Moškega ni nikoli pogledalo in ustilo se je, da ga ne bi maralo, če bi bilo tudi preverjeno, da bo porodilo samega sv. Petra in sv. Pavla. Zdaj pa čujte, kaj se

je zgodilo! Predno je še preteklo leto, premagala jo je skušnjava in rodila je dvojčka, iz med katerih pa ni bil nobeden ne sv. Peter in ne sv. Pavel! — Ta proštna pridiga je bila za slavo in oblast dolenjskih tercijalk smrten udarec. Ljudem se je odvalil s srca težek kamen. Zdaj so jih spoznali in začeli prezirati. Kadar se je katera prehudo napihovala in svetničila, zabrenčale so jej kmali na ušesa besede: Hlini se, kolikor hočeš, rodila ne boš ne sv. Petra, ne sv. Pavla! —

Tercijalstvo, kakor vidimo, ni moglo dati nobenega svetnika; svojega ugodnika in izvoljenca si je našel gospod Bog v našem trnjastem Podgorji. Vem, da se zdi nekaterim to nekako smešno in skoro nemogoče, ali jaz se čisto nič ne čudim. Prebivalci tega okraja so še dan denašnji najpoštenejši in najboljši med vsemi rojaki, s katerimi sem imel priliko se seznaniti. Časa ne bomo zastonj trtili, ako si jih ogledamo nekoliko bolj na tanko, Meščani Podgorcem radi zabavljajo, ker nosijo tako debele srajce in leže na slami, pa tudi zato, ker jim se vidijo okorni, surovi in neolikani. No, na pernících res ne spavajo, garave so njihove srajce, trdo in debelo je samo delno sukno, v katero se po zimi oblačijo, trd in neokusen jim je zmesni kruh, trdo in težko je vse podgorsko življenje, mehkužnost in lahkoživnost sta mu ostali neznani gostinji. Ali, ljubi moji! zato, da so Podgorci tako silno se utrdili in okremenili, ne sme jih, mislim, noben pameten človek grajati, ampak jih mora še na vso moč hvaliti in priporočati drugim za vzgled, ki je vreden posnemanja. Boljših delavcev na Dolenjskem ne najdete. Za svoje mladosti sem slišal dostikrat pregovor, da sta na svetu dva moža, ki se ne ustrašita nobenega truda in posla, ta dva junaka sta denar, pa naš Podgorec. Z veseljem sem vselej gledal, kako lepo se tem ljudem delo pospešuje. Vse jim gre izpod rok urno in z lahka, kakor da bi se igrali. Pot jim teče curkoma po obrazu, ali čuli ne boste ne stokanja in vzdihovanja, ne kletvine. Polje ima v Podgorji različne gospodarje ali kmalu boste zapazili, da je kmetiško skoraj povsod dosti bolj obdelano nego grajsko in cerkveno, zato pa žito tudi dosti več pljenja in pridelek je jeklen in čist kakor zlato. Podgorska pšenica prekosa vselej na mestnem trgu vsako drugo, ravno tako ječmen in ajda. Vem, da pripomaga nekaj tudi svet, ali brez nikdar ne mirujoče in ne pešajoče podgorske pridnosti bi rodil ta svet le trnje in osat, kajti resnična je beseda: Iz pota žito poganja in na žuljih grozdje zori. — To veste, da je kupil tu v našem kraju Slatniški gradiček neki tujec, menda Dunajčan ali Moravec ali kaj je bil; pisal se je za Maha. Podgorce je on strašno grajal, da se drže tako svojeglavno svoje stare šege. Dejal je: Vaša zemlja je izvrstna, ali kaj vam hasni, ko pa nečete napredovati. Pazite, kako bom jaz delal! Ljudje so ga gledali in se smijali njemu in njegovim bukvam, brez katerih se ni ničesar lotil. Kmetovali so kakor prej po svoji navadi in se pošteno preživili. Nekateri so si tudi kaj opomogli, prikupili zemlje, naredili si kako novo njivo ali vinograd. Mah, ki je gospodaril po svetili svojih bukev, pa ni učakal veliko vspeha in veselja. Polje mu je rodilo pol slabše nego kmetom, vina ni pridelal skoraj nikoli, in tudi krave mu niso dajale nič mleka. S svojo veliko učenostjo je na zadnje tako ubožal, da je moral jesti koruzen kruh in krompir. Ta Mah je začel tudi v vsem cesarstvu najprvi gojiti tiste tuje svilne črviče, ki žive o hrastovem perji. Govoril je Podgorcem: Da niste tako uporni, posnemali bi me vsi, pa bi videli in uživali še to leto obilen sad te prekornostne novice. Naši ljudje pa so mu veleli: Gospod, če se bo posrečilo Vam, začeli bomo rediti te gosenice tudi mi, ali dokler ne vidimo dobička, ne maramo jih. In pokazalo se je, da je imel Mah s tem mrčesom samo veliko sitnost, skrb in silne stroške, koristi pa nič in takrat se je udaril ob čelo in rekel: Podgorci so pametnejši od mene. Zakaj nisem tudi jaz počakal, da poskusi to reč najprej kdo drugi, ki je bogatejši od mene in izgubo laglje utрпи. —

Kdor rad in veliko dela, ne utegne dosti grešiti, niti mu se ne ljubi. Podgorci so pijančki in pravdarji — te dve napaki sta skoraj jedini, ki se jim moreta po pravici očitati. Pa še ti dve nista tako splošni in veliki, kakor ljudje vpijejo. Srkajo ga v slast, kadar ga kaj pridelajo ali če jim ostaja kak groš. Zaradi pijače napravi se kdaj tudi kak majhen dolg, ali jako redki so taki, ki bi bili svojo kmetijo utopili v kupici. Prava podgorska navada je ta, da ga pijo, kadar ga imajo, da pa prebodo lahko po cele tedne in mesece tudi brez njega in ostanejo ravno tako zdravi in veseli ob svoji mestoma neizrečeno dobri vodi. Jaz pravim, da se nahaja varčnih in celo skopih ljudij pod goro več nego drugje po Dolenjskem.

Poznam take, ki so začeli brez groša, pa so si pripredili imetek, ki je vreden pet, šest tisoč goldinarjev. O lovcih se širi po svetu slab glas, da so sami lahkoživčki in zapravljivčki. Pojdite pa k Podgorcu Lakonšku, pa se boste preverili, kako lepo živino ima, in koliko je je in v kako dobrem redu in v kakem obilji mu je vse drugo gospodarstvo. In ta Lakonšek spada gotovo med najprve lovce v naši deželi: podrl je že osem in dvajset volkov; srn, lisic in zajcev pa še sam ne ve koliko. Kake grde reči čujejo se iz drugih krajev! V Podgorji so poboji, krvavi pretepi, krive prisege, prešestvovanje do malega neznana hudodelstva. Mladina se rada povsod druží, šali in ljubi, ali pod goro ne najdete niti desetka tistega nesramnega ponočevanja in pohujšljivega kvantanja, ki dela toliko sramoto bližnjim duhovnijam. Da, dober in pošten je podgorski rod! Ko bi po kakem čudu obogatil, povabil bi ves svet v gosti. Po dobri trgatvi kliče v hram znane in neznane popotnike, da se vesele ž njim vred preljubega božjega dani. Na te ljudi ne morejo se tožiti niti živali. Usmiljen in ljubezniv je Podgorec tudi proti njim. Po nekem nujnem opravku sem šel oni dan v Ingorje, pa sem zapazil spotoma na drevji polno odprtih, zgoraj pokritih kletek. V vsaki kletki je bilo gnezdo z mladički. Stari so jih pitali od zunaj ali na večer so hodili k njim spat, v tem zavetju so ostali lepo suhi, če je tudi ploha lila. Ko sem vprašal otroke, kaj bodo z mladički, ko se vzgode, dejali so mi: Potem ne bo nam več treba skrbeti zanje; naj gredo, kamor jih bo volja! Zdaj pa mi povejte, če ni ta šega krasen dokaz nepopačenega, blagega srca. Podgorec deli, kar ima, rad s svojim bližnjim, ali tuja lastina mu je sveta, da se je ne bo dotaknil brez vednosti in volje gospodarjeve. Po letu o velikem delu gredo dostikrat vsi ljudje od doma, vrata se malokje trdno zapirajo, in vender se ne pripeti kak večji kradež skoraj nikoli. Zadnjih deset let so pritisnile Podgorje strašne ujme in ob jednem gospoda. Nastala je povsod nepopisna revščina in lakota. Štiridesetletni možje so umirali od slabosti kakor starci, slabost jim je prišla od stradanja. Trdni kmetje so dali 1877. I. blagosloviti o Veliki noči mesto potic in kolačev star, plesniv komis, ki so si ga bili kupili za svoje zadnje krajcarje v Novem Mestu. Pa niti ob času te skrajne sile in ubožnosti ni se prigodil noben napad, noben grabež, nobena večja tatvina. Tako trdno in globoko ukoreninjeno poštenje se brez pobožnosti ne da misliti in razumeti. Podgorec res da ne zahaja vsak dan v cerkev, ker je preobložen z delom, pa mu je marsikje tudi preveč od rok. Tem lepše pa moli doma s svojo rod o vino. Jedenkrat sem prenočil v Gaberji, ki stoji bas pod najvišjimi Gorjanci, pa sem imel dobro priliko spoznati ganljivo bogoslužnost naših Podgorcev. Da si ravno se je bilo poljsko delo že pričelo, molili so zvečer celo uro in tako goreče, da so mi kar solze v oči prihajale. Pred drugimi ni molil zmerom jeden, ampak zdaj gospodar, potem starejši sin, za njim mati, hči, mlajši sin, dokler so se vsi obvrstili. Med molitvijo se ni nihče oziral, nihče ni dremal ali celo hrščal, kakor se čuje tako po gostem po drugod. Tudi tista govornica je precej piškava in tudi hudobna, da so Podgorci neotesani zarobljenci in divjaki. Visokih šol res da niso pohajali, še v nižje so komaj zadnja leta nekoliko natisnili, ali je greh očitati jim nepriljudnost. Neolikan je menda tisti, ki napada ljudi z grdimi zabavljicami, pridevki in kamenjem. Ali kdo je doživel kaj tacega kdaj v našem mirnem, prekrotkem Podgorji? Mislim, da nihče, od kar prebiva v njem zdanji narod. Vsi Podgorci, odrastli in otroci, pozdravljajo vsakega človeka s prijaznim obrazom: Hvaljen bodi Jezus Kristus! Bog daj srečo! Dober dan! ali pa kako drugače, kakor je čas in prilika. Teh lepih, krščanskih pozdravov pa slišite presneto malo v prečinski, šentpeterski in soteski župi, najmenj pa v Novem Mestu, kjer tista mala, napušljiva gospoda, kateri pravimo jara, kmetiškega človeka tako prezira, da ne dobi, če jo kaj vpraša, niti odgovora. In tako sem Vam pokazal pravo, nepopačeno podobo zdanjih Podgorcev. Njihovi spredniki, vrstniki sv. Feliksa, so bili gotovo še veliko bolj časti vredni in bogoljubni, kajti nas uči skušnja, da se v dobrem ne pomikamo naprej, nego nazaj. Zdaj pa mi povejte po svoji vesti, če je to kaj čudnega, da se rodi med tako poštenimi ljudmi mož, ki je pretekkel v svetosti svoje rojake in se povzdignil ž njo na tako visoko stopinjo, da mu je podaril Bog moč čudodelstva in ga vzprijel v krdelo svojih prvih ugodnikov in ljubimcev, katere imenujemo svetnike! — Kakor ni jednak človek človeku, razlikuje se tudi kraj od kraja. Nekatere podgorske vasi obrekujejo sosedje brez razloga, nekatere pa tudi, ne tajim, nekoliko po pravici. Kadi petih ali šestih sleparjev dobile so na pr. Brusnice slab glas po deželi, ali mnoge druge vasi so si ohranile svoje dobro

ime po polnem neomadeževano, njihovo poštenje se priznava in hvali po vsem obližji; kdor bi jih poskusil ogovarjati, reklo bi mu se od vseh strani: Lažeš, poštenjake pusti na miru! Take vasi so Šent-Još, Pristava, Mihovec, Suhodol, Potavrh in še veliko drugih.

Glejte, ravno v jedni teh krščanskih vasij rodil se je sv. Feliks in to na Pota vrhu, dobro uro od Novega Mesta. Od naše krčme pridete tja po stezi lahko v pol ure. Od velike v ceste, ki gre v Šent Jarnej in Kostanjevico, drži v to vas nad Ratežem dober kolovozen pot, dolg komaj četrt ure. Potavrh je precej velik in stoji sredi prelepe gorske zelenjave in prirode. Gozdov, sadja, grozdja, gob, borovnic, šmarnic, ptičev vidite in dobite tamo, kolikor Vam jih bo srce poželelo. Vaščani še niso pozabili hiše, v kateri je svetnik na svet prišel. Pravijo jej: pri Šaleharji. Šaleharjev dom je bil še kar jaz pomnim jako boren, spadalo je k njemu komaj četrt kmetije. Pozneje si je opomogel, da ima zdaj dobrega pol zemljišča; tudi hišo so popravili in polepšali. Stari Šalehar je bil domačin in morebiti še Feliksove žlahte. Ženo si je dobil nekje na Gorenjskem. Ker ni imel sinov, vzal je v hišo zeta, ki se je pisal za Jančarja in je bil tudi Gorenjec. Zdaj gospodari že njegov sin. Na tak način je stari rod zamrl, kri in priimek sta se izpremenila, ostalo je samo hišno ime, da si ravno sem čul večkrat že tudi: pri Gorenjci. Z ranjkim Šaleharjem sva se dobro poznala, bila sva vrstnika, ž njim in z drugimi Potovci napravil sem marsikatero malo trgovino, ker se ni bilo bati prekane. Ko je živel sv. Feliks, bilo je še malo šol in duhovnov, otroci se krščanskega nauka niso naučili tako natanko kakor dan denašnji. Vsa verjetna poročila trdijo, da je znal on samo angelsko češčenje, druge molitve pa nobene. Ali to ni škodilo njegovemu izveličanju, kajti gleda Bog le na čisto in blago srce, ne pa na število molitev in na besede. Morda ste slišali tisto pravljico, ko so otroci — sirotki, katerih ni nihče nič učil, s sklenenimi rokami in gledaje proti nebu brbljali v jedno mer: Od plota do plota — od plota do plota! Popotnik jih je čul in vprašal, kaj delajo. Dejali so: Molimo! In precej so začeli zopet ročice sklepati, povzdigovati oči in kričati: Od plota do plota — od plota do plota! Popotnika je silil smeh ali je zapazil kmalu očitno znamenje, da je bilo to otročje blebetanje Bogu tako všeč kakor najboljša molitev, ker jim je prišlo iz dobre misli in priproste, nedolžne duše. Angelsko češčenje pa je prelepa molitev že samo po sebi in Feliks jo je molil vselej z najglobokejšim čutom pobožnosti in s tisto živo in močno vero, o kateri je pisano, da gore prestavlja. Materi božji se je ž njo tako priljubil, da mu je uslišala vsako prošnjo, izpolnila vsako željo. Njegova nevednost dokazuje dovolj trdno, da ni hodil nikoli v Novem Mestu v šolo, kakor nekateri mislijo. In to je bila zanj velika sreča. V mestu bi ga lahko izpridila ne le razuzdana družčina ampak tudi šola. S šibo bi mu bili vtepli v glavo, kakor so meni in drugim, celi koš nemških molitev, katerih ne bi bil mogel moliti tako premišljeno in z zbranim duhom kakor svoje angelsko češčenje zato, ker jih ne bi bil razumel. Moji učitelji so se kaj radi pohvalili, koliko imenitnih gospodov je že prišlo iz njihove šole. Meni ni znano, kaka je bila ta imenitnost in s kakimi pripomočki so si jo pridobili, gotovo pa je, da nobeden teh gospodov ni svetnik. O, svetohlincev odgojilo se je tisti čas več nego jih je mogla dežela prebaviti, za hinavščino bilo je Novo Mesto na daleč sloveče vseučilišče. Nikoli ne bom pozabil nekega Grila, ki je bil nekoliko let pred mano. Ta Gril je šel vsak dan k trem sv. mašam, vsak teden k izpovedi in sv. obhajilu. Zapisal se je v vse bogoslužne bratovščine, prebral brez števila svetih bukev. Profesorji so nam ga kazali o vsaki priliki za vzgled prave pobožnosti. Učil se je slabo, ali je dobival itak vsako leto prvi red, nekaj zaradi svetosti, posebno pa tudi zato, ker je tožil pridno součence in znance in se dal rabiti še za druge skrivne in skrivnostne posle. Pripeljal je srečno do šeste šole. Okoli božiča pa je prišla njegova gospodinja vsa objokana k ravnatelju in mu potožila, da jej je premotil hčer; reva jej je včeraj to sama povedala, ker svoje sramote ne more več skrivati. Gospod je skočil po konci in se zarotil, da bo farizeja tako kaznil, kakor ni bil kaznovan še nikoli noben dijak novomeške gimnazije. Žena odkima ihtech se: Zdaj je prepozno groziti se, nocojšnjo noč meje okradel in pobegnil. Gosposke so negodnika dolgo iskale, ali nismo nikoli nič slišali, ne kamo jo je popihal, ne če so ga zasačili, ali pa jim je utekel ne mara na Turško. Dobro vem samo to, da ga papež do zdaj še ni spoznal za vrednega, da bi ga razglasil za svetnika!

Srečna leta otročje dobe in prve mladosti je preživel sv. Feliks doma na Potavrhu. Ko je dorastel, vzeli so ga v vojake, ali kakor se je nekdanj govorelo, v žolnirje. Takrat je bila ta služba strašno dolga in težavna. Še ob času miru gonili so častniki prostake, same kmetiške fante, po cele dni čez hribe in doline po solnci in dežji, lačne, žejne, ožuljene, obložene z orožjem in drugim bremenom, ki je tehtalo cel cent in še več, češ, da se morajo s tem trpljenjem utrditi, kakor da bi bili kmetje kaki mehkužni grofički. Nравnosti in krščanskega vedenja pa niso zahtevali od njih nič, ker so bili tudi sami vsi pozi vinjeni. Brez kazni smeli so žolnirji po hišah razbijati, ljudi pretepati, krasti, uhajati krčmarjem brez plačila, zapeljevati in skruniti žene in dekleta. Babji lov imajo vojaki še zdaj za nekako svojo pravico in dolžnost, srečni lovec slovi za prebrisano glavico in skoro za junaka, vsi tovariši mu zavidajo. Po tej pasji slavi sv. Feliks nikoli ni hrepenel. Sredi celega morja spačenosti ostal mu je žlahtni venec devištva brez pege in madeža. Da si tudi nobene druge zasluge ni pridobil, odklenil bi si bil nebeška vrata že s svojo angelsko čistostjo in nedolžnostjo. Zlobni tovariši so mu se brez konca in kraja smijali in mu nagajali. Poslali so k njemu lepo nesramnico, da bi ga napotila v greh. Sv. Feliks jo je tako modro, resno in ob enem prisrčno opominjal, svaril in zaklinjal, da je blodnica spoznala svojo sramoto in zavrženost in se spokorila. Tudi v vseh drugih rečeh je pokazal svoje blago, pošteno, podgorsko srce. V hiši kamor je prišel stanovat, ni delal nikomur niti najmanjše v nadloge. Če je utegnil, pomagal je ljudem doma, na polji in travniku: hodil je ž njimi orat, žet in kosit. Rad je varoval tudi majhne otroke, bolj odrastene pa učil moliti angelsko češčenje. Ako je zapazil v hiši veliko revščino, delil je z domačini zadnjo skorjico svojega kruha, zadnji sold svoje borne plačice; kadar je prišla nanje bolezen ali kaka druga nesreča, padel je na kolena, molil in prosil pomoči milostivo mater božjo in ljudem je dostikrat še tisti dan odlagnilo. Cesar se je vojskoval takrat večinoma na Hrvaškem s Turki, vmes pa tudi kdaj z raznimi sovražniki na Talijanskem. Od tod, vidite, izvira ganljiva zaupljivost in ljubezen, katero imajo do sv. Feliksa vsi Hrvatje, najbolj pa kranjski, katere imenujejo naše bukve navadno Bele Kranjce. Vsaj je živel med njimi veliko let, morda več nego med svojimi rojaki. O sto in sto prilikah so spoznali zlata svojstva njegove duše, posebno njegovo neskončno, nebeško usmiljenje do revežev, bolnikov in trpinov. Vojska je med vsemi nadlogami na v svetu gotovo najhujša. Človek si ni nikdar v svesti ne blaga, ne zdravja in življenja. Kmetom se poteptajo njive, požgo hiše in poslopja, ugrabi živina in pridelek. Pomoči ne morejo se siromaki od nikodar nadejati. Cesar ne opustošijo sovražniki, pokončajo in pohabijo marsikdaj prijatelji. Sosebno v stare čase je bilo žolnirjem v vojski že naprej oproščeno in dovoljeno vsako divjaštvo in hudodelstvo. V teh stiskah in nujah utekali so se Hrvatje in nikoli zaman k svetemu Feliksu. Bil jim je ob enem oče, mati, brat, varuh, skrbnik in maščevalec. Ker je bil prost vojak, ni jim mogel pomagati s posvetno oblastjo, ali varoval in branil jih je z bolj krepkim in zanesljivim orožjem, z božestveno silo svoje svete molitve. Prigodilo se je, da so Turki iz nenada prihrumeli in odgnali po več stotin kristjanov v bridko sužnjost. Po molitvi sv. Feliksa jim se je prosrečilo, da so raztrgali po noči spone, krvoloke premagali in se rešili že drugi dan nazaj v svojo domovino. Sovražnik je popalil neko mesto, menda Metliko. Sv. Feliks je molil za pogorelce angelsko češčenje in našli so v razvalinah zaklad, da so pozidali lahko svoje hiše brez dolgov in tuje miloščine. Po deželi je začela razsajati huda, nalezljiva kuga, molitev pobožnega Podgorca jo je v prvem začetku zadušila. Črnomaljsko polje je stolkla debela toča tako v čisto, da se ni poznalo, kje je rastla pšenica, kje rž, ječmen ali drugo žito. Sv. Feliks se je spomnil v svoji molitvi nesrečnih točarjev, in glej: drugo jutro je stala vsa stran neoškodovana po konci, kakor da bi se je ne bilo niti jedno zrno doteknilo. Hrvatje niso pozabili te dobrotljivosti in čudotvornosti Feliksove molitve. Sporočilo o njej je ohranil zvesto rod za rod in še dan današnji ga kličejo na pomoč v vseh dušnih in telesnih potrebah svojega bednega življenja. Izvolili so si ga za varuha in pokrovitelja svoje krajine in trdno so preverjeni od prvega do poslednjega, če bi jih zapustila tudi nebo in zemlja, da jih ne bo zapustil nikdar ne do konca vekov njihov stari prijatelj in ljubimec, sveti Faleks. Najbolj očitno se je izkazala mogočnost Feliksove molitve v krvavi glavni bitvi, katero so imeli kristjani s Turki. Grozno nevarnost so si naši ta pot sami zakrivili. Njihovi poveljniki so se bili iz straha poskrili, ali pa so prestopili celo k nevernikom in

kristjane izdali. Častnike so bili postrelili vojaki sami, ker so jih tako neusmiljeno in brez potrebe postili in trpinčili. V boji ni bilo zdaj niti zapovedi niti reda in zloge. To zapazivši in porabivši začeli so sovražniki naše zajemati in oklepati. V tej strahoviti stiski, ko je izginilo vsako upanje človeške pomoči, povzdignil je sv. Feliks svoje roke proti nebesom in molil angelsko češčenje. Vsi tovariši mu se pridružijo in ga posnemajo. Po dokončani molitvi zagledata obe vojski v oblakih mater božjo držečo v jedni roki božjega sina, v drugi pa vihtečo žareči meč proti nevernikom. Te prikazni se Turki tako prestrašijo, da pustivši plen, borišče in ves imetek z obupnim kričanjem pobegnejo. Po bitvi so prilezli poveljniki zopet na dan iz svojih skrivališč kakor murni iz svojih škulj, pa se usedli za mizo in pisali na Dunaj kako bistroumno so razpostavili svojo vojsko in kako slavno so nevernike premagali. O materi božji in sv. Feliksu ni bilo v pismu niti besedice! Kranjski polk je moral s Hrvatskega oditi na Talijansko, da se udeleži vojne, ki se je bila unela med Francozi in cesarjem. Zdaj bom povedal nekaj, kar je pravil pri nas v pondeljek, ko je bil v mestu tržni dan, gaberski burkež, saj vem, da ga poznate. Dva prva generala cesarske vojske sta se sovražila in si vseh rečeh nagajala in nasprotovala. Jeden nijju, kateremu je bila znana čudodelna moč Feliksove molitve, poklical je svetnika pred se in mu ukazal moliti, da bi njegov del vojske zmagal, del njegovega zopernika pa da bi bil popolnem potolčen in razkropljen. Sv. Feliks odgovori: Taka molitev bi bila smrten greh. Iz srca rad pa bom molil, da bi se Vi in Vaš nasprotnik prav kmalu pomirili in sprijaznili. General zarezi srdito: Miru in prijaznosti ne maram. Tvoja dolžnost je poslušati. Moli precej, kakor sem ti zapovedal. Sv. Feliks se je branil. General je dal prinesti klop in položili so ga nanjo. Svojemu najmočnejšemu vojaku je dejal: Namazi mu jih pet in dvajset, biti pa ga moraš, kar ti sile zmorejo. Hrust zamahne, palica zažvižga in pade. Sv. Feliks se nasmehlja, general pa zatuli kakor divja zver in se začne zvijati in na vse strani premetavati. Pripetilo se je namreč čudo, da je palica priletela pač na Feliksa, ali udarec čutil je general! To se ve, da mu je bilo zdaj ostalih štiri in dvajset odpuščenih! Takih godčevskih pripovedek sem več slišal ali mi ni bilo mar, da bi si jih zapomnil, ker so se mi zdele preveč abotne, nekatere pa tudi nespodobne. Kako se je vršila vojna s Francozi, nisem nikoli slišal, sploh pa se trdi, da se sv. Feliks ni vrnil nič več domov. Umrl je pri neznanih ljudeh, truplo mu je bilo dejano v tujo, talijansko zemljo. Iz groba pa je vzrastla prelepa cvetica, bela lilija in na lilijo je napisala nevidna roka, da leži v tem grobu svetnik Feliks in tudi od kod je bil in da si je zaslužil svetost z mnogimi odličnimi čednostimi, posebno pa z angelskim češčenjem. Ko je papež to zvedel, dal je truplo dvigniti in je odpeljati s svečanim sprevodom v Feliksovo domovino na Kranjsko, kjer leži zdaj v velikem altarji kapiteljske cerkve novomeške.

Gotovo bi se spodobilo, da bi se vzdala v rojstveno hišo svetnikovo na Potavrhu marmorna plošča z lepim napisom. Jedenkrat so bili gospodje zvrgli pet goldinarjev in jih dali Šaleharju, da bi kupil zanje čedno sliko sv. Feliksa in jo obesil za spomin v svoji hiši. Mož je bil vinski bratec in velik lahkoživček. Dobivši denar je dejal: Dostikrat sem že tožaril, kako malo mi koristi, da se je rodil na mojem domu svetnik. Zdaj se me je vender usmilil. Lepo sliko kupim lahko za groš, vse drago pa bo zame. Še tisto uro je šel k molitvi kličejo zvonovi v krčmo. Vino je bilo takrat jako v ceno, bokal po 16 krajcarjev. Pil je tri dni neprenehoma in zalokal ves petak, in tudi tisti groš, ki ga je bil za sliko sam namenil. Marsikdo se je čudil, da ni sv. Feliksa v potovski cerkvi. V velikem altarji je sv. Trojica, v stranskih v jednom sv. Benedikt, v drugem pa sv. Urh. To dokazuje, da je stala cerkev še predno se je Feliks posvetil. Da se je zidala pozneje, stala bi mu podoba gotovo v kakem altarji, najbrž v velikem. Ker zanj zdaj v cerkvi ni prostora, morala bi mu se po moji misli postaviti kapela kolikor moči blizu Šaleharjevega doma. Potovska podružnica spada pod šmihelski zvon. Ko bi začel nabirati za kapelo šmihelski gospod župnik, preverjen sem, da bi vsaka hiša rada kaj darovala. In če bi povabili še druge Slovence, posebno pa tudi brate Hrvate, ne bi bilo dvojiti o uspehu. Prišlo bi denarja, da bi sezidali lahko ne le majhno kapelico, ampak morebiti celo lično cerkvico. Govori se, kako je grdo, če ne spoštuje narod svojih slavnih mož, ki so si pridobili zanj zasluge. To je res, ali meni se zdi še veliko grje, ako so rojaki za vero tako mlačni in zanikarni, da ne časte niti svojih svetnikov. —

[uredi] 16. Sveti Feliks II.

Naj bo! Prišli ste iz Novega Mesta, kjer imate truplo sv. Feliksa, zato mi se zdi spodobno, da govorim najprej o tem, za nas Kranjce še posebno imenitnem božjem ugodniku. Dostikrat sem slišala, da je bil naš rojak, pa sem ga hotela tudi jaz počestiti. Po božjih potih sem že tako rada hodila, ne iz prave pobožnosti, te hvale nisem vredna, nego zato, da vidim kaj ljudij in sveta in da bi mogla svojim znancem kaj novega pripovedovati. Po mali maši sem dejala sestri: Ti, v nedeljo bodo praznovali v mestu sv. Feliksa, pojdiva tja! Mati bi bili radi vsaj jedno doma pridržali, ali ker nisva odjenjali, dobili sva obe dovoljenje in vsaka goldinar za popotnico. To je bilo dosti malo, pa saj sva imeli okoli petdeset goldinarjev svojih denarjev, da naju ni trebalo skrbeti, kako se bova preživili. Šli sva tedaj dobre volje od doma. Na potu je bila puščoba. Srečali in došli sva res da nekoliko znancev, ali samo take, ki niso bili za naju. Takrat, veste, sem imela jaz devetnajst, sestra jednoindvajset let: v tej dobi so dekleta izbirčna. V Šmarjeti sva nekaj napajali in pojedli kos potice, ki sva jo vzeli s sabo, potem pa hajd dalje. V mesto sva dospeli ravno o poludne. To je bilo v soboto. Ostali sva tamo ta in sledeči dan do štirih popoludne. Imeli sva dovolj časa in prilike, kaj videti in slišati, pa tudi kaj kupiti si, ker so bile prodajalnice odprte. Cerkve nisva popolnem zanemarjali ali največ ur sva se sprehajali po ulicah in presedeli v krčmah. Prej sva mislili, da najdeva mesto vse vtopljeno v pobožnost, ali sva se strašno zmotili. Ne le meščani, tudi kmetje, kar jih je s te strani Krke proti Ljubljani, posmehovali so se nam romarjem in govorili o sv. Feliksu skoro tako zaničljivo in burkasto, kakor se pomenkujemo v našem kraju o »svetem« Kurentu. Nekateri so kvasili, da ni nikoli živel, drugi so pripoznali, da je res svetnik, ali da se ni rodil na Kranjskem, nego na Talijanskem, in da mu počivajo svetinje v Rimu; v kapiteljski cerkvi imajo morebiti kakega razbojnika, kije bil obešen! Take nespodobnosti in grdobe sva čuli do malega v vsaki krčmi in celo iz ust mestnih tercijalek! Jako čudno mi se je zdelo tudi to, da so ljudje svetnikovo ime tako pačili in kazili. Novomeščani in bližnji kmetje so izgovarjali: Felk's, dalnji Dolenjci Felkus, Felkuš, Ferkuš, Hrvatje Faleks in neka Vlahinja je trdila, da bi se po besedah njenega župnika moral imenovati po domače prav za prav Srečko ali Blažko! Še vselej sem slišala, da svetnikom truplo ne zgrije in ne strohni in po tem znamenji da spozna duhovščina najprej svetost kakega človeka. V mestu pa sem za gotovo zvedela, da so bili sv. Feliksu vsi udje razpadli in da so jih nune zvezale z zlatom in ker ni imel nič svojih zob, da so mu naredile in vstavile voščene! Da bi se o tej reči bolj na tanko poučila in preverila, šla sem k bukvarju in mu rekla, da bi kupila rada življenje sv. Feliksa. On se nekako zabavljivo namuza in veli: Ni mogoče. Jaz sam sem hotel to življenje dati o svojem strošku natisniti, pa sem prosil nekega profesorja, da mi je napiše. Profesor mi je rad obljubil, ali je dejal, da mora dobiti najprej potrebne pripovmočke, stare spise o sv. Feliksu. Šel je radi njih k vikarju, ta pa je rekel, da nima kapitelj nič takih pisanj: vse, kar se ve o sv. Feliksu, je le ustno poročilo, ki je pa grozno zmešano, nenatančno in malo trdno. Zdaj sama nisem vedela, kaj bi si mislila. Bukvarjeve besede so predelale že skoro tudi mene v neverjetno Tomaževko. Potolažil pa me je zopet kanonik Meterc, h kateremu sem šla na izpoved. Tega slovečega gospoda ste morda poznali, ker je prišel v Novo Mesto iz Ljubljane. Razdajal je vse svoje dohodke revežem in živel radovoljno v največjem uboštvu in tako bogoslužno, da ga bodo gotovo kmalu dvignili in vvrstili med svetnike. Meterc je kar ostrmel, ko je videl, da sem tako mlada, pa že tako dobro založena s tistimi grdimi ali presladkimi grehi, ki zore v skrivnem zavetju fantovske ljubezni tamo nekje med peto in sedmo božjo zapovedjo. Ker pa me ni nič zmerjal in me le prelepo učil in opominjal, izgubila sem strah in mu razodela tudi svoje dvojbe o sv. Feliksu in kaj mi jih je vzbudilo. Gospod mi pove, da starih pisem o njem niti on ni našel, morda so se kamo založila ali prenesla po kakem naključju v drug kraj, ne mara v Ljubljano. Ali to katoliškega kristjana ne sme motiti. Predno je razglasila cerkev Feliksa za svetnika in mu dala položiti truplo v oltar, morala se je preveriti o njegovi resnični svetosti s tako trdnimi in jasnimi dokazi, da se na kako prekano na noben način ne more misliti.

Uzroke, zakaj meščani ne verujejo v Feliksovo svetost, razjasnil mi je prav dobro star mož, Podgorec, ki je z nama pri isti mizi kosil. Dejal je: Te ljudi treba poznati, pa se potem, lahko ugane, od kod izhaja njih nejevera. Domačega človeka niso oni še nikoli radi odlikovali in naj bi bil tudi za vse reči dober in hvale vreden. Če pa se priseli v mesto kak tujec, zadoni mu kmalu od »vseh stranij slava in vse dere v njegovo krčmo ali prodajalnico, dasiravno toči cviček in prodaje slabše blago nego se dobi pri domačih trgovcih. Da se je rodil sv. Feliks na Dunaji ali v Trstu, ne bi se bila oglasila najbrž nikoli nobena dvojba o njegovi svetosti. Zdaj vidite, da je škodilo njegovi časti to, da je bil Kranjec, naš rojak in domačin. Potem pa moramo pomisliti še nekaj družega. Meščani že pred letom 1848. niso delali nikomur tlake; bili so svobodni gospodje in ta sreča jih je napuhnila. Kmeta so tako do kraja zaničevali, če je rekel kdo komu »paver«, da so zmatrali to besedo za najgrši pridevek in za največje razžaljenje! Graščakov, ki so zatirali brezdušno svoje podložnike, niso nikoli dosti grajali, mnogi so se jim celo prilizovali. Kadar so pretepali tlačane, dobro pomnim, da so se pridrvile večkrat iz mesta cele druhal negodnih paglavcev gledat in smijat in pačit se ubogim trpinom. Bolj nego vse druge kmete pa so prezirali ti nekdanji »purgarji« nas Podgorce, imeli so nas za cvet vse neumnosti in surovosti, za izrod človeštva. Zdaj razumete, zakaj niso mogli spoštovati in marati niti sv. Feliksa. On je bil sin podložnega kmeta in — Podgorec! Ko bi bil kaka vaša gnada, kak milijonar ali general, spoznali in čestili bi ga bili gotovo prav radi za svetnika. To mišljenje so podedovali po njih sinovi in vnuki, ukoreninilo se je ne le v mestu, ampak se razlezlo tudi po kmetih, sosebno v obližji, ker je že stara navada, da kmetiški ljudje v slabih rečeh posnemajo gospodo. — —

Zdaj pa vam moram razložiti, kako smo praznovali ta dan Kranjci, in kako Vlahi in Hrvatje. Sebe in svojih rojakov ne morem dosti pohvaliti: prišli smo na svečanost iz same radovednosti in radoglednosti, za kratek čas in zabavo. V cerkvi smo se nekoliko potulili in pohlinili, pravim, nekoliko, kajti je bilo tudi v njej dovolj .tihega smijanja, šepetanja in nesramnega oziranja. Mi dve sva si kupile lepe molitvene bukvice in vsaka po dva mrežasta robca, oboje za to, da bi se v cerkvi bahali. Z jednim robcem sva si mislili brisati pot, z drugim pa solze, ker sva se zmenili, da bova z drugimi vred tudi mi dve jokali, že za to, da bi o tej priliki kazali drugim dekletom svoj krasni robec in budili njihovo zavist! Ali pridigalo se ni tako, da bi se bili mogli poslušalci cmeriti. Jednega robca tedaj ni bilo treba rabiti, kar je vsaj mene strašno jezilo. Molila nisem dosti, s premiselkom prav za prav nič in to bi se lahko reklo tudi za druge kranjske romarje. Zijali smo jeden v družega, zehali, otirali si znoj, kašljali in, kadar je bila ura, pazljivo šteli, ker smo komaj čakali, da bi minilo. Proti koncu sem čula mnoge, da so sline požirali: mislili so brez dvojbe na bližnjo pijačo. Dostikrat se sliši, da je naša dežela za božjo čast naj prva in ne da se tajiti, da je zanjo res obilno prilike, ali kaj nam to hasni, ko je pa naša pobožnost skoro le.vnanja. Cerkve so polne ljudij, srca pa tudi polna — lepih fantov in deklet, tolarjev, vina in drugih slaščic. Ne more se baš trditi, da smo hinavci. V cerkev hodimo gotovo iz dobrega namena, da bi izpolnili svojo krščansko dolžnost. To je pa tudi vsa naša bogoslužnost in strah me je, da Bogu ne bo zadostovala; pregovor pravi: da je posuto z dobrimi nameni — peklo!

Po maši smo zagrmeli iz cerkve vsi ob jednom, kakor da bi kdo z bičem po nas udrihal. Okoli cerkve se je unel cel semenj. Romarji smo rojili gori in doli, kričali, smejali se, opazovali in objedali vsakega, ki je bil drugače oblečen, nego mi. Izmed tujcev sem videla največ kranjskih Hrvatov (Belih Kranjcev), ki govore do malega tako kakor pri nas. Mnogo pa je prišlo tudi Vivodincev in Hrvatov z onkraj Kolpe, iz karlovškega in jaškega okraja: ti ljudje besedo že precej drugače zavijajo. Še teže sem razumela Vlahe. Njihovih rujavih, z bleščečimi kopicami prelepo nališpanih deklic pa se kar nisem mogla nagledati. Oprava hrvaških in vlaških bab je imela za moje oči sploh veliko novega, mičnega, pa tudi dokaj smešnega. Gornji del života si pokrivajo tako na hlapno, skoro bi dejala, priprto, da morajo dedce poleg njih neprenehoma skušnjave obhajati. Z njihovo belo obleko bi se človek prav lahko sprijaznil, da je sama, ali mnoge, sosebno mlajše, nosile so rudeče nogavice in na glavi rudeč robec, kar jih je strašno kazilo. Ali Bog, ki gleda le na srce, ne pa na cape, gotovo ni pritrdil našemu grajanju

in zabavljanju. Hrvatje in Vlahi so se vedli v cerkvi modro, spodobno, prav po zapovedi, da so mu se brez dvojbe bolj prikupili nego njihovi strogi kranjski sodniki. Ne jednega nisem videla, da bi se bil oziral ali razgovarjal. Med pridigo niso odmaknili očesa od gospoda. Tudi zunaj cerkve so se ponašali brez izimka resno in možato, bili so v vseh rečeh vzgled pravih romarjev. Nad stopnicami, po katerih se gre iz višave v mesto, sedel je berač, slep Vlah z goslami, ki je ob jednom brenkal in prepeval. S pesmimi nas je prosil miloščine. Besede so mu bile tako krščanske in lepe, da so genile v srce še mene grešnico, kmalu bi se bila na ves glas zajokala. Goslar je blagoslovljal vse naše trude in žulje in prosil Boga vsake sreče za nas in našo rodovino, za vse znance in prijatelje. Jedno pesem je končal: Ručica vam cvitom cvala, dušica vam raj dopala! Hotel je reči, da naj nam zacveto rožice na dobrotljivi roki, ki mu bo kaj podarila in da naj sprejme Bog našo dušo v svoj nebeški raj. Skoro me je sram povedati, kako grdo so se posmehovali blagemu pevcu nekateri mladi, kranjski negodniki. Jeden njih je pravil ljudem, kako neumno se Vlahi izpovedujejo; drug je čenčal, da je dal ob nevihti prinesiti vlaški pop iz cerkve svetnike, da bi jo odgnali, pa jim je toča ušesa, nos in glavo odklestila in raztolkla; tretji nam je opisoval vlaško nevesto itd.

Niti Hrvatov niso mogli ti capini na miru pustiti. Nekdo se je ustopil nalašč blizu njih in je vprašal znanca: »Ti, ali veš, kako novico je prinesel Hrvat domov s Kranjskega? Pravil je rojakom : Kranjci so zvedeli, da je njihov Bog nevarno zbolel. Jaz pa sem dejal: To ni nič čudnega, saj je že star, ali nas to malo briga, da nam ostane živ le sv. Faleks. Mogočen je ravno tako kakor Bog, ali je veliko boljši. On nas je še vselej uslišal, Bog pa prav malokdaj!« Nesramnega blebetača sem sunila v hrbet, da bi se bil na tla zvalil, da ga ne pridrže tovariši.

Tako, vidite, pozdravljajo in pitajo naši ljudje poštene, tuje romarje, ki pridejo čestit kranjskega svetnika ! Res velika sreča je za nas, da so Hrvatje in Vlahi tako pohlevne, krščanske duše. Koliko naših voznikov gre vsako leto k njim po vino! Imeli bi za maščevanje dovolj ne le prilike ampak tudi razlogov, pa nisem še nikoli slišala, da bi koga ubili ali nevarno stepili in ranili. —

Ni treba praviti, da smo se Kranjci razsuli po maši po krčmah in gostilnicah. Brez pijančevanja si božjih potov ne moremo niti misliti. Čez dve uri je bilo že vse pijano, zaljubljeno in sparjeno.

Po mestu se je razlegal brezkončen hrup kakor v črni šoli. Tudi meni in sestri so se silno sline cedile po fantih, ali nisva mogli nikogar ujeti. Za ta lov je bilo premalo časa, neznan človek mora se najprej udomačiti, drugače ni uspeha. Vlahi in Hrvatje so dali krčmarjem malo zaslužka. Vino in kruh so prinesli od doma, pa so sedli v kako senco in se okrepčali brez hrupa in greha. S sestro sva jih dolgo časa od daleč gledali. Prijazen Vivodinec naju je zapazil in povabil, naj pokusiva njegov mošt. To sami veste, da je prva kranjska novina z večine cuckovec, ki človeka stresa. Tudi ta mošt je bil prvi pridelek, pa vender že sladak kakor medica in rezen kakor hren; prava božja kapljica, kakeršne na Kranjskem ne dobošte niti oktobra. Pili sva ga v slast in dali možu za povračilo ostanke svoje potice in klobaso. V zameno nama ponudi svojega kruha. Fiii! Še zdaj mi se začne vzdigovati, kadar mi pride na misel nesnaga, ki se imenuje v slavni Vivodini kruh. Že podoba mu je grda; človek, ki ne ve, kaj je, rekel bi, da je kak star brus. Okusa pa vam na nikak način ne bi mogla prav dopovedati, za gotovo se sme trditi, da bi se gabil najzadnjemu kranjskemu beraču. S takim kruhom bi morali hraniti hudodelce, če jih hočejo poboljšati. —

Nazaj domov nisva šli po prejšnjem potu nego po šentjarnjski cesti, da bi se oglasili pri svoji teti na Rateži, nekoliko pa tudi za to, da bi videli še kaj novih krajev, posebno pa Podgorje in Podgorce, med katerimi se je rodil sv. Feliks. Mudilo se nama ni čisto nič; po navadi dolenjskih romarjev sva ostali v vsaki krčmi, ki se je nama zdela kaj bolj bahata in postavna. Popivši polič sva korakali dalje. Ljudje, ki so naju srečevali, bili so večinoma koreniti Podgorci. Zdaj čujem, da se lepše nosijo in da so se sploh dobro uljudili. Ali takrat, ko sem bila jaz mlada, vladala je Podgoro še neomajana starinska šega. Moški niso imeli na sebi nič kupilnega razven klobuka: vso opravo, platneno in sukнено, so si doma

pridelali in pripravili. Ženske so bile že začele nositi na glavi pisane robce, ali krila in rokavci so bili domač pridelek. Čuditi in smijati sva se morali že nerodni hoji, okornosti in priprostem vedenju teh svojih rojakov, katerih prej nisva poznali niti po imenu. Dekleta so se nama zdela kakor otepje o dobri letini, kadar vzraste visoka rž: bila so velika, silnih kostij in od stopal do glave povsod jednako okrogla in debela. Starejše babe pa so bile najbolj podobne težkim, odrtim, črvivim omaram; vse na štiri ogle, robate, kar se da nespretno in skoro vsaka je bila nekoliko raztrgana. Vse te romarice so šle bose na božjo pot in tako sva dobili priliko, seznaniti se tudi z velikanskimi nogami podgorskega ženstva. Postavljale so jih top! top! s tako silo, kakor da bi bile nabijale z lopatami mokro ilovico. Še bolje sva spoznali te po najstarejšem kroji ustvarjene ljudi v krčmah. Kadar sedejo za mizo drugi Dolenjci, začne se kmalu šum in vrisk, da si mora tuj popotnik, ki mu ni vajen, ušesa tiščati. Podgorci so krevsali najprej godrnjaje gori in doli po hiši in porivali sem ter tja mize in stole, potem so se usedli vsak na svoj ogel in podprši si glavo z obema rokama so umolknili. Po četrto uri nisem slišala glasu od njih. Pa če so tudi kaj govorili, bilo je vse brez soli in vezi in ni moglo nikogar mikati. Najdalje je zabavljaj družbo krmizljav dedec z obupno tožbo, da ima božjastno kravo in z natančnim popisom raznih zelj, katere jej je kuhal, ali brez uspeha. V neki krčmi je sedelo za mizo celo krdelo podgorskih deklet, ali niti v one niso znale najti nič pravega pomenka. Čule so se le posamezne besede, kakor da bi bile v spanji govorile: »Ti viž' ga no! Prisma! Skrb me je! Pij! Presnete bolhe! Bog pomagaj! Muha je notri! Bal'mo! Čemu, najprej moramo malo zapeti! — In ta hip so se jele dreti in krokati gotovo na presrčno radost vsej ogromni jati vran, ki so se preganjale po okrajku bližnjega gozda. Ali mene so moja človeška ušesa precej na začetku te podgorske veselice tako zbolela, da sem jih zamašila z novima robcema, kar je nekoliko pomagalo. Dolenjci imajo dober glas in sluh, izvrstno petje se sliši v naši veseli vinski deželici jako po gostem. Meni, ki sem čula tolikokrat slavne topliške in šentviške, šentrupeške in mokronoške pevce in pevke, zdelo se je o tem neskladnem podgorskem rujovenji skoro tako, kakor da bi bila zablodila v brlog nevernih divjakov, ki kriče od peklenškega veselja, da me bodo spekli in pojedli. S sestro sva se zmenili, da se bova malo pošalili s podgorskimi fanti, da bi videli, če imajo vsaj oni kaj iskrenosti in domišljavosti v srci in glavi. Ker so se držali kakor lipovi bogovi, nisva pričakovali veliko, ali nekaj več pa vender le nego sva našli. Začeli sva jih povpraševati za razne reči, odgovarjali so nama nespretno in nekako plašno, kakor da se naju boje. Tistemu, kije sedel zraven mene, dejala sem: Kaj pa ti praviš, kaj ne, da je največja fantovska sreča — ples? On upre neumno oči vame in se odreže: Za me že ne. Meni se najbolje takrat godi, kadar se natepem smetancev, orehovcev ali pa kakih drugih dobro zabeljenih štrukljev, to se ve, če ni krače ali klobase, ki sta še boljši. S sestro sva napeli vso svojo umetnost, da bi društvo oživili in udobrovoljili. Namigavali sva zdaj temu, zdaj komu drugemu, rabili svoj urni jeziček, ali bilo je vse, kar se veli, bob v steno. Mislili sva, da naju tepci niti ne razumejo, ali v tem sva se prevarili. Najstarejši, ki je sedel na konci mize, vpraša me oblastno: Kje imata pa mater? Jaz se zagrohota: Čemu nama bodo mati, saj sva menda že dosti veliki, da naju ni treba voditi. Podgorski modrijan pa mi zabrusi: O ravno take ptice potrebujejo najbolj matere, da jih potrese za ušesa, kadar jim pride kaka neumna srbečica. Zdaj sva se preverili; da ne opraviva nič, pa sva plačali in šli. Ko sva bili že onkraj vasi, priteče za nama šibek fantalin v raztrganem slamniku in v prtenih, na obeh kolenih zakrpanih hlačah in začne vpiti: Počakajta me no, jaz vaju bom spremljal, ali za vino bosta vidve dajali. Jaz nimam nič. Zadnje krajcarje sem dal v mestu za kruh in hruške. Mi dve nisva vedeli, ali bi se smijali ali jezili. Pogledavši se, podarili sva mu vsaka groš in ga zapodili. On naju je prelepo zahvalil in tekkel ukaje zopet nazaj k tovarišem, katerim se je hotel zaradi naju izneveriti. Na tem potu sva v bili obsojeni piti od Novega Mesta do Šentjarneja povsod podgorsko vino. Za to preljubo pijačo, mislim, da so bili zloženi naši pregovori: to vino je tako, da bi ž njim biriče obhajal — tako, če ga uliješ kozi na rog, da bi zavečala — tako, da strašijo ž njim nagajivo deco: otroci! mirujte, če ne boste morali vino piti. In tako sva okusili jaz in sestra zaporedoma vse podgorske dobrote. Nasledek je bil, da se nama je strašno tožilo in sva se sami na se jezili, da se nisva vrnili ondod, koder sva prišli. V tej puščobi sem se nekaj domislila pa se zasmijala, kar mi je grlo zmoglo in rekla sestri: Ti,

Katra! iznebila sem se zadnje dvojbe. Zdaj bi prisegla, da je sv. Feliks res svetnik. In za to srečo mu se ni trebalo niti hudo truditi. V Podgorji ima človek malo skušnjav. Pohujšati in premotiti ga ne morejo niti zaspana družčina, niti lesena dekleta, niti cuckovina, ki jej vino pravijo. Ali je tedaj čudo, ako se v takem kraju kdo posveti? Jaz se le čudim, da nam niso dali Podgorci že za celo pratiko svetnikov. Sestra se je tem besedam strašno smijala. Na Rateži sem povedala svojo misel tudi teti. Ona pa ni ljubila takih šal: oštela in ozmerjala me je tako ostro, da bi jej bila gotovo pobegnila, ko me ne bi bile zadržale dobrovoljne sestrične. V rateški tokavi sva ostali poldrag dan. Teta nam je pravila o sv. Feliksu veliko lepega, pa sem že pozabila. Prav dobro pa pomnim pripovedke, s katerimi nas je kratkočasila najmlajša sestrična. Nekatere so take, da vas bodo gotovo mikale, ker se govori v njih o potovskem svetniku.

V Gorjance je šel lovec. S sabo je vzel sedemletnega sinčka. Ugledavši srno reče otroku: Ostani pri cerkvi in počakaj, dokler ustrelim srno in se vrnem. Deček čaka in čaka, očeta ni. Ko se naveliča čakati, začne se sprehajati po obližji in pride do jame, ki je bila zarastena z bršlinom. Deček razmakne bršlin in stopi v jamo. Jama je šla dalje in dalje, naravnost v hrib. Deček je taval od konca skoraj v trni, ali čim dalje je korakal, tem svetlejša je bila jama. Čez pot je ležala ogromna kača. Ko zagleda kača lovčevega sinčka, mahne prijazno z repom in mu se umakne. Iz tesne jazbine pride deček v prostorno brezno. Na dnu brezna vidi grdo blato in na blatu močerada in krastavo žabo, v sredi blata pa črno mlako in v mlaki nakazne povodne kuščarje in zlato ribico. Čudna ribica mu se približa in izpregovori z lepim človeškim glasom: Slava bodi milostivemu Bogu, ki te je napotil simo. Poslušaj pazljivo, kar ti bom povedala in ne pozabi moje prošnje. Jaz sem hči velikega gospoda, čigar grad je stal na Gorjancih. Grad je bil visok za sedem zvonikov, širok za sedem cerkva, bogat za sedem kraljestev. Moj oče je bil krivoverec in je živel razuzdano, ker mu kriva vera ni prepovedovala greha. V grad je prišel čestit romar, sam sv. Feliks. Moj oče se ga obveseli in ga prosi, da bi mu govoril o neznanih deželah: o svetih nebesih in strašnem peklu, ki čaka nespokorjene grešnike. Oznanjeval je pravo vero tako goreče in ganljivo, da se je vsaka živa in mrtva stvar umilila in omečila: umolknili so vetrovi, od svete groze zatrepetalo, je drevje, vsaka bilka je nagnila k tlom svojo glavico, solzilo se je celo trdo skalovje okoli našega gradu. Ali moj oče bil je trji od kamena. Zaklel se je s predrzno srditostjo: predno poklekne pred križanega Boga in pred beraško mater božjo Marijo, da naj se pogrezne v Gorjance njegov svetli grad in raztaja v blato in mlako, on in vsa njegova rodovina pa naj se izpremene v najgrje živali, ki po taki nesnagi gomazijo. Sv. Feliks naredi križ in tisti trenutek se vdere naš grad in očetova kletev se izpolni. Ostudni močerad, ki lazi tamo po blatu, ta je moj nesrečni oče, krastava žaba, ki se napihuje poleg njega, je moja uboga mati in povodnji kuščarji v črni mlaki so moji bratje in sestre. Jaz sem bila takrat, ko je prišel sv. Feliks, še v otročjih letih in nedolžna, zato me je prestvaril Bog v zlato ribico. Dana mi je lepa podoba, ali sreče ne bo čutilo moje srce, dokler se ne oprostijo očetu grozna kletev in ne pridemo vsi skupaj učlovečeni zopet na svetlobo božjega zraka in solnca. Kletve nas more rešiti samo krst in tisti, ki nas bo krstil, mora biti brez greha in nedolžen. Dobro nam tedaj došel, dragi deček! ki si še brez greha in nedolžen. Prosim te, pojdi v cerkev po blagoslovljene vode in krsti ž njo po šegi sv. katoliške cerkve moje roditelje, moje brate in sestre in tudi mene. Tisti hip, ko nas bo očistil in posvetil krst, dobili bomo nazaj čestito človeško podobo in to blato in jezero se bo izpremenilo v sijajen grad, našo lastnino. Godilo pa se bo dobro tudi tebi in tvojemu očetu. Moj hvaležni oče vama bo dal iz srca rad večjo polovico svojega neizmernega bogastva, brez težkega dela in truda bodo živeli še tvoji otroci in vnuki. Deček se je silno čudil, da je ribica zlata in govori s človeškim glasom. Zapomnil si je dobro vsako besedo in ribici obljubil, da jej bo prošnjo drage volje izpolnil. Brez neprilike je prišel iz jame zopet na beli dan. Oče ga je čakal že dolgo pri cerkvi in ga pozdravil z velikim veseljem, ker se je zanj bal, da se mu je pripetila morebiti kaka nesreča. Sinček mu pove, kje je bil in kaj je videl in slišal. Oče pa veli: krst je bogoslužno delo in polovica grajskega imetka lepa reč, ali me obhaja strah, da te podzemeljska prikazen ne bi prevarila in pogubila. Treba je vprašati za svet gospoda župnika. Lovec prime sinčka za roko in se napoti ž njim v Šentjarnej h gospodu župniku. Ko

zve župnik, da dobi odrešenik polovico grajskega bogastva, polasti se ga lakomnost. Lovcu veli: krstil bom uklete krivoverce jaz, ki sem za to postavljen; pri nas ni navada, da bi krščevali otroci. Župnik povabi veliko vaših gnad za botre in vzame s sabo cel sod blagoslovljene vode. Predno je prišel z botri in botrami do jame; pooblačilo se je nebo, zabučala je nevihta in metala na Gorjance točo in ognjene strele. Lakomni župnik pa je preziral slabo znamenje in šel s tovariši v jamo. Čez pot je ležala ogromna kača. Ugledavši župnika, ni se ganila. Ko pa stopi ne pazeč na njo, srdito zasika in se ga oklene s tako močjo, da ga stare in zaduši. Prestrašeni botri in botre so hoteli pobegniti, ali izgrešivši pot so poginili od groze in lakote. Nevarne jame so se ljudje od takrat ogibali in so sčasoma pozabili, kod se gre vanjo. Ukleti krivoverci pa hrepene še dan današnji po svojem odrešeniku.

V tej povesti mi se je zdelo najbolj čudno in neverjetno, da se govori o povodnih kuščarjih ali, ko sem šla nekaj let pozneje s Toplic na Ljubno in potem domu, preverila sem se, da so take živali res na svetu. Jaz in moje tovarišice smo bile žejne pa smo šle pit v Petanovo jamo, tamo za Baltovo vasjo. V vodi zapazimo ribe, ki so imele noge in so bile močno take kakor zelenci. Ali koža jim ni bila zelena in od pravih kuščarjev se razločujejo tudi s tem, da so menda slepe: vsaj mi nismo nič očij videle. Neznane nakaze so se nam tako gnjusile, da nas je minila vsa žeja, to se ve da ne za dolgo in smo popotovale dalje. Tisti čas sva se z doktorjem Šniciusom že precej rada gledala. Jaz sem mu pravila o grdih ribah, ki žive v Petanovi jami, on pa se je začel grohotati in je dejal: Ti tvoji »nakazni povodni kuščarji« so naše zanimljive nedolžne človeške ribice, radi katerih slovi daleč po svetu Kranjska dežela. Take prismođe, katerim se gabi radi njih voda, niso družega vredne, nego da trpe za kazen žejo. — Zdaj pa čujmo še jedno prigodbo, v kateri se je izkazala čudovita moč in oblast sv. Feliksa do hudodelcev.

V Podgorje je prišel ljubljanski trgovec po vino. Kupil ga je marsikje, največ pa pri dovškem Brlogarji. Njegovo vino mu je bilo všeč, ker je bilo v ceno, še bolj nego vino pa mu se je priljubil Brlogarjev sin, spretni in krepki sin Mihec. Z očetovim dovoljenjem ga vzame s sabo v Ljubljano. Ko Mihec zapazi, da ga hoče rabiti za greh, pobegne in si najde službo pri drugem trgovci. Ali niti ta ni bil nič boljši in zato uteče Mihec tudi njemu. Tako je prišel zaporedoma v mnoge hiše in službe ali v nobeni ni se nameril na ljudi, ki bi ga bili ljubili in bi jim bilo kaj mar njegove časne in večne sreče. Jeden za drugim so ga prevarili tudi vrstniki in tovariši, katere je zmatral za svoje prijatelje. Te bridke izkušnje so ga silno preplašile in razkačile. Polastila se ga je trdna misel, da so vsi ljudje hudobni in začel jih je sovražiti. Ker je bil jako bistrega razuma in varčen, izkopal se je iz revščine tudi brez ljudske prijaznosti in pomoči. Pridobivši si nekoliko tisoč kron, oženil se je pri hčeri bogatega meščana in se povzdignil kmalu med najprve ljubljanske trgovce. Sčasoma mu se je začelo tožiti po domačem kraju pa se je preselil v Novo Mesto. Ali sreče ni našel niti na Dolenjskem. Oče in mati sta mu bila že zdavna umrla. Imel je dosti še druge žlahte, kateri je rad pomagal ali je učakal od nje malo hvaležnosti, tem več pa škode in obrekovanja. Brlogar je bil zveden in zdušen trgovec. Ljudje so pri njem najrajši kupovali. Zadovoljil se je z malim dobičkom, pa je dajal zato svoje dobro blago lahko ceneje, nego kak šušmar slabo. To je druge trgovce strašno razsrdilo. Vpili so, da jim dela v poslu spako in zgubo in so dražili neprenehoma meščane proti njemu. Bogatinu reveži sploh radi zavidajo, najbolj pa takemu, ki svoje pošteno prislužene denarje skrbno varuje. »Brlogar je dal vsakemu, kar mu je šlo ali upati in posojati ni hotel, še menj pa prilizovalce zastonj gostiti in napajati. To sodrgo je gonil zaničljivo od sebe: vinska bratovščina se mu je gnjusila. Prijateljev, ki bi bili vredni tega dičnega imena, si ni dobil nič, niti se za to ni brigal; število sovražnikov pa se je množilo od dne do dne. Žena ga nikoli ni ljubila, v Novem Mestu se je zvadila z beloličnimi in priliznjenimi pisarčki ter mu se popolnem izneverila. Nasprotnikom se je pridružila kmalu tudi mestna gosposka. Poklicala ga je pred se in mu velela: Ti si ubežen kmet. Pojdi nazaj pod oblast svojega podgorskega grofa. Če pride po te, nismo bedaki, da bi te branili, ker nimaš nobene trdne pravice, prebivati in trgovati v našem mestu. Brlogar se prestraši in prosi varstva svoje bližnje rojake, podgorske kmete. Obljubi jim plačilo, kakeršno bodo sami zahtevali. Podgorci pa

so dejali: Mi tvojega plačila ne maramo. Ti si kmetišk sin pa si se hotel nad nas povzdigniti in si naš stan zapustil. Išči si pribežališča in brambe pri svojih mogočnih trgovcih! Brlogar je nakanil pobegniti nazaj v Ljubljano, ali na potu ga zasači podgorski grof in mu ugrabí ženo in ves imetek. Ženo si vzame za ljubico, njega pa vrže v temno ječo. Vzdihoval je v njej sedem dolgih let. Grof je vprašal oskrbnika, kaj dela jetnik. Oskrbnik pove, da je od konca strašno preklinjal in rzsajal, ali zdaj se je pomiril in zmešan je celo pozabil, da je bil trgovec in kaj mu se je zgodilo. Misli, da je pastir in da so ga zaprli drugi pastirji za to, ker jim ni hotel paziti na živino, da bi se igrali. Grof se zasmeye: Beguna sem dosti dolgo zastonj redil. Odslej si mora svoj ovseni kruh zaslužiti. Kar mu se blede, naj se izpolni: izpusti in postavi ga za ovčarja! Brlogar je pasel grofovo drobnico pazljivo in zvesto, da ni trpela nič kvare. Grof je prišel sam na pašo in ga pohvalil in vprašal, če si želi kaj priboljška. Brlogar odgovori: Meni se godí, hvala bodi vaši milosti, za vse reči prav dobro ali jako potrebna bi mi bila dobra sekira, ker se prikazujejo volkovi. Grof mu da prinesiti ostro sekiro in čez nekaj tednov gre zopet na pašo in spremila ga je tudi ljubica. Šaljivo vpraša ovčarja, koliko volkov je že ubil. Brlogar zavrísne veselo: Do zdaj ni bilo prilike, ali danes bom dva zaporedoma. To rekši razkolje glavo najprej grofu, potem tudi svoji nezvesti ženi. Pustivši ovce in pašo pobegne v Gorjance in postane razbojnik. Smilil mu se ni noben človek, ne grajska gospoda, ne meščan, ne kmet: napadal in ubijal je vse brez razločka. Privihral je po bliskovo, nihče ni vedel, od kod in odvihral je zopet po bliskovo, nihče ni vedel, kamo. Brez vspeha so ga iskali, lovili in streljali grajski biriči in deželski žolnirji. Dostikrat so ga zajezili in mislili, da jim na nikak način ne more uteči. Stal je trideset, dvajset korakov od njih vihteč svojo krvavo sekiro, mahoma pa šinil v goščavo in izginil brez sledu, kakor da bi se bil v zemljo pogreznil. Potolkel je sila vojakov in stražnikov, lovcev in paznikov, on sam pa ni dobil nikoli nobene rane, nobenega udarca. Ljudje so bili preverjeni, da ga skriva in varuje sam peklenščak, kateremu se je zapisal. Popadali so od straha na tla, že če so ga od daleč videli. Preteklo je trideset let, Brlogarju so posiveli vlasje, ali črt in zloba ga nista hotela pustiti: hrepenel je še vedno po maščevanji in krvi svojega bližnjega. Prežeč na svojo žrtev zagleda sv. Feliksa, potujočega s Hrvatskega na Talijansko. Zastopivši mu stezo zakliče zaničljivo: Šaleharjev Feliks! zdaj ti ne bo pomogla nič tvoja hinavska pobožnost. Ubil sem ti očeta in mater, ubil bom tudi tebe. Svetnik veli z mirnim in blagim glasom: Naj se zgodi, kakor je božja volja; ali po zapovedi naše vere se ne smeva ločiti v sovraštvu. Daj, predragi moj brat, da te za slovo poljubim in objamem. Prečudno ganijo in pretresejo te besede in ta prijaznost starega razbojnika. Roka, ki je sekiro ze vihčila, mu omahne. Sramujoč se pogleda svetnika v obličje in iz njegovih očij mu zašije žarek božje milosti, ki mu utrpнено srce ugreje in omeči. Skesan in skrušen pade plakaje pred sv. Feliksa in mu se izpove svojih brezštevilnih in težkih grehov. Svetnik ga potolaži in mu reče: Moli in delaj pokoro, dokler se vrnem iz Rima in ti prinesem od papeža njegovo in božje oproščenje. Po tem opominu sv. Feliks odide, Brlogar pa poklekne in začne moliti. In klečal in molil je noč in dan, mesec za mesecem, leto za letom. Truplo mu je sčasoma okamenelo, obrastel je je zelen mah, jedine oči so ostale žive in svetle. Iz jednega očesa so mu lile krvave solze bridkega kesanja in neskončne žalosti; iz solz pa se je naredil krvav studenec, ki je tekal z Gorjancev v kranjsko Podgorje. Iz družega očesa so mu lile bistre solze svetega hrepenenja in neskončne radosti; iz solz pa se je naredil prelep, bister studenec, ki je tekal z Gorjancev v hrvatsko Vivodino. Sv. Feliks se ni mogel povrniti s Talijanskega, ker mu je bilo namenjeno, da je tamo umrl. Trebalo je mnogo, mnogo let, dokler je Brlogar dovršil pokoro za svoje grešno življenje. Ko se je ta čas približal, prikazal se je sv. Feliks rimskemu papežu in ga opomnil, da naj mu da prenesti truplo na Kranjsko v kapiteljsko cerkev novomeško. Papež je storil brez odlaganja, kar je svetnik zaželel. Svetinje so se peljale z veliko svečanostjo proti Novemu Mestu. Ko pride voz pod cerkev sv. Ane, spozna Brlogar sv. Feliksa po svetlem žaru, ki ga je obdajal. Zdaj je videl, da je pokoro prebil in so mu grehi oproščeni. Kamenito truplo mu še jedenkrat zatrepeta in oživi, potem pa se razpade v droben prah in iz praha se dvigne in odleti proti nebesom bel golobček, vzveličana duša razbojnika Brlogarja.

Svojo dolgo pridigo sem dokončala. Hoteli ste me podražiti, pa ste dejali, da ste siti mojih kvant, in da bi neizrečeno radi videli, kako bi mi se podalo in pristalo, ko bi pripovedovala kaj pobožnega in svetega. To željo sem vam zdaj izpolnila. Dokazala sem vam, da se takega govorjenja ne sramujem in ne branim. Če mi je ušla vmes kaka poredna in nespametna, ne smete me preostro obsoditi, ker se tako nagloma ne morem vsa izpremeniti in preleviti. Kadar pridete zopet k nam, razložila vam bom za cele bukve mičnih prigodeb, katera sem slišala in doživela na drugih božjih potih: na Zaplazu, na svetem Kumu in na hrvaški Bistri. Na vsak način vas moram preveriti, da ne zaničujem svetih rečij, nikar Boga. Tudi krčmarica Janezovka ima nekoliko upanja, da se hrani zanjo v nebesih kak prostorček. Če ne bom mogla priti tja tako kakor drugi ljudje, smuknila bom pa po Kurentovo. Njega je vzveličal jeden sam plašč. Jaz pa sem razdala beračem — rada in nerada — že toliko denarja, da bi se kupilo zanj lahko petdeset in prav gorkih in lepih plaščev. Zdaj pa moram reči: Amen! S pripovedkami se prazen želodec ne napolni: treba mi poskrbeti za večerjo.

[\[uredi\]](#) 17. Puščavnik Feliks

Blizu župne vasi Stopič je stala na samem hiša premožnega Berusa. Imel je celo kmetijo, vredno 3000 goldinarjev, ki so bili za revno Podgorje že velika glavnica. Berusu in njegovi ženi je po občem mnenju zloben žlahtnik »zacvrk«, da sta umrla hitro jeden za drugim še v najlepših letih. Gospodarstvo je prevzel njiju jedini sin Tonček. Bil je svojeglav, nepriljuden, gizdav mladič. Bogastvo ga je napihnilo, da je hotel biti povsod prvi, tudi v takih rečeh, v katerih je bil najzadnji. In takih rečij je bilo jako mnogo. Kakor da bi bil kak zveden vinščak, učil je župljane, kako naj obdelujejo gorice. Ljudje so se mu smijali, ker je bilo sploh znano, da je njegov pridelek skoraj najslabši v vsej soseščini. Kaj rad se je družil z logarji in ribiči, hotel je sloveti za silnega lovca in ribiča, dasi ni ujel ne jedne postrvi v bistri Težki Vodi, in ni ustrelil ne jednega zajca v grmovitem Žabjaku. Nedeljske družčine ni maral; bal se je, da bi moral dajati drugim za vino. Jedenkrat pa se je zamešal vender le med fante in šel ž njimi v krčmo, da bi pokazal, da ima več denarja nego oni vsi in da ga zna, če hoče, tudi piti. Bahal se je tako osorno in zabavljivo, da so ga tovariši kmalu pustili in se napotili v drugo krčmo. Taka krotkost se nahaja le v Podgorji, kje drugje bi ga bili brez dvojbe stepli in na cesto vrgli. Tonček veliki pijači ni bil kos, prinesla mu je neznansko sramoto in tudi precej škode. Prebudil se je drugo jutro na močvirni loki pod izvirkom Težke Vode. Bil je ves povaljan in razdrapan. Razven denarja je izgubil klobuk, janko in desni čevelj. Še tisti dan si je kupil v mestu lepega sukna za novo opravo, dal si je narediti tudi dolge hlače. Podgorci so čudno gledali to novico. Tonček se jim je ž njo tako zameril, da ga veliko vrstnikov ni hotelo nič več poznati. Pričakovane časti mu novošegna obleka ne da niti doma niti v obližji. Vsi mladi vozniki in tobakarji in tudi nekateri rokodelci so bili mnogo bogateje nališpani. Ob velikih cestah so prepevala dekleta pesem:

'Mara rada Gorenca, k' ma lajbec rudeč —
'Mam rajši Dolenca, k' ma zidanih več.

Tonček je bil velik bahač, ob jednom pa precej skop. Hotel je biti lepše opravljen od drugih znancev, ali svilnat naprsnik se mu je zdel neumna in grešna potrata, ki bi morala ostati kmetiškim ljudem neznana. Jako nespametna misel je prišla mlademu Berusu neko nedeljo pred cerkvijo. Da bi dokazal svojo moč, zaletel se je v nagajivega krčmarjevega sina; hotel ga je podreti. Podgorci so čvrst rod; še tak, ki je male rasti in na oči medel, vzdigne kdaj pet centov, tri pa jih nese pol ure daleč, brez stokanja, brez kaplje pota. Tonček pa ni imel tako jeklenih kit in mišic. Priroda mu je podarila dolgo, mršavo truplo in nežne pesti, ki bi se bile pristale bolj kaki gospodični nego gorskemu sinu. Krčmarjev ga je premagal in zrušil na tla najprej z obema rokama, potem s samo desnico in naposled, ko ni odnehal, celo z levico. Vsi mnogobrojni gledalci so se zaničljivo smijali taki slabotnosti. Šestnajstleten

deček zgrabi Tončka od zadaj pa ga dvigne in začne ž njim plesati in zamahovati. Leteče Berusove noge so se zadevale ob rame in prsi v cerkev gredočih Stopičank, ki so ga nabijale nemilo po mečih in bedrih. Ta nesreča in sramota ga je tako pekla in oplašila, da se več nego pol leta ni usodil priti v domačo cerkev.

Tisti čas je dopolnil svoje štiriindvajseto leto in če dalje bolj so mu začela brodit po glavi dekleta in ljubezen. Vsi znanci so prerokovali, da mu bo v njej izpodletelo in da se bo osmešil še veliko grje nego v drugih, menj znamenitih rečeh in opravkih. Ljudje, ki so tako sodili, niso poznali ženstva in so se torej zmotili. Solnce je prisijalo, kar se veli, jedenkrat tudi pred Tončkova vrata. Imel je res da kljukast nos, mačje oči in pretenak život. Nemkam so ta svojstva povšeči, Dolenjke pa jih ne ljubijo. Ali te in druge napake in nedostatke je zakrila in popravila po polnem Berusova lepa, nezadolžena kmetija. Treba je tudi to pomisliti, da je žlahtni in sladki čut, ki ga zovemo ljubezen, v Podgorji še prav malo razvit. Premnogo je takih, ki ti ne bi znali dati poljubca, da jim obetaš zanj tudi graščino. Pri polni kupici se mladina šali in kdaj celo objemlje ali ta prijaznost je povse vnanja, vino jo užge, z vinom se izkadi. Fant, ki bi se rad oženil, izbere si deklico, ki je pridna (in pridne so skoro vse) in ima kaj malega dote, ter jej veli ali poroči: Ti, če misliš, da bi bilo prav, vzemiva se! In dekle, če vidi, da ima fant kak kos kmetije in ni prehud razuzdanec, pravi: Naj se zgodi, kakor je božja volja — in ga vzame. Vse to se začne in opravi brez ljubezni. Izobraženi ljudje, sosebno tisti, ki bero bolehave in omladne nemške romane, so skoraj sploh preverjeni, da tako sklenen zakon ne more biti srečen. To mnenje je jako krivo in dokazuje, kako slabo pozna gospoda bistro in zdravo strujo kmetiškega življenja. Malokje se nahaja med zakonskimi tako lepa zloga in prijaznost kakor baš v našem Podgorji. Opazovalec prehodi lahko cele vasi, da ne najde v nobeni rodovini resnega razpora in sovraštva. Uzrok je, ker so ti ljudje pohlevni, miroljubni in potrpežljivi, pa imata tudi oba, mož in žena toliko dela in skrbi, da za romantično otožnost in prepiranje ni ne časa, ne volje, ne razlogov. Zdaj se bo Tončkov vspeh laglje razumel. Srečal je županovo hčer in jo vprašal: Micika, ali hočeš biti moja? Pri meni sama veš, da ti ne bo slabo. Ker podgorski fantje deklet niso slepili in trapali, verjela mu je in dejala: Govori s starši, jaz se ne branim. On se ženiti še nikakor ni mislil, rad bi se bil samo bahal, da deklice njega bolj marajo nego druge. Od Micike se je napotil k Reziki, Anički, Katrici in še k marsikateri. Kar je govoril županovi hčeri, govoril je tudi njim in odgovorile so mu vse, da se ga ne branijo. Ali so se čudili tovariši in znanci, ko so videli, kako prijazno se dekleta s Tončkom pozdravljajo in pomenjkujejo! Zavidali so mu brez konca in kraja, ob jednom pa grajali babe, da so take prismode. Berusu pa se je od veselja kar samo smijalo. Prej so zabavljali fantje njemu, zdaj se je rogal on njim. Vse prebite nesreče in sramote so bile pozabljene in poravnane. Največja čast junaku je bila od nekdanj, da so ga čislale in hvalile lepe mladenke. In ta slava je doletela v Podgorji Berusa! Koliko časa je trajala, ni znano, ali vsa poročila se ujemajo v tem, da je bila kratka. Končala se je s tako grozovito nevihto, da je Tonček komaj živ ostal. O tej tožni prigodbi sta se nam ohranila dva spominka, ki potrjujeta njeno resničnost in strahoto. Prijatelj, ki je živel več let v Stopičah, podaril mi je zbirko pesnij; zložili so jih godci, učitelji in drugi narodni umetniki. Na predzadnji strani te knjižice se bere:

»Anton	Berus	je	bil	slepar,
Anton	Berus	je	bil	cigan.
Berusov	Tonček	je	bil	cvet.

Kakeršnih treba ni na svet.«

Te štiri vrstice je pesnik (slab jahač hudomušnega pegaza!) prekrižal in zamazal, gotovo zato, ker so se mu zdele slabe in jih ni mogel rabiti. Pustil pa je ti-le dve kitici, ki sta mu bili bolj po volji:

grohotanja jih je bolel marsikdaj trebuh. Ne jeden se ni oglasil, da bi bil Tončka omiloval. Sčasoma so se ljudje praznih marnjev naveličali in si našli bolj potrebnih in pametnih pogovorov. Tako je preteklo deset let brez imenitnih prigodkov in dejanj, ki bi bila vredna, da se zapišejo. Odločilen preobrat pa naredi v Berusovem življenji praznovanje svetega Feliksa. S tovariši se ga je bil prejšnje čase že večkrat udeležil, ali vselej brez pozornosti in misli in torej tudi brez prida in nasledkov za svojo dušo! V Novo Mesto v je šel, kakor je bila zdaj njegova navada, sam. Če je videl kakega znanca, zavil je na stransko stezo in se ga ognil. Na veliki cesti mu to ne bi bilo mogoče, zato se pridruži tujim, belokranjskim in hrvaškim romarjem, ki so prihajali čez Gorjance. Teh ljudij se ni bilo bati, da bi ga pikali; godila mu je tudi njihova zastavnost. Ker mu se je zdel njihov pomenek jako prijeten, spremil jih je celo v krčmo, kamor so šli starejši iskat gorkega kosila. Beseda je tekla večinoma o brezštevilnih čudežih in milostih, s katerim dokazuje sv. Feliks še dan denašnji svojo oblast, mogočnost in dobrotljivost. Vsak romar je povedal kako blagodat, katero je naklonil ta svetnik njegovemu kraju in okraju. Vsa usta so bila polna njegove cesti in slave. Soglasno so trdili romarji, da usliši vsakega Hrvata, ki vanj veruje, naj ga prosi, kar koli hoče. Revni Štreklovčan Pavel bi bil svojo hčer rad omožil. Ali kdo jo vzame brez dote! V vas se je priselil bogat Dolenjec, samec, ki ni pogledal nobenega dekleta in tedaj niti Pavlovega. Pavel je romal v Novo Mesto, da počesti sv. Feliksa. O tej priliki ga prosi, da bi obrnil oči in srce vrlega Dolenjca v njegovo hčer.

Prišedši domov ga je našel že v svoji hiši sedečega med hčerjo in materjo in čez tri tedne je bila — poroka! — Črnomaljca je mečkala gospoda, pa je nakanil iskati si boljše sreče v daljni Ameriki. Priklapal je srečno do morja, dalje ni mogel, ker za prevoz ni bilo denarja. Otožen se je ulegel zvečer na morski breg. Predno je zaspal, priporočil se je sv. Feliksu, svojemu varuhu. Drugo jutro se prebudi — v Ameriki! Ležal je pred hišo našega rojaka, bogatina Lukaniča, ki je stopil k njemu in mu ponudil službo. Tako je dobil precej svoj kruh in vsak dan tri goldinarje plače. — Neka mati je imela s prvim otrokom silne težave. Prva tri leta je bil zmerom bolan. Ko je zopet zanosila, prosila je sv. Feliksa, da bi jej olajšal materinsko brigo. Želja se jej izpolni. Nosila je brez neprilike cela tri leta in rodila krepkega dečka, ki je precej po rojstvu govoril, hodil in jedel vse, kakor odrasli ljudje. Skrbi ni bilo ž njim nobene. — Adlešičanu je umrla žena, zapustivši mu polno hišo majhnih otrok. Mož potoži svojo nadlogo sv. Feliksu in glejte, predno je minilo leto, bili so že vsi otroci tako veliki, da jih je mogel za vsako delo porabiti. — Poljanec je krošnjaril po Kvakarskem. Pravijo, da Kvake našega človeka prekanijo, če le morejo. Kupec bi bil Poljanca kaj rad oskubel, ali mu se ni dal. V svoji jezi mu je slepar naredil, da ga je hodila vsako noč mora tlačiti. Naš rojak se spomni sv. Feliksa, in ga prosi, da bi to težavo preložil. In sv. Feliks jo je v res preložil. Še tisto noč je začela hoditi mora h kupcu in ga tako daviti, da je tiščal krvave pene. — Sv. Feliks je bil šmiheljski župljan, zato deli sosebnost rad svoje milosti v šmiheljski cerkvi, v kateri je bil krščen. V njej sta se mu priporočila dva Vlahi med povzdigovanjem, da bi dobila kaj dosti v loteriji in v 14 dneh sta zadela terno! — Baron Opaltar je imenoval kmete zaničljivo fižolovce, ker jedo v slast fižol. Peljaje se nekamo v kočiji je zagledal pred sabo na cesti starčka in zavpil: Hoj, fižolar! pojdi s pota, če ne te povozim. Mož vzdihne: »Pač res je, kar veli pregovor: »Vaša gnada — norost priklada. Preljubi sveti Feliks! razsvetli bedaka, da bo spoznal dobroto božjega daru, ki ga tako nesramno prezira.« Od takrat je smrdela baronu vsaka druga jed, razven — fižola! Mesto kave je zahteval fižol, mesto pečenke fižol, mesto torte fižol. Kadar je kamo šel, napolnil si je vse žepe s fižolom, ker mu je tako dišal, da brez njega ni mogel prebiti ne pol ure. Od tega se ga je prijelo v ime baron fižolar, ki mu je do smrti ostalo. Še veliko bolj nego kmetje rogali in smijali so se mu gospoda. Razglasili so ga za najgrjega skopuha, ki se krmi s fižolom zato, ker se mu škoda zdi denarja za boljše jedi. — Tonček vpraša prijaznega Radovičana, ki je sedel zraven njega, kakega daru misli sv. Feliksa on prositi. Odgovori mu: Ne velikega, za to vem, da me bo rad uslišal. Jednega junca že imam, pa bi mu dobil rad par. Sivka mi je zdaj v drugič breja, pa se bom priporočil našemu svetniku, da bi mu dala zopet junca. Če on hoče, da mi lahko štiri, ali toliko jih ne potrebujem.

Pazljivo je poslušal Berus te in še mnoge druge take pripovedke svojih tovarišev. Njihovo goreče oduševljenje za svetega Feliksa in neskončno zaupanje v njegovo moč ga je neizmerno ganilo in unelo. Od notranje zadovoljnosti in radosti so se mu kar oči bliskale. V život in duh mu je šinilo novo, sveže življenje. Kdor ga je videl še pred dvema urama vsega zaspanega, čmernega in poklapljenega, ne bi ga bil mogel zdaj skoro nič več poznati. Svojih hrvaških znancev se je držal kakor klošč. Z njimi je šel v Novo Mesto, hodil po ulicah in prodajalnicah, poslušal mašo in pridigo, klečal pred altarjem, v katerem so se hranile svetinje sv. Feliksa. Videl je silni razloček med njihovo in kranjsko pobožnostjo; kadar je izustil pridigar Feliksovo ime, priklonili so se bolj nizko nego Dolenjci o presvetem imenu Jezusovem in ob enem trkali so se na prsi in vzdihovali: Bodi nam milostiv! bodi nam milostiv! Niso se zadovoljili kakor Kranjci z očitno božjo službo; dolgo, dolgo so molili prej in pozneje sami za se pred truplom sv. Feliksa. Na altar so mu pokladali svoje darove, večinoma težke in drage sveče, kupljene za denar, ki so si ga morali prislužiti s curki vročega pota in s krvavimi žulji. Okoli altarja so se plazili po kolenih trkaje se na prsi, brez razlike moške in žene, nežna deca in sivi starčki. Tamo so tožili svetniku svoje gorje, naznanjali mu svoje prošnje, žebrali njemu na čast svoje goreče molitve. Vsaka črta njih obraza, vsak pogled njih očij sta spričevala, da to, kar mrmra jezik, čuti tudi skrušena duša in koperneče srce. Toliki popožnosti se Berus ni mogel načuditi, od samega strmenja se je neprenehoma ihtil in stresal z glavo in ramama. Ne more se baš trditi, da bi se bil navzel tudi on žive vere belokranjskih in hrvaških romarjev. Molil morebiti ni mnogo ali pa tudi nič. Gotovo je, da je bila med vsemi svečami, ki so se na altar položile, njegova najmanjša in najtanjša. V Tončkovi glavi se je vršila neka druga imenitna reč. Kar je osnoval že na potu in v krčmi, dokončal je v cerkvi. Za trdno je namenil in se zaklel, da bo posnemal odslej svetega Feliksa, in da se mora ravno tako posvetiti, kakor se je on posvetil. Kar srce mu je trepetalo, ko je pomislil nepopisno srečo, ki ga bo čakala. Po smrti bo prišel z dušo v kraj večne radosti, s svojim truplom pa, v altar, pred katerim bodo pobožni kristjani klečali in mu se priporočali in poklanjali! Gizdavega Berusa pa je mikalo še veliko bolj, da ga bodo hvalili in slavili že na tem svetu. Vsi se ve da ne: posvetnjaki, zlasti vrstniki mu se bodo posmehovati, ali tem bolj ga bodo poveličevali in blagrovale vsi bogoslužni in resni ljudje. Na svojem novem potu ne bo imel nobenega tekmeca, ki bi mu kratil čast in ga utegnil celo prekositi. Ime mu bo zaslovelo daleč čez meje rojstvenega Podgorja, izgovarjalo se bo spoštljivo v bornih kočah in sijajnih gradovih. Bil je po polnem preverjen, da mu se bo pekoče hrepenenje po slavi in prvaštvu, katero je moral toliko let skrivati, zdaj z vrhano mero izpolnilo.

Vesel in prerojen je prišel o mraku na svoj dom nazaj. Precej drugi dan je preinačil svoje življenje prav do korena. V njegovi hiši so zavladale šege najostrejše bogoslužnosti. Pred jedjo in po jedi je molil po tri očenaše, vsak večer rožni venec, ob nedeljah in praznikih vse tri dele. Vsak dan je bil pri obeh svetih mašah, v nedeljo pa pri vsej božji službi, dopoldanji in popoldanji. Vselej je prišel najprvi v cerkev in najzadnji jo je zapustil. Po gostem je molil križev pot in se zapisal v mnoge pobožne bratovščine. Na izpoved je hodil tako marljivo, da je bil izpovednik dostikrat nanj že nejevoljen. Ljudij se zdaj ni več bal, govoril je rad z vsakim človekom ali navadno, le kaj svetega. Svoji družini je ves večer pridigal in jo s tem tako razdražil, da mu je pobegnil j eden posel za drugim in si je moral pomagati z najemniki. Še bolj so se čudili ljudje hudemu postu, ki si ga je naložil. Meso se ni smelo zanj nič več kuhati, opustil je tudi druge dobre jedi. Ker je trdo delal, potreboval je tečne hrane. Da bi ostal krepak, ob enem pa se vender postil, začel je uživati sam bob in fižol, zabeljen z oljem ali maslom. Župljani so to kmalu zvedeli in pri maši ni hotel biti nihče več blizu njega. Okoli Tončka je ostal velik, prazen prostor, če je bila tudi vsa cerkev natlačena. Sredi tega kroga je on ves čas klečal in molil ali prav za prav z usti mihal, kajti kakor toliko drugih rojakov ni poznal niti on iz srca izvirajoče in v Boga zamaknene, prave molitve. Njemu je bilo prav po všeči, da ni bil v gneči, ker so ljudje lahko od vseh stranij njegov krasni vzgled opazovali in drugim o njem pripovedovali. Kupilno, sukнено obleko je Berus precej po spreobrnjenji prodal in nosil potem najprostejše podgorske cape. Če je deževalo, vrgel je nase tudi v nedeljo plašč iz bička, katerega si je sam naredil ali pa se zavil v debelo, konopljeno

rjuho. Brez priče ni dal rad od sebe krajcarja, tem bolj darežljiv pa je bil na cerkvenem shodu ali o velikih praznikih, ko so bile vse ceste polne ljudstva. O takih prilikah je metal beračem kar šestice in oni so raznesli njegovo hvalo po vseh bližnjih in dalnjih vaseh in župah in sčasoma po vsej deželi. Vrstniki so bahatega in marsikdaj prav bedastega Tončka že od nekdaj radi obirali, zdaj, ko se je jel svetničiti, pa so brizgali vanj kar curkoma svoje slane in neslane šale in zabavljice.

Zložili so o njem več pesnij, katere so mu hodili v sobotne večere pod okno pet. Skrivaj se je nanje brez dvojbe togotil, ali se je premagal in molčal, da bi videli sosedje njegovo krščansko potrpežljivost. Doživel je takrat to le sladko zadovoljščino. Jedna tistih, ki so ga pri gabru teple, rekla je v cerkvi tako glasno, da jo je čul, svojim otrokom (bila je že dolgo omožena): Če hočete, da vas bo Bogek rad imel, morate tako lepo moliti, kakor oni le mož tamo, Berusov strijček. Veliko huje nego stari znanci nadlegovala in motila so Tončka zopet — dekleta! Kjerkoli so ga videla in srečala, jela so mu namigovati in ga popraševati: Srček! ali nisi nič moj? Ne bodi tako trd in čuden, pridi no simo, da se kaj pomeniva i. t. d. Morda so mu hotela samo nagajati, morda pa tudi ne. Bil je še v najboljših letih, posivel mu še ni noben las na glavi in kmetija mu je bila cela in nezadolžena kakor prej. Jako verjetno mu se je dozdevalo, da ga hočejo res ujeti in za nekatere je to gotovo pogodil. Srce mu se je dostikrat prav nevarno omečilo, s skušnjavami se je bojeval če dalje teže. Po dolgem premišljevanji je izumil zdravilo, ki mu je nemirno kri potolažilo in ukrotilo. Na njivo, ležečo ob cesti, posejal je kopriv, ki so hitro vzrasle in se razrasle. Kadar so ga dekleta zapeljivo vabila in je začel omagovati, slekel se je toliko, da ni bilo pohujšanja, pa je skočil v koprive in se valjal po njih sem ter tja, dokler so prešle skušnjave. Bil je kdaj ves opečen in poln mehurjev, ali je trpel z voljo in junaško te bolečine. Po zimi, ko ni bilo kopriv, premetaval se je po snegu ali pa se sezul, zavihal si hlače in šel v mrzlo vodo. Tamo je stal, dokler se ni preveril, da je gorka peč več vredna, nego vse krasotice stopiške duhovnije. Domačinom so se zdele te reči strašno brezumne, zmatrali so jih za trden dokaz, da je Tonček popolnem pobudalil. V dalnjih krajih pa so ljudje drugače sodili. Vse, kar so pravili o njem berači, tercijalke in romarji, vzbudilo in učvrstilo je vero, da se je prikazal v Podgorji nov svetnik, ki dela neznansko pokoro, dasiravno je on najmenj potrebuje, ker živi brez greha. Razširila se je celo govorica, da je storil že veliko čudežev. Iz mesta in z dežele so jele pobožne duše popotovati k njemu, da vidijo njegovo svetost, da mu se priporoče in ga prosijo pouka v raznih verskih dvojbah in skrivnostih. Z večine so šli od njega jako zadovoljni, kajti je bil Berus nespameten samo takrat, kadar se je dal voditi svojemu napuhu, drugače pa precej razumen in celo prekanen. Dolenjske tercijalke pa so se hotele ž njim ne le površno seznaniti, ampak tudi sprijazniti. Povabile so ga k sebi na dobro južino. Stanovale so skoraj vse v Novem Mestu in se delile na dva tabora, ki sta se večkrat jeden z drugim srdito vojskovala. Starejši tabor bil je »na Bregu«, ali kakor se imenuje ta kraj v novejši čas »na železnici«, mlajši pa je stal za samostanom. Povabilo je prišlo Tončku samo od breškega. On svojim čestilkam ni mogel odreči. Pripravile so mu res izvrstno južino. Stroški jih niso dosti boleli, ker so vzele po svoji večni navadi razven vode vse na upanje. Od konca je bila Berusa njihova neskončna hvala in postrežljivost jako po godu. Sčasoma pa mu se je začel obraz mračiti, ko mu se je ponudila jedna za hišino, druga za deklo, tretja ga prosila na posodo in so ga na zadnje vse skupaj pritiskale, da bi podelil kak lep darek za novo cerkev, ki se zida v Jeruzalemu, za katoliško misijo v Ameriki, za uboge kristjane na Turškem in za razne blagodatne zavode, družbe in bratovščine. Tonček je nekaj dal, ali ne toliko, kolikor so tercijalke želele; posoditi pa ni hotel nič in nobene vzeti ne za hišino, ne za deklo. Prijateljstvo se je zdaj še hitreje razdrlo nego se je sklenilo. Tercijalke so razglasile Berusa za hinavca in bedaka. On pa je izgubil tudi vso vero v njihovo bogoslužnost, sosebno, ko je preračunal, kako drago je plačal novomeško gostoljubje. Za povračilo mu je prinesla ta neprijetna skušnja ponosno spoznanje, da je on že zdaj najsvetejši človek na Dolenjskem, kajti (tako je sodil), ako se ne morejo primerjati k njemu niti tercijalke, kdo sme še dvojiti, da stoji na prvem mestu on. Ali dokler smo na svetu, moramo napredovati. Pregovor pravi: kdor ne gre naprej, gre nazaj. Stoječa voda se brzo usmradi. Tonček je uvidel to resnico in začel ugibati, kako bi se popel na višjo stopinjo svetniške modrosti. Kdor išče,

najde: on se domisli. Prodavši ves svoj imetek razdelil je tisoč goldinarjev v nedeljo po božji službi med uboge kmete in berače, drugih tisoč je podaril za cerkvene potrebe. Ljudje so pravili, da je razdal vse svoje premoženje. To je trdil tudi Berus sam, ali se je lagal. Cel tisočak je ohranil za se in ga zašil za rob svojih jedinih hlač, katerih ni dejal s sebe niti po noči. Šel je služiti k novemu župniku. Plače ni zahteval nič. Razven vsakdanjega fižola ali boba izgovoril si je nekaj malega proste obleke in pa to, da bo smel v cerkev hoditi, kolikor bo hotel in sploh, da ga ne bo motil nihče v pobožnosti, kar mu je gospod rad dovolil. Prosil je tudi svojega gospodarja, da bi ga ozmerjal po gostem vpričo ljudij in mu dal slobodno večkrat kako brco ali kak sunec v rebra, da bi se vadil v potrpežljivosti. Župnik se je smijal čudaku, katerega do zdaj ni poznal in mu obljubil, da mu se bo prošnja po mogočnosti izpolnila. Po svoji volji bi smel rabiti tudi gosto grmovje kopriv za pokopališčem. Tonček se je kmalu preveril, da je bil ta pogoj nepotreben. Služabniku svojega župnika se dekleta niso drznila nagajati. Od kar je bil brez kmetije in po njih mnenji berač, pa jih je tudi nehal zanimati in mikati.

Ako bi bil prav v kaki drugi hiši, ne bi ga bila nobena več pogledala. Gospod je bil z Berusom za delo jako zadovoljen. Od konca ga je imel za priprostega ali blagega in spoštovanja vrednega moža. Ko pa je zapazil v njem tako strastno slavohlepje in celo predrzno vero v svojo svetost, poklical ga je k sebi, da bi ga posvaril in poučil. Dokazoval mu je, daje zablodil na krivo pot, ki ne drži v nebesa. Pobožnost zaradi človeške hvale je farizejstvo, ki se Bogu gnusi. Nihče ne sme se zmatrati za pravičnega, v nikar za svetega. Človek ostane grešnik, če stori tudi vse, kar more, za svoje vzveličanje itd. Berus se je župniku silno čudil, sčasoma pa se je tako razvnel, da mu je posegel v besedo in zakričal: »Kaj, da sem jaz farizej? Farizeji so bili, mislim, tisti malopridneži, ki so očitno dajali, skrivaj pa kradli, ki so se po dnevi postili, po noči, ko jih nihče ni videl, pa žrli in pijančevali. Kdo more kaj tacega meni očitati? Oni so svetost le hlinili, jaz pa sem si jo res prisvojil. Kdor pravi, da ne, reče mi ravno tako lahko, da nimam ušes ali nosa. Da me veseli ljudska hvala, ne tajim. Ali to ni nič pregrešnega. Vsak kristjan ima dolžnost, skrbeti za dober glas in lepo slavo, da ga časte poštenjaki za dobrega in pobožnega človeka. Bil bi kriv in zaslužil bi očitane in kazni, da sem kak razuzdanec in pohujšljivec. Če pa dajem ljudem vzgled svetosti, kakeršnega ne najdete od Kolpe do Ljubljane, more me grajati za to le kak brezbožnik, kak krivoverec, kak Turek, kak peslajnar«. O teh besedah je udaril Berus ob mizo, da se je vsa izba potresla.

Vrlega duhovnika to ni oplašilo. Opominjal in učil je hlapca še celo uro. On pa si ni dal nič dopovedati, v svoji besni gorečnosti je ostal gluha za vse razloge in ni mogel spoznati svoje hude zmote. Odgovarjal je tako razžaljivo in surovo, da se ga je gospod naveličal poslušati in ga zapodil iz službe. Berus ni maral iskati si družega gospodarja, sit hlapčevanja je nakanil živeti odslej sam za se, prosto kakor ptica pod nebom. Potikaje se sem. ter tja po Podgorji je premišljeval neprenehoma, kako bi priplezal na najvišjo stopnico svetosti, s katere bi bilo do božjega raja le še nekoliko korakov. Bistra glava pombre mu tudi ta pot. Izprevidel je, da mora zapustiti ničemurni svet in postati — puščavnik! Velikih, kamenitih ali peščenih prostorov brez rasti in ljudij res da na Dolenjskem ni, ali v Gorjancih se skrivajo mestoma tako tihi doli in predoli, kotli, jarki in ponori, da puščavnik lepše samote skoraj želesti ne more. Tonček proda svojo podgorsko obleko in si da narediti dolgo haljo iz debelega domačega sukna in opanke. S seboj je mislil vzeti tudi bičkov plašč. Zdaj je skrbela Berusa samo še jedna reč, njegovo nerodno — krstno ime. Življenja božjih ugodnikov ni dobro poznal, ali močno mu se je dozdevalo, da sta dva sveta Antona in jeden njiju da je puščavnik. Ko bo razglasil papež za svetnika tudi njega, imeli bi kristjani dva sveta Antona puščavnika. Kako lahko bi se zgodilo, da bi čistili še zmerom le starejšega, mlajšega pa po polnem zanemarjali! Ta strah ga je tako prevzel, da je zavrgel svoje dosedanje ime in se hotel zvati Feliks. Poleg svetega vojščaka Feliksa naj bi klicali ljudje na pomoč svetega puščavnika Feliksa. Zamena potem ne bi bila mogoča, kakor n. pr. ne zamenjuje nihče jednega sv. Antona z drugim. Berus se je neizrečeno veselil, da se je iznebil tako srečno tudi te neprilike. Precej tisti dan je začel naznanjati Podgorcem, da se ne imenuje več Tonček nego Feliks,

uzroka jim pa se ve da ni hotel povedati. Še le po tem, ko se je preveril, da so si rojaki novo ime zapomnili, napotil se je poln vzvišenih upov in sladkih sanj na Gorjance. Prebivališča si je šel iskat najprej v oddaljeno, samotno dolino za preseškim gradom, kateri pravijo na začetku Mrzla Draga, naprej gori pa Pondirjevka. Na sredini nje se je nameril na starega ogljarja. Bil ga je jako vesel, ker se je nadejal, da bo zvedel od njega kaj več o tem delu Gorjancev, po katerem še ni nikoli hodil. Vprašal ga je, če stanuje v Pondirjevki še kak drug človek. Ogljar veli: Tod ni nič hiš. Nekoliko streljajev od moje kolibe je postavil pleterski oskrbnik pilo in naredil do nje po strmem jarku lesene žlebi, po katerih prožijo za pilo hlode.

Druzih zgrad v Pondirjevki ne najdete, ali ljudij se dosti vidi. Kdaj pridejo naši fantje s hrvaškim duhanom, soljo ali reško zlatnino. Kadar odidejo fantje, prikažejo se stražniki, da bi jih ujeli. Tako se ve da se ne morejo nikoli srečati in sprijeti. Večkrat se sliši razbijanje nekega drvarja in po hostah se plazijo neprenehoma lovci, ubežni vojaki, Vlahi in turški hajduki. Berus je kmalu uvidel, da tod ne dobi puščave, kakeršne on potrebuje, vender se je pomudil delj časa pri zgovornem ogljarji, že zato, ker je bil lačen. Mož je delil ž njim drage volje svojo borno južino in mu pravil čudne bajke o bližnji cerkvi sv. Miklavža, o gorjanskem jezeru in o slavnem Krvavem Kamenu. Omenil mu je tudi nevarnega Hudobca, ki straši po Gorjancih in ima svoj glavni brlog baš v Pondirjevki. O njem je slišal za mladih let nekaj tudi Berus sam, ali je pozabil, kaj, ker mu te reči niso bile na mari. Zdaj, ko se je hotel naseliti v njegovi domovini, poznal bi ga bil rad bolj na tanko in je prosil ogljarja, da bi mu povedal o njem vse, kar mu je znano. Starec je dejal bolj tiho, kakor da bi se bal: Ta kraj, kjer moram jaz životariti, bogme ni lep in priljuden, ali vse žalosti bi se laglje prebile, da ni te vražje pošasti tukaj. Stanuje pa tamole, vidite, v tistem skalovji, v Hudi Peči, kakor pravimo. Bližnji sosedje jo zovo Hudobec, daljni Podgori pa tudi Škrat v ali Šratelj. Mene se Hudobec hvala Bogu do zdaj še ni lotil. Strah ga je moje molitve in križca, ki ga nosim za vratom in brojanic v mojem žepu in mnogih svetih podob, ki sem jih razobesil po svoji kolibi in jih prilepil, le pogledajte, nekoliko tudi od zunaj. Ali tem več so trpeli drugi ljudje, nekateri so po njegovi zlobi celo poginili. Ta Hudobec je tak slepar, da zvrne nesrečo na vsakega, naj mu bo prijatelj ali sovražnik. Rasti je spak majhne, kakor kak desetleten otrok. V rokah drži mošno zlatov, katere obeta tistemu, ki bi pokleknil predenj. Neki lovec se je polakomil denarja in je pred Hudobca pokleknil. On mu da res mošno zlatov, pa se zagrohota na vse grlo in odide. Lovec vrže puško v grmovje in veli: Zdaj mi ne bo treba več prežati na lisice in zajce, živel bom brez dela in skrbi kakor grof. Precej se je napotil v krčmo in poklical vanjo vsakega, ki je šel po cesti. Vesela družčina je jedla, pila in pela, dokler je bilo računa sto goldinarjev. Lovec se zasmee in veli: Bedak, saj bi lahko še več računih Vrgel je na mizo pest zlatov, krčmar pa se zarezi: Prekleti slepar, pri meni se ne plačuje z bukovim listjem! Lovec trdi, da mu daje dobre, rumene zlate, krčmar pa se jezi čedalje huje, zažene lovca iz hiše in veli: Saj vem kdo si in kako se bom plačal. Prodal ti bom kočjo in dobil svoj denar. Lovec gre dalje in si misli: krčmarju se meša. Pride v drugo krčmo in veli gospodarju: Danes se bom dobro gostil ali, da ne bo zmotnjave, pogledj, če je moj denar dober. Krčmar se zasmee: S takim denarjem nastiljamo pri nas kravam. Lovec zmaje z glavo in gre domov. Misлил si je: danes se menda vsem ljudem blede, da ne znajo razločiti bukovega listja od rumenih zlatov. Doma pove ženi, kaj se je zgodilo in pokaže mošno zlatov. Ona pa se na ves glas zajoka in pravi: Ne ljudem, nego tebi se je zmešala pamet. Pogubil si svojo ubogo dušo in nama zapravil kočjo za prgišče nastila! Lovec se je razsrdil in babo pretepel, ker je mislil, da ga trapa tudi ona. Ko pa mu niti pozneje bukovega listja nihče ni hotel vzeti za denar, šel je na oder in se obesil.

Zdaj pa čujte, kaj se je pripetilo nad Ingorji, dobre tri ure od tukaj. Dejal sem, da prebiva Hudobec v Hudi Peči, ali v njej tiči samo po noči, po dnevi pa ga je dosti po vseh Gorjancih. Na priliko dopoldne sedi ob devetih na suhem hrastu v Pondirjevki, ob desetih skače že po travnikih med sv. Miklavžem in sv. Jedertjo, ob jednajstih se guglje kje v Zabjaku ali pa se pači pastirjem na gaberskih oreh. Nad Ingorji se je prikazal poštenemu drvarju in mu rekel: Poklekni pred-me in vsi ti zlati bodo tvoji. Drvar

veli: Nečem. Škrat se zadere: Če nečeš, pa se pojdi z menoj metat. Ako me vržeš, dobiš denar. Drvar je bil korenjak pa je dejal: To pa to, in planil je v Hudobca, da bi ga vrgel. Ali Hudobec je močan za devet junakov. Zrušil je drvarja na tla in ga gnetel tako nemilo, da so ga oblivale krvave pene. Raztrgal mu je vso janko in srajco, ko pa mu je zagledal za vratom svetinjo in na njej mater božjo, izgubil je oblast in začel omedlevati. Drvar to zapazi pa ga zgrabi in podere. Hotel ga je ugonobiti. Ko pogleda, če je še kaj živ, preveri se, da tlači prazno suknjico. Škrat mu se je bil nevidoma izmuznil in pobegnil. Drvar se zasmije: Pojdi kamor te je volja, da si mi pustil le svoje zlate. Vesel natakne na palico Hudobčevo suknjico in mošno zlatov in gre domov. Sreča ga znanec in vpraša: Čemu pa ti bode ta kačji lev in ta konjska ona? Tako so ga povprašali tudi drugi znanci in mu se smijali. Drvar se je začel čuditi takim besedam pa je pogledal in videl, da nosi res mesto Hudobčeve suknjiče kačji lev in mesto mošne lepih rumenih zlatov, fej te bodi! konjska ona! Zdaj vam bom pa razložil, kako nagaja Hudobec pobožnim romarjem. Kogar boli duša, ker se je Bogu hudo pregrešil, ne ide k svetemu Miklavžu po pobožni cesti, nego po oni le stezi, ki gre proti cerkvi za Hudo Pečjo. To sami vidite, kako strma je tod gora. Bukve, ki so jih posekali na vrhu, letele so sem doli z vejami vred pol ure daleč. Zdaj si lahko mislite, kako težavna in nevarna je ta božja pot. Romarji lezejo v hrib po vseh štirih in dober junak mora biti tisti, ki pride brez nesreče do cerkve. Hudobec ve, kako zaslužna je pred Bogom ta božja pot, za to preži neprenehoma na romarje. Kadar priplezajo že precej visoko, začne jih klicati z glasom njihovih prijateljev in znancev, n. pr. Jože, počakaj me, da pojdeva zajedno. Romar misli, da ga kliče brat, sosed ali kak drug znanec in revež se ozre. Zdaj vidi pred sabo navpični strmec pa mu se zavrti v glavi, da se zatrklja navzdol. Srečen je tisti, ki se le nekoliko otolče. Zgodilo se je že, da so taki romarji prileteli na skalo ali parobek in se ubili. Kar jaz vem, posrečilo se je samo dvema, da sta dospela po tej stezi do vrha. O da bi nam hotel poslati milostivi Bog odrešenika, ki bi pošast premagal in pregnal tja, kamor spada, v peklenko brezno. Berus, ali kakor ga lahko zdaj imenujemo, Feliks je poslušal ogljarja, kar se da pazljivo, o njegovih zadnjih besedah pa se je zamislil in dejal po dolgem molčanju: kdaj pa hodijo romarji mimo Hude Peči k sv. Miklavžu? Ogljar veli: Odločnega časa nimajo, kadar si čuti kdo vest obloženo s takim grehom, ki ga more oprostiti samo škof ali papež, pride sem in poskusi plezati. Feliks veli: To je škoda, da se ne more vedeti, kdaj je pomoč potrebna. Jaz bi se s Hudobcem sam rad bojeval. Odmolil bi brez oddiha sveto apostolsko vero in s silo svoje svetosti bi ga tako ustrahoval in uničil, da gotovo nikogar več ne bi nadlegoval. Ogljar se je temu govorjenju neizrečeno začudil in vprašal Berusa: Ne zamerite mi radovednosti. Kdo pa ste? ali menih ali kak drug duhoven? Berus odgovori ponosno: Jaz sem puščavnik Feliks in si iščem kraja, kjer me noben človek ne bi motil. Ogljar veli: Tak kraj je Tisovec. Če ne veste, kod se gre tja, vprašajte na Vrhpolji ali pa delavce, katerih je zdaj dosti po vseh vinogradih. Tudi jaz mislim, da po leti tamo za kdaj ne bi bilo slabo. Človek bi se hladil, da bi bilo veselje. Če bi spal tudi na golih tleh, kaj za to. Ali za življenje treba je razven počitka tudi hrane. Te pa v Tisovci ne doboste. S sabo ne nosite nič, kaj za božjo voljo pa boste v svoji puščavi jedli? Feliks pogleda ogljarja zaničljivo in mu odgovori s povzdignjenim, svečanim glasom: Slabovernik, kdaj ste še slišali, da je poginil kak puščavnik od lakote? Za božje prijatelje sam Bog skrbi.

Po tem pomenku sta se moža poslovila in razločila. Ogljar je šel na svoje delo, Feliks pa naravnost v zaželjeni Tisovec in hodil je tako hitro, da je prišel tja še veliko pred nočjo. Kdor gleda zelene, prijazne, ne baš previsoke Gorjance od daleč, n. pr. z zagrebške ceste, ne bi se mogel lahko domisliti, da se nahaja v njih tako divja krajina, kakor je Tisovec. Opazovalcu se zdi, kakor da bi se bila o kakem strahotnem prevratu prirode gora od vrha do tal prelomila, razpočila ali razklala. In ta razpoka je več ur dolga in tako odljudna, mrtva in otožna, kakor da bi bila ustvarjena res za puščavnike. Po dnu se jej podi čez hrešč, gladko kamenje in skalne ulomke šumeč, bister studenec, ki se napne ob nalivni nevihti ali dolgem deževju v mogočen, vihrajoč in grmeč, vse zapreke podirajoč in s sabo drveč hudournik. Ob bregeh iščeš zaman tistih živo zelenih in pisano cvetočih lok, ki spremljajo tako rade in tako ljubko in vabljivo vse dolenske reke in potoke. Na obeh straneh doline se dvigujejo strmi skloni

skoraj brez sledu človeškega življenja ali pa kipe v sinjo višavo ogromne, navpik stoječe pečine, ki puščajo stisnjeni tokavi mestoma le dva, tri korake širine.

To globoko in mračno brezдно si je izbral puščavnik Feliks za svoje novo, trajno, dosmrtno domovanje! Korakal je ob studenci dobro uro gori proti izviru, potem pa se je truden usedel na breg in ko se je predramil, začela se je že skoraj noč delati. Pred njim je stal lep deček v zeleni suknjiči in rudeči kapici. V rokah je držal veliko, sreberno plitvico, na kateri je bil rezanj pečenke, kos potice in majolika vina. Feliks se prikazni ni dosti začudil, ker je že prej trdno veroval, da mu bo nosil hrano angelj, krokar ali kak drug rajski poslanec. Deček postavi plitvico predenj in ga pozdravi: Dobro došel, sveti puščavnik Feliks! Želim, da bi užival v slast, kar ti pošilj a moj in tvoj gospodar. Berus ga vpraša: Kdo pa si? Prikazen veli: Jaz sem tvoj služabnik. Ime mi je Gugljaj. Kadar bom utegnil, prišel bom k tebi sam; če ne bo časa, prinesla ti bo jed in pijačo moja sestra, tvoja blaga prijateljica Belica. Po teh besedah deček odide in Feliks začne večerjati. Tako sočne pečenke še ni nikoli zalagal, kar je bil na svetu. In kako, oh, je bilo vino — vino! Že od prvega požirka mu je šla gorkota po vsem životu. Najboljši vivodinec in grčevljanec sta bila proti tej kapljici gnusna zelnica. Na noben način ni mogel odnehati, dokler ni izpraznil vse maj olike.

Strašno se je jezil sam nase, da ni zapustil že zdavnaj brezčutnih, sovražnih ljudij, ki so mu zavidali vsako srečo in bi bili utajili radi celo njegovo svetost. Kako dober in prijazen deček je proti njim Gugljaj in kmalu bo spoznal tudi svojo neznano prijateljico Belico, ki je gotovo še boljša od brata. O njej mu se je vso noč sanjalo. Že drugo jutro je priskakljala k njemu z zajutrekom, podala mu roko, sladko ga pogledala in dejala s tenkim, preprijetnim glaskom: Oh, kako dolgo sem te čakala! Slišala sem o tebi toliko lepega, da sem po tebi vsa kopernela. Feliks se zaradi in se krasne deklice ne more nagledati. Ni se imenovala brez razloga Belica: bila je bolj bela nego sneg, ob enem pa umna, spretna, živa, vesela, ognjevit, krepka in obilna. Oduševljen jo prime Feliks za roko, ki ostane v njegovi, hrepeneče jo pritisne na srce, poljublja in trepetaje poprašuje, če ga bo hotela ljubiti. Nežno šepetaje mu odgovori, da ga bo ljubila, ako jej zvest ostane, resnično in iskreno do njegovega zadnjega vzdihljaja, ali ž njim vred umrla bo tudi njena ljubezen in potem pride to, kar mu je že zdavnaj pripravljeno. On teh besed ni razumel, niti je ni vprašal, kaj pomenijo, saj si družega niti sam ni želel, nego da bi ga ljubila do smrti. Na onem svetu pa je bil preverjen, da ga čaka še večje veselje nego ga uživa zdaj v blaženem Tisovci. Gugljaj je prišel k Feliksu večkrat v tednu ali živež mu je donášala navadno Belica, ki je ostala pri njem po cele ure in sčasoma cele dni. Skrbela mu je tudi za stanovanje. Zapiskala je trikrat v piščalko in poklicala celo krdelo rogatih medvedov in jazbecov, ki so nalomili drevja in vej, nanесли mehkega mahu in listja in zgradili lično in trdno hišico, ki ga je varovala po leti dežja, po mizi burje in mraza.

Belica je bila iznajdena za vse reči, znala je svojega ljubimca vedno zabavljati in kratkočasiti. Kadar sta pila — posrkala sta ga vsak dan po deset majolik — učila ga je peti, gosti, plesati, kvartati. Kdaj dala je s piskom znamenje, pa so prihiteli iz gozda bistri jeleni. Zasedši najmočnejše, dirjala sta čez hribe in doli, da je Feliksu kar sapo jemalo. Bolj prijeten se mu je zdel lov. Belica je stopila na skalo in zažvižgala na kljuko. Čez nekoliko trenutkov je vse mrgolelo polhov; zajcev, kljunačev. Truda ni bilo ž njimi nič, divjačina se je dala brez straha z roko ujeti. Po Beličinem ukazu so zajezili medvedje in jazbeci studenec, nateklo se je globoko dolgo jezero, po katerem so ja vozili v lahkem čolnici prekrasni labudi. Po zimi je dala zajezena voda gladko drsalnico. Belica je prijela Feliksa za roko in se drkala zajedno ž njim po pol ure daleč; ovinki, ki jih dela jarek, niso ju nič ovirali in ustavljali. Feliksova sreča je priklopela do vrha, ko mu je povila Belica prelepega sinčka. Odslej se nista več ločila; delila sta zložno vse sitnosti in radosti rodbinskega življenja. Hrano jima je nosil dobrovoljni Gugljaj, ki se je Feliksu tako priljubil, da je moral piti ž njim bratovščino.

Več tednov ni videl puščavnik v Tisovci nobenega človeka. Najprej je prišel gledat, kaj dela in kako se mu godi, radovedni ogljar pondirjevški. Feliks je sedel pred čudno, okroglo kolibo, ki je bila podobna silnemu mravljišču in se igral z velikansko belo kačo. Prestrašeni starec se ni usodil tja iti in je pobegnil. Ljudje so začeli zahajati zdaj bolj po gostem v Tisovec, ker jih je mikalo zvedeti, če govori ogljar resnico. Njihova poročila so bilo jako različna. Nekateri so videli samo Feliksa, drugi njega in belo kačo, še drugi kačo brez njega; bilo je pa tudi takih, ki niso videli niti njega niti kače. Trdno naznanilo so prinesli Podgorcem še le njegovi stopiški žlahtniki. Takrat je imel že sina. Pravili so doma, da jih je peljal v okroglo kolibo in jih povabil na kosilo, ki je bilo pa tako, da jim se je že od daleč gnusilo. Mize ni bilo nič. Berus je sedel na tla, ki so bila nastlana kakor kak hlev. K njemu se je privalila strašna bela kača. Jedla sta blato, miši, kukce in druge mrčese, pila pa gnojnico, ki je tako smrdela, da so se morali za nos držati. Stregel jima je velik medved, ki je imel kozlovske roge. Po kosilu je vzel Berus iz zibke modrosa pa ga je pestoval in miloval. Večkrat ga je poljubil na gobec. Te novice so rojake silno osupnile in Feliksovo slavo neizrečeno povzdignile in razširile. Sploh se je govorilo, de more občevati po prijateljsko s takimi zvermi samo resničen svetnik, ki je pod posebno božjo obrambo. Ime in življenje tisovškega puščavnika se je zvedelo zdaj daleč čez meje slovenske domovine. Slišala je o njem tudi lepa kneginja Pomarančarica, ki je imela vse zemeljske dobrote, samo tiste ne, po kateri je najbolj hrepenela: svojih otrok in dedičev svojega rodu in bogastva. Precej se je napotila k njemu, da bi videla svetega moža na svoje oči in priporočila svoje želje njegovi mogočni molitvici. Devet zvestih služabnic jo je spremilo. Kneginja se je s Feliksom dolgo posvetovala in pomenkovala in ga zapustila čez deset dni vesela in potolažena. Predno je minilo leto, porodila je sina. Po starem sporočilu, ki se je ohranilo v Polji pri Soteski, doletela je jednaka sreča tudi vse njene spremljevalke, dasiravno je niso niti želele, niti potrebovale. Jokajoče ubožice je tolažila blaga kneginja: kadar se jaz veselim, ne smejo žalovati niti moje služabnice. Moja zemlja je obširna, da prebiva na njej lahko veliko ljudij. Naj jo imajo in uživajo vaši nasledniki. V nepreglednih gozdih raste in se redi toliko gob, lešnikov in polhov, da ne bodo mogli vseh pojesti in jih bodo še drugim prodajali. Teh besed ni kneginja Pomarančarica nikdar preklicala in učenjaki so že zdavnaj dokazali, da stanujejo vnuki teh služabnic na njeni graščini še dan današnji.

Kmalu po tej čudoviti prigodbi, ki je napolnila svet s hrupom in strmenjem, prisopihali so k Feliksu poslanci podgorskih občin in ga prosili hitre pomoči s solznimi očmi in povzdignjenimi rokami. Prejšnje čase se je prikazoval Hudobec v Pondirjevki bolj poredkoma, zdaj pa sedi vsak dan na suhem hrastu in premoti in oslepari vsakega človeka, ki tja pride. Ni dolgo, kar se je ubil zaradi njega ubog romar. Zapustil je deset nedoraslih otrok, katere bodo morali zdaj oni živiti. Včeraj pa so našli drvarji v hosti starega ogljarja mrtvega. V obraz je bil strašno začrnel. Ne more se nič drugzega misliti nego to, da ga je zadavil Hudobec. Poslanci so zatrdili Feliksu, če jim škrate zagovori in odžene, da mu bodo ostali ne le do smrti hvaležni, ampak da ga bodo začeli čestiti v svojih molitvah precej jutri za svetnika. Ta beseda podgorskih mož je Feliksa tako zadovoljila in razveselila, da jim je hotel prošnjo uslišati, dasiravno je šel jako nerad od Belice in sinčka in mu je delala težave tudi dolga hoja. V Tisovci se je bil prav dobro poredil in dobil celo precej velik trebuh. Podgorci so to nepriliko, zapazili, pa so ga dvignili na rame in ga v Pondirjevko nesli. Sto postrežbo in čestjo so mu se še bolj prikupili. Pod Hudo Pečjo so svoje težko breme odložili. Feliks je nakanil plezati po romarski stezi, dokler bi se jel Hudobec glasiti. Takrat pa bi obstal in ga zarotil in na vse veke prepodil iz Pondirjevke in Gorjancev. Toliko znoja kakor na tem potu še ni pretil nikoli v svojem življenji. Lezel ni dosti hitreje od polža, ker ga je trebuh neusmiljeno k tlom vlekel in podiral. Plazil se je nekoliko sto korakov navkreber, kar začuje veseli glas svojega tisovskega služabnika in brata: Slava! Sveti puščavnik Feliks, dovolj si se trudil! Zdaj se slobodno ozri. Jaz in Belica te čakava, da poj demo domov. Feliks leže na zemljo in pogleda po strani v dolino, če ga ne moti s tujim glasom Hudobec. Po zeleni suknjiči in rudeči kapici spozna precej Gugljaja in zdaj se brez straha dvigne in obrne. Gugljaj je sedel na suhem hrastu in mu se kakor za pozdrav odkril in zavihnil grohotaje se kapico proti njemu. Iz glave mu je štrlela cela gruča

ostrih rogov. Zraven njega je čepela na veji Belica. Tisti trenutek, ko jo ljubi zagleda, izpremeni se v pošastno, belo kačo in začne srdito sikati. Zaslepljeni Feliks uvidi še le zdaj, da njegov pobratim Gugljaj ni bil rajski poslanec, nego — prekanjeni Hudobec! Od neskončne groze in obupnosti ga mine zavest, truplo mu se zruši po strmoglavici. Priletelo je v dolino krvavo, razmesarjeno in mrtvo. V bližnjih gozdih pa je zabučal vihar in ruval in lomil stoletne dobe in bukve. Prestrašeni Podgorci so hoteli Feliksa vzeti in odnesti s sabo, ali besen plane med nje Hudobec in zakriči: Pustite ga, ta je moj! Po vaši misli bi ga moral jaz zastonj pasti in ženiti. Njega sem si bogme pošteno zaslužil. To rekši vrže mrliča na ramo in odvrši v goščavo. Za njim šine kača — Belica in dolga jata pogrebcev — sov, čukov in krokarjev! Križaje se pobegnejo možje proti domu in še tisti dan je zvedelo vse Podgorje strašno smrt svojega rojaka, glasovitega puščavnika Feliksa.^[3]

[uredi] 18. Gorska deklica

Vlah Bunič je bil slaven junak. Mirno kmetiško življenje ga ni nikoli mikalo. Najrajši je hodil s krdelom zvestih tovarišev na Turke. Če ni našel turške vojske, bojeval se je s hajduki; večkrat pa je šel po stari uskoški navadi tudi sam v hajduke in plenil brez razločka krščanske in turške gradove in sela. Ko pa se je zaljubil v lepo Karlovčanko Maro, primrzila sta se mu meč in puška: zbravši svate ugrabil je drago deklico in se dal ž njo poročiti. Iz cerkve pa je ni peljal precej na svoj dom. Hotel jo je najprej pokazati Kranjcem in se ž njo pobahati. Zabavljaj jim je, da so proti njegovi Mari njih dekleta sama strašila za v proso in, kogar koli je srečal ali videl, ustavil ga je precej in prisilil, da se je moral nevesti pokloniti. Naši rojaki so bili že takrat taki, kakeršni so zdaj: na tihem so kleli, očitno so pa zvršili vender-le vsako neumnost in nespodobnost, ki se jim je ukazala. Vlaha so se smijali njihovim nerodnim poklonom: Švaba je slab strojbar, ima jih že toliko časa v delu, pa jim hrbet še zdaj ni nič kaj voljan. Prepevaje in razsajaje so prišli svatje do gradu, čigar gospodar je bil grof Erger-Berger. Pred gradom so preteпали hlapci dečka. Bunič jih vpraša, kaj je zakrivil. Hlapci odgovore: Veliko reč. Pri nas je taka šega, da vsa družina vsak dan po trikrat gospe roko poljubi. Ta paglavec, naš novi pastir Vanek, pa je dejal: Babam še nisem nikoli rok lizal in jih nikoli ne bom. Po njenem ukazu smo ga prijeli in ga bijemo. Kadar se vrne z lova grof, moral bo fant Boga zahvaliti, če ga ne bo dal za tako hudodelstvo obesiti. Bunič se zagrohota: Ali čujete, svatje! kaka hudodelstva se po svetu gode! Oj, sladki Vanek, živio! Ti si plemenit deček. Ne boj se, nikdar več te ne bodo mrcvarili poživinjeni sužnji kvakarskih krvnikov. Ti pojdeš z nami na svobodne Gorjance in vaši grofi in baroni te ne dobodo več nazaj, če pridejo po te tudi z vso vojsko svojih biričev — hudičev. Tvoje rojake pa moram danes nekoliko kazniti. Ako se v svoji podlosti ne sramujejo častiti grabljivo šapo grajske volčiče, poljubili bodo tem laglje blagodatno desnico moje zlate neveste. Po njegovi ostri zapovedi so jej morali poljubiti roko najprej hlapci, ki so pastirja topli, potem pa po vrsti vsa družina. Bunič je šel tudi po grofinjo. Ona je zamislila uteči neznanski sramoti, ki jo je čakala, z zvijačo. Lepemu ženinu je jela zaljubljeno namigovati in mu velela smehljaje se: Grdo bi bilo, da budali tako silen in dičen junak. Narediva zameno! Mesto neveste naj ljubim tebe: saj sva sama, da ne bo zvedel za najino prijaznost niti moj pusti grof Erger-Berger, niti tvoja sladka ženičica. Nečedna ponudba Buniča tako razkači, da popade babo za kite in jo vleče s silo k nevesti, kateri je morala poljubiti obe roki in tudi podplate. Svatje vzamejo pastirja Vanka in odidejo dalje. Odslej ni bilo dovolj, da so se Kranjci nevesti le priklanjali, vsak jej je moral poljubiti tudi desno roko. Po cesti je šla stara romarica. Ne oziraje se ne na desno ne na levo žebrala je rožni venec. Pijan od ljubezni in vina zadere se nanjo Bunič: Kdo si, negodnica! ki se nečeš pokloniti naši nevesti in jej poljubiti desnico? Romarica stopi predenj in veli ponosno: Moj dom stoji tamo, kjer se ležejo orli in nevihte, na vrhu Kukove gore v bližnji soseščini slavne cerkve sv. Miklavža. Gora in svetnik sta nam ohranila vse svoboščine naših dedov in očetov. Nikdar nisem delala sramotne tlake, noben graščak se ni predrznil pošiljati k našim kozolcem svoje župane in pisarje, da bi kradli iz njih desetino. Nikoli nisem služila gospodi in nikomur, pa ne bom služila niti vlaški nevesti. Prej se bo odprla črna zemlja in me živo pogoltnila, nego bom poljubila roko, ki je odložila morda še le včeraj pastirsko palico, in se

poklonila mladenki, ki bi bila lahko najmlajša hči moje najmlajše vnuke. — Ta moška beseda divjaškega Bunića tako raztogoti, da začne udrihati po starki rujoveč: Na za spomin, da boš vedela, kdaj si razžalila nevesto junaka Bunića. — Zaman je padla blaga Mara na kolena predenj in ga zaklinjala s pdvzdignenimi rokami, da pusti romarico, ki je govorila resnico, ali ni hotela nikogar razžaliti. Umiraje pod težkimi udarci zakliče gorjanska žena: Tvoji dobri nevesti želim vsako srečo na tem in na onem svetu, preklet pa bodi ti in tvoje junaštvo! Zakon ti ostani brez zaželjenega zaroda in ženo naj ti prevzame tisti, kateremu si za Bogom največji dobrotnik na zemlji. Tvoje truplo, razbojnik, pa naj počiva po zgodni, brezslavni smrti v neblagoslovljeni zemlji med trnjem in skalovjem. — To rekši starka umrje. Vlahi so dirjali čez njo dalje in so napadali in nadlegovali Slovence do trdne noči, potem pa se obrnili rogaje se njihovi krotkosti nazaj v svojo skalnato domovino. Nevesta je korakala počasno za njimi in točila bridke solze, spominjaje se, kako rada se izpolni vsaka kletev umirajočega človeka. Na Bunića se v zakonu ni mogla nič tožiti. Zgodilo se je, česar nihče ni pričakoval. Mož se je svoji stari navadi tako korenito izneveril, da mu ni prišla vojska nikoli več na misel. Mirno so mu rjavele risane puške o čavlih, ostrabodala v nožnicah. Pridno in spretno se je bavil ne le s poljedelstvom in živinorejo, ampak tudi s trgovino; v malo letih se je povzdignil za prvega bogatina v žumberški krajini. Ne more se baš trditi, da bi se bil resnično uljudil. Proti sosedom je ostal osoren in prekanil je vsakega, če je mogel, tudi najboljšega znanca in bližnjega žlahtnika. Za Boga in božjo čast se je brugal tako malo, da ni šel nikoli v cerkev; pozabil je vse molitve, katerih se je bil za mladosti naučil in celo — očenaš! Ali jedno blago svojstvo pa je imel: ljubil je zvesto, stanovitno in iz vsega srca svojo lepo Maro. Ta ljubezen mu je ukrotila bojevito kri in mu sladila življenje z dobrotami, proti katerim mu se je zdela junaška slava in svoboda smešno pustolovstvo in brezumje. Vse zakonske sreče baš ni užival, že je preteklo po poroki sedem let in žena mu ni podarila še nobenega otroka. Domislil se je pač večkrat strašne kletve stare Gorjanke, ali vselej se je lahkomišelnostolažil: Kaj more baba vedeti, jaz in Mara sva še mlada, brez zaroda v grob ne pojdeva. — Razven žene je imel Bunić samo še jednega človeka rad, svojega pastirja Vanka. Dečku se je pri njem jako dobro godilo. Jedi in pijače je dobival toliko, da ni mogel vse použiti. Pasel je na Gorjancih svoje ovce, drugače pa delal slobodno, kar je hotel. V strahu ni mu trebalo biti nikomur, nihče ga ni niti tepel niti karal. Vanek je bil dobrega srca in bistre pameti. Svojega rešenika in gospodarja je ljubil tako iskreno, da bi bil šel zanj brez pomiselka tudi v smrtno nevarnost. O vsaki priliki mu je razodel svojo globoko hvaležnost in sploh je storil vse tako, kakor je zapazil, da mu je najbolj po godu. Lahko in prijetno službo mu je grenila nekoliko samo jedna reč: čudna in nedoumna sovražnost Bunićeve žene. Ona je bila prijazna z vsakim človekom, celo s cigani in hajduki, njega pa je kar očitno prezirala, dasi jej ni ničesa zakrivil. Vanek se je dolgo in dosti trudil, da bi jo potolažil in udobrovoljil; ko pa je spoznal, da ni upati vspeha, začel se je je bati in jo sovražiti. Po leti si je dal nositi jed na pašo, da je po cele tedne ni videl. Njej je bilo to prav po volji; najrajša bi ga bila zapodila od hiše, ali je je bilo strah moža, ki bi bil svojega ljubimca brez dvojbe branil in varoval. Vanka ni težila vest za nobeno reč, zato se je kmalu pomiril in užival v slast neskončne radosti pastirskega življenja brez brige za bedasto jezo hudomušne babnice. Njegov pravi, vedno dražji dom so bili lepi, prisojni Gorjanci, na katerih je poznal vsak dol in breg, vsako ptico in cvetlico, vsako udobnost in nevarnost. Mislil je, da se na njih ne more na nič novega več nameriti, da mu se ne more nič posebnega več pripetiti, ali v tem se je motil, kakor še marsikdo drug pred njim in za njim. Gorjanci so čudovita gora, ki ni odkrila vseh svojih skrivnostij nikomur, ne tujcu ne domačinu. Vanek se je hodil že mnogo let hladit o poletni soparici v senco sivega skalovja, a zapazil ni v njem ničesa razven trnja in dračja. Leže v hladu je slišal neko popoldne v pečinah tiho korakanje in šumenje obleke. Oziraje se zagleda v visoki skali razpoko, skoz njo pa čudo, o katerem doslej ni čul besedice. Med strmimi pečmi se je širil prekrasen vrtec. Sredi vrtca so se zibali zeleni valovi okroglega jezercica. Na bregu mu je raslo devet lepih, neznanih dreves, izmed katerih si nista bili ne dve po polnem jednaki. Pod najvišjim in najbolj košatim stala je kamenita miza, za njo pa je sedela na kamenitem stolu čudno lepa deklica; začela je baš južinati. Jedla je gorske zeli in cvetlice: bel mah,

šipkove popke, jelenji jezik, preobjedo, zimolez, pet prstov, dragoljubce, prvence. Ko je dojučinala, navrtala je vseh devet dreves in iz vsacega si je nacedila v kozarec nekoliko soka. To zmes je hlastno popila, potem pa se ulegla na golo ploščo in zaspala. Prebudivši se je slekla svojo tenko, platneno pokrivalo in se zakropila v jezero. Kopaje se je prepevala tako sladke pesni in s tako milim glasom, da je Vanku kar srce utripalo in mu sapo jemalo. Že pogled zale deklice ga je bil tako ganil in zamaknil, da ni mogel od nje očesa odvrniti. Ta dan je izgubil zlati pokoj svoje duše. Odslej ga niso veselile več ne ovce, ne pastirske igre. Postaval je po cele ure pri razpoklini, vzdihoval pa noč in dan, in vir grenkih solz mu nikdar ni usahnil. Gorsko deklico je videl skoraj vsak dan ali na vrtci ali pa tudi na planem. Zapazila je brzo njegovo ljubezen in se smijala zlobno njega stoku in jokanju. Ko ga je obgovorila prvikrat, dejala je porogljivo: Deček, le priden bodi, da dobiš od mene novo pastirsko palico. S trepetajočim glasom pa je dodala: Pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Buniča. Tudi pozneje ga je jednako zaničljivo opominjala in mu obetala, če bo priden, novo rudečo kapico, lepo piščalko ali kako drugo otročjo igračo, na zadnje pa mu je vselej naročala, da naj pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Buniča. Vanku je usekala vsaka nje beseda novo, globoko rano, sosebnost hudo ga je trpinčila misel, kaj pomenijo prijazni, Buniču namenjeni pozdravi. Na srce se mu uleže črna otožnost in je jame strašno stiskati in razjedati. Dušna bol se polasti kmalu tudi krepkega trupla. Bistri žar v očeh mu ugasne, lica oblede in upadejo, mišci izgube moč in gibkost, medle ude pokriva vela koža; vsa znamenja so spričevala, da mu se struja mladega življenja brzo suši in doteka. Služba je bila zanj zdaj tem bolj težavna, ker so se začeli prikazovati volkovi in čredo napadati. Nevarnost naznani gospodarju in ga prosi pomoči. Bunič zadene puško, vzame bodalo in gre na lov. Volk ni videl ves dan nobenega, zagledal pa je divno gorsko deklico: sedela je na visoki skali, brenkala na gosli in prepevala. Bunič se jej zagrohota: Gorska veščica, tvoja pesen je lepa, ali lepše od tebe poje moja Marica. Njej gre glas iz plamtečega veselega srca, tebi iz otlega grla! — Gorska deklica zaječi in se skrije v skalovje. Niti drugi dan ni zasledil Bunič volka, srečal pa je gorsko deklico, ki gaje prosila z milim, ihtečim glasom: Predragi junak, ne zaničuj mene in moje lepote. Bunič se zagrohota: Gorska veščica, ne budali! Dekle, ki se samo ponuja, ni nikoli dosti prida. Nihče ne veli, da luna ni lepa, ali lepše od nje je solnce: lepša od tebe je moja Marica. — Gorska deklica lovca prekolne in pobegne. Tretji dan ga je čakala na istem mestu in mu velela: Bodi moj in odprla ti bom vse zaklade, katere pokrivajo Gorjanci, bogatejši od tebe ne bo noben kralj na zemlji. Bunič jej odgovori jezno in zaničljivo: Nisem baba, da bi se prodajal. Po gorjanskem blagu ne hrepenim: v svoji Marici imam vse zaklade tega sveta. Gorska deklica ga prekolne in se mu zagrozi: Predno mine trikrat štiriindvajset ur, boš me ljubiti moral, če boš hotel ali ne. O v teh besedah se mu zabavljivo nasmeje in se izgubi v puščavi. Še tisto noč je prišla k ljubemu na dom, da bi se ga polastila. Ko pa ga je zagledala pri ženi v zakonski postelji, preverila se je, da do njega še nima moči in pravice in se napotila k Vanku. Pobožni mladenič ni šel nikoli brez križa in molitve spat. Gorska deklica je spoznala, da niti do njega nima še oblasti in je pobegnila. Drugi dan se mu je pridružila na paši in se preprijazno ž njim razgovarjala. Obetala mu je, če jej bo ostal zvest še do jutri, da mu bo povrnila ljubezen z ljubeznijo. Ker je solnce jako hudo pripekalo, prinesla mu je s svojega vrtca hladnega vina in ga ž njim pogostila. Silna pijača pastirja omami. Zaspal je brez križa, brez molitve; bil je zdaj pod oblastjo svoje ljubice. Od njega se je napotila gorska deklica k Buniču, ki je tudi ta dan volkove zaman preganjal. Nejevoljen se je mislil že domov vrniti, kar zagleda v bližnjem grmovju velikanskega volka in šine za njim. Zver se mu je spretno umikala. Videl jo je vedno pred seboj, ali nikdar se jej ni mogel toliko približati, da bi jo lahko ustrelil. Volk ga je vlekel za seboj, dokler se je storila noč in lov končala. Bunič je bil zablodil, da ni znal domov. Truden se je ulegel na mehki mah in zaspal. Ker ga nocoj ni varovala zakonska žena, polastila se je gorska deklica tudi njega. S čarovno šibico mu je odprla prsi in mu vzela iz njih srce. Z isto šibico je razklenila prsi Vanku in izdrla iz njih srce. Vražjo nakano izvrši urno in brez težave. Buniču da srce Vankovo, Vanku Buničevo. S čarobno šibico zaklene obema zopet prsi, da so bile cele in zdrave kakor prej. Goreča želja se jej zdaj izpolni, ali nje veselje bilo je kratko. Ko se

Bunić prebudi, ni mislil več na dom, žena mu je omrznila. V gorsko deklico je bil tako zaverovan, da je ni mogel zapustiti. Nje ljubezen bi ga bila oduševila in osrečila, da ni prejel z Vankovim srcem tudi njegove bolezni. Že prvi dan je silno onemogel, da se je komaj premikal, drugo jutro je bil bolj podoben mrtvememu nego živemu. Gorska deklica ga je tolažila in milovala, nosila mu najboljše zdravilne zeli in korenine, ki rasto na Gorjancih, stregla mu bolj skrbno, nego nežna mati svojemu jedincu. Nje briga ni ga mogla rešiti, v njenem naročaji je tretji dan umrl. Gorska deklica je bridko zaječala: Gorje meni, da sem se domislila prepozno svoje umetnosti in sreče. Bunićevo obleko je vrgla v grmovje, truplo pa odnesla na svoj vrtec in je pomazala z naj žlahtnej širni olji in mastmi, da bi je obvarovala gnilobe. Položila je je v zlate kadunje in izklesala za Bunića kameniten grob, da lepšega noben kralj nima. Nanj poklekujе po gostem še dan denašnji in nje obupni jok in žalobno petje donita iz skalovja čudno zamolklo in neznano po vsem prostranem površji Kukove gore.

Tisti dan, ko ni bilo Bunića z lova domov, njegova žena vso noč ni očij zatisnila, od strahu, da se mu je pripetila kaka nesreča. Zjutraj ga je šla z družino iskat in blodila je po Gorjancih cele tri dni skoraj brez spanja in jedi. Ko je našla četrti dan v gošči njegovo obleko, bila je preverjena, da ga je raztrgala divja zver. Žalovala je po njem tako grozovito, da je namenila zaklati se, ko pride domov z novim kuhinjskim nožem, ki ga je kupila pred nekoliko dnevi v Metliki. Pot v vas je držala čez travnike, na katerih je pasel Vanek svoje ovce. Fant je bil zdaj zopet zdrav. Zamena srca je Bunića ugonobila, njega rešila. Precej takrat, ko se je prebudil iz čarobne omamice, čutil je v sebi novo moč in čilost in v treh dneh ga je silno gospodarjevo srce tako oživilo in prerodilo, da je bil lepši in krepkejši nego pred boleznijo. Gorska deklica mu je prišla iz spomina, kakor da bi je nikdar ne bil poznal, tem bolj pa sta mu hodila na misel dom in — Bunićevka! Od konca se je tega novega čuta sramoval in dokazoval sam sebi, da »babo« prav za prav sovraži in družega da niti vredna ni, s časom pa je izprevidel, da je to laž in da je vanjo na vso moč zaljubljen. V duhu jo je imel noč in dan pred seboj, dokler se je prikazala, grede domov vsa potrta in objokana, tudi njegovim telesnim očem. Ko se je pri njem ustavila in sta se pogledala, sta se oba zganila in ostrmela. Dolgo nista mogla ni besedice ziniti. Videla sta se jeden drugemu vsa izpremenjena. Kako je prezirala ona svojega pastirja, zdaj pa je stal pred njo krasen korenjak, proti kateremu se jej je zdelo, da je bil ranjki Bunić pust, starikast dedec. Iz vedrih očij tega mladeniča jej je prisijala tako gorka in blagodejna svetloba, da jej je, kakor bi trenil, bolna duša ozdravela in se jej otrpnelo srce omečilo, razblažilo in raztopilo v tistih rajskosladkih občutkih, ki so dar prave ljubezni. Ko se je iz zmotnjave nekoliko predramila, rekla je z mehkim, tresočim se glasom: Vanček, ti si pošten in priden fant, jaz sem s teboj po polnem zadovoljna. Vanek odgovori: Jaz pa pravim, da ste Vi najlepša in najboljša žena na svetu. Ne zamerite, da sem bil proti Vam tako nepriljuden in nepostrežen. Mara zajeclja: I kaj tisto! saj sem bila tudi jaz proti tebi tako čudna, kakor da bi bila slepa ali pa zmešana. Verjemi mi, da bom z naprej bolj pametna. Najprej ti moram povedati, da me ne smeš nič več vikati, pravi prijatelji se tičejo. Pasel tudi ne boš več. Mesto tebe bom poslala simo koga družega. Ti pojdi precej z menoj. Zdaj, ko sem sama, bilo bi me brez tebe doma tako groza, da ne bi mogla prebiti. Družine res da imam dovolj, ali posli ostanejo zmerom tujci, ti si pa domačin, ti si naš, ti si moj. Kaj sta se Mara in Vanek spotoma pomenkovala, nisem mogel zvedeti, prepirala se menda nista, ker sta se držala, ko sta stopila v domačo vežo, še za roke, kakor gospoda. O poludne je hotel Vanek pri hlapcih južinati, Mara pa mu je zašepetala na uho: Pojdi v gornjo izbo, zate je pripravljeno nekaj boljšega. S tistim nožem, s katerim se je zjutraj nakanila zabosti, začela mu je odrezovati s pečene goske najlepše kosce in jih pokladala predenj. Zvečer je mislil iti po stari navadi v hlev spat, Mara pa je zagodrnjala, nekaj nejevoljna, še bolj pa zaljubljena: Ovbe; ne bodi no tako priprost! Tebe čaka boljša postelja. Počival boš nocoj tako sladko in povoljno, kakor še nikoli nisi, kar si na svetu. O teh besedah ga hrepeneče poljubi in si položi njegovo čedno glavo na kipeče prsi in burno trkajoče srce. Dober mesec po teh prigodbah sta praznovala Mara in Vanek svojo poroko in svatbo. Ona je tudi z Bunićem prav dobro živela, ali takih nebes kakor pri Vanku ni imela. Bog ja je obilno blagoslovil in obdaril z vsakim pozemeljskim blagom in tudi z mnogimi zdravimi otroki. Prvi so

bili trojčki, pozneje večinoma dvojčki. Od rane zore do pozne noči se je razlegal po hiši veseli hrup, vrišč in smeh drobne vojske. Ali zarod, naj ga bo kolikor hoče, ne dela kmetu nikoli skrbi, če je dovolj kruha in grošev. Vanek in njegova vrla žena sta že zdavna umrla, na njiinem domu gospodarijo zdaj vnuki, ki pripovedajo radi vsakemu človeku čudne zgodbe svojega slovenskega deda. Hiša je ohranila celo spomin njegove prejšnje službe; imenuje se še dan denašnji: Pri pastirji, ali kakor govore Vlahi: Pri čobanu.

Neka Podgorka je šla iskat za cvetno nedeljo na Gorjance leskovih šib, bršlina, srobotna in viruha. Na tem potu je zašla v visoko skalovje. Sredi skalovja je bil zelen vrtec, na njem pa prekrasen, kameniten grob. Prestrašena je dejala: Kdor koli ležiš tukaj, počivaj mirno in sladko! Iz raznih zelij, katerih zima ne zamori, spletla je ličen venec in ga položila na grob. K njej stopi lepa ali grozno bleđa deklica in jej veli: Žena! Vaše srce je dobro, povejte, kaj potrebujete, jaz Vam bom pomogla. Podgorka odgovori: Jaz si ne želim nič drugega nego toliko denarja, da bi si postavila lahko prav majhno hišico zase in za sina. Bleđa deklica odpre kameniti grob in zlate kadunje, v katerih je ležalo moško truplo. Bilo je mrtvo, ali še celo in čedno, kakor da bi je bila duša ravnokar zapustila. Okoli trupla se je lesketalo vse polno zlata, biserjev in dragih kamenčkov. Deklica da starki celo pergišče zlatov in veli: Nate, ali če boste komu povedali, kje ste dobili denar, ne bo vaša hiša nikoli dogotovljena. Podgorka dobrotnico zahvali in odide domov. Predno je bila še hiša narejena, povedala je sinu, kje je dobila zanjo denar. Zidanje ni moglo odslej nič napredovati; še to, kar se je dodelalo, jelo se je razpadati in podirati. Ta hišica stoji pri Karlovški cesti. Marsikateri popotnik se je že začudil, kako da jej je zmerom kak konec nagnen ali porušen. Ko sem jo jaz prvokrat ogledoval, bila sta oba konca dobra, ali zadnja stran ni imela nič stene, bil jo je izpodkopal in razmetal hudournik. Ko sem prišel drugokrat tja, bila je druga zgrada nepoškodovana, ali na odru so viseli le slabi ostanki slamnate strehe, katero je bila burja odnesla. Koliba že stoji kakih dvajset let, ali do zdaj je ni videl še nihče cele, če prav jo neprenehoma popravljajo in krpajo. Gorska deklica se ni zaman zagrozila blebetavasti Podgorki: nje ostra beseda se izpolnjuje.

1. [▲] Loza je v belokranjskem narečju hosta, gozd.
2. [▲] Tega gradu ni več; kdaj se je podrl, se ne ve. Prostor, na katerem je stal, ima zdaj kostanjeviški trgovec, g. Gač.
3. [▲] Tiskarji so naredili v mojem puščavniku Feliksu razne napake. Naj bolj mastne so: na strani xx »pobožni (!) cesti« mesto »položni«. Na str. xx izpuščeno je »usedel na breg in« beseda »zaspal«. Na str. xx (zdolaj) mora biti mesto »po mizi (!)« se ve da »po zimi«. Pisatelj